

ГЛАСНИК

Народне библиотеке Србије

Година XVIII, бр. 21, годишњак за 2019. годину

Београд, 2019

Гласник Народне библиотеке Србије
Година XVIII, бр. 21, годишњак за 2019. годину

УДК 02
ISSN 1450-8915

Издавач
Народна библиотека Србије, Београд, Скерлићева 1
E-mail: nbs@nb.rs Web: www.nb.rs
Телефон: +381 11 245 1242

За издавача
Ласло Блашковић

Главни и одговорни уредник
Ласло Блашковић

Редакција
др Дејан Вукићевић, уредник
др Драгана Милуновић
Небојша Ковачевић
Тања Тасић
мср Јелена Бенић

Рецензенти
др Снежана Милосављевић Милић
др Драгана Грујић
др Адам Софронијевић
Слободанка Комненић
Тамара Бутиган Вучај
Емина Чано Томић
Славен Попара

Лектура и коректура
Драгана Перуничкић

Дизајн
Оливера Батајић Сретеновић

Технички уредник
Милош Нинковић

Штампа
Retro Print, Београд

Тираж
300

The Herald of the National Library of Serbia
Vol. XVIII, no. 21, year 2019

UDC 02
ISSN 1450-8915

Publisher
National Library of Serbia, Belgrade, Skerlićeva 1
E-mail: nbs@nb.rs Web: www.nb.rs
Phone: +381 11 245 1242

For the Publisher
Laslo Blašković

Editor-in-Chief
Laslo Blašković

Editorial Board
Dejan Vukićević, PhD, editor
Dragana Milunović, PhD
Nebojša Kovačević
Tanja Tasić
Jelena Benić, MA

Reviewers
Snežana Milosavljević Milić, PhD
Dragana Grujić, PhD
Adam Sofronijević, PhD
Slobodanka Komnenić
Tamara Butigan Vučaj
Emina Čano Tomić
Slaven Popara

Proofreading
Dragana Peruničić

Design
Olivera Batajić Sretenović

Technical editor
Miloš Ninković

Printed by
Retro Print, Belgrade

No. of copies
300

СТРУКА

Ана Вукобраш – Гласник Народне библиотеке Србије

Ана Шевановић – Класификовати у корак са временом: ажурирање Универзалне децималне класификације на српском језику

Биљана Ристовић, Гордана Бацошвић – Училишњи гласник (1905) – редак часопис у фонду Народне библиотеке у Ужицу

Мирјана Бојанић Ћирковић – Типови читалаца у когнитивним теоријама читања

Горана Шевановић – Ново читање илустрације као визуелног текста

ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ*

Ана Вукобраш

*Народна библиотека Србије,
Београд*

УДК: 050:02ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ"1940/2018"
014.3ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ"1940/2018"

Сажетак

Стручно гласило Народне библиотеке Србије, иако са значајним прекидима, развијало се последњих осамдесет година. Од давне 1940. до данас мењало је име, уреднике, концепт, па и формат, али остало је једно од водећих библиотечких гласила у Србији. Под именом *Годишњак*, или *Гласник*, овај часопис је обрађивао теме важне за струку, пратио стандарде и прописе, представљао рад и постигнућа наших еминентних стручњака, препоручивао домаћу и страну стручну литературу, указивао на проблеме и могућа решења, бавио се историјским развојем библиотекарства у Србији, али и пратио савремена дешавања у светском библиотекарству. У почетку са прекидима, данас у континуитету који траје двадесет година, окупља сараднике из свих институција библиотечно-информационе делатности наше земље, региона и света. У сусрет малом јубилеју, представљамо, кроз преглед уредничких концепција и најважнијих тема, историју и развој овог гласила.

Кључне речи: Народна библиотека Србије, Годишњак, *Гласник Народне библиотеке Србије*, историја и развој, уређивачке концепције, стручна периодика, стручно и научно гласило.

* Рад написан поводом 20 година четврте серије *Гласника Народне библиотеке Србије*. (Прим. уред.)

УРЕДНИЧКЕ ИДЕЈЕ И КОНЦЕПТИ

Гласило Народне библиотеке Србије покретано је четири пута, а више пута је мењало уредништво и изглед. Први пут је покренуто у предратној 1940. години, и тада је издато десет свезака у пет двоброја. Затим следи прекид од двадесет година, када, конципиран као годишњак, излази само један број (за 1960. годину). После поновног прекида, два броја излазе заредом, за 1978. и 1979. годину, и поново следи дугогодишња пауза. У последњих двадесет година, од 1999, не рачунајући број који је пред нама, у континуитету је изашло седамнаест бројева, од којих су три била двоброја (за 2010/2011, 2012/2013. и 2014/2015). И у том континуитету мењали су се у више наврата уредници и концепт, па и формат и дизајнерско решење самог часописа. У овом кратком прегледу осврнућемо се на уредничке идеје и концепте који су се смењивали а кроз које се *Гласник* развијао и са којима је растао. Представимо и најважније теме које су биле занимљиве уредницима и редакцијама, а које ће, вероватно најбоље, представити *Гласник Народне библиотеке Србије*.

ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ

— *Годишња библиографија Народне библиотеке и извештаји о раду, 1940,*

уредник Драгослав Илић, управник Народне библиотеке

На почетку свог постојања *Гласник* је замишљен као стручни часопис који ће годишње излазити неколико пута и који ће, пре свега, представљати својеврсни извештај о раду и постигнућима Народне библиотеке као институције. У години када је *Гласник* покренут излази десет свезака које су организоване у пет двоброја.

У свом уводнику под називом „Смер овог часописа“ управник библиотеке Драгослав Илић, уједно и уредник новопокренутог часописа, истиче основну намеру Библиотеке да покрене ово гласило, а то је да „посетиоцима своје читаонице и свима нашим јавним радницима који се интересују књигом и науком даје редовно попис свих публикација у нашој држави које у току године по Закону о штампи и по Закону о Народној библиотеци у Београду стижу у Библиотеку”.¹ Сходно томе, и поднаслов првог, као и следећа четири двоброја је — *Годишња библиографија Народне библиотеке и извештаји о раду*. Дакле, у оквиру свих десет свезака, дата је библиографија свих наслова који су штампани те 1940. године, а који су ушли у фонд Библиотеке. Библиографија је срећена азбучно и подељена

¹ Драгослав Илић, „Смер овог часописа”, у *Гласник Народне библиотеке*, година I, свеска 1 и 2, уводни текст, Београд, 1940, стр. I.

је на стручне групе. На тај начин, *Гласник* је допринео покретању идеје израде текуће националне библиографије. Међутим, иако основни, ово није једини циљ. Уредник наводи и то да ће: „*Гласник* доносити и одабране чланке у вези са библиотечким предметима и наукама о библиотекарству, посебне библиографије, обавештења о набавци стране литературе, упуте за практично уређење сеоских и градских читаоница, те ће на тај начин бити од користи свима радницима на пољу националне историје и филологије, а библиотекарима инструктивни орган за сва стручна питања, а од великог је значаја и за књижаре и издаваче”.²

И заиста, у свих пет двоброја за ову годину јављају се, као сталне рубрике, вести из Народне библиотеке о набавци, поклонима и потражњи и библиографски прегледи приновљених књига и периодике издатих током године. Уз те сталне сегменте, сваки двоброј објављује и неколико стручних радова различите тематике. Пре свега, *Гласник* доноси текст о Народној библиотеци у Београду (у оквиру овог рада дата је и Библиографија списка о Народној библиотеци). Затим, ту су текстови о првој штампаној књизи у Београду – *Четворојеванђељу* из 1552. године, потом о књизи *Волшебноје оїледало*, коју је штампао Глигорије Возаровић 1835. године у Београду у Књажеско-српској књигопечатњи, потом текст о Јохану Гутенбергу – писан је поводом пет стотина година од проналаска штампарије, а текст под називом „Два Мајзнера” писан је у част Јосифа и Анастаса Мајзнера, оца и сина, који су у периоду од 1869. до 1925. радили као библиотекари помоћници у Народној библиотеци. *Гласник* у првој години свог постојања објављује и стручни текст о термину „одредница”, у оквиру кога се образлаже зашто овај термин треба прихватити, затим представља рад Друштва југословенских библиотекара, али и покреће питања о проблемима и потребама усавршавања закона о библиотекама, о недостатку стручног кадра, као и о положају библиотекара у Србији. Ту је и текст „Социјална библиотека”, који је заправо извештај о оснивању и раду једне стручне библиотеке, библиотеке Средишње управе за посредовање. У *Гласнику* се нашао и рад о крфским *Српским новинама*, односно *Забавнику* (период од априла 1916. до октобра 1918) који се заправо бави значајем *крфске књижевности* – књижевности у изгнанству. *Гласник* доноси и превод одломка из књиге *Библиотјеке некад и сад*, аутора Хајнриха Улендала и говори о библиотеци у Ниниви, основаној у 7. веку пре Христа, а уништеној са пропашћу Асирског царства, на крају истог века. Њен значај је велики јер је у њој, приликом археолошких ископавања средином 19. века, пронађен велики број глинених таблица.

Амбиције гласила националне библиотеке, дакле, у старту су биле да, осим библиографије приновљених издања, даје стручне текстове, смернице, да укаже на вредне и ретке књиге у свом фонду, као и да предста-

² Исто.

ви значајне личности из света књиге и библиотекарства. Без обзира на то што су први бројеви *Гласника* били скромни по броју текстова, поготову у односу на оне који ће уследити, заправо нису то били по својој замисли и концепту.

ГОДИШЊАК 1960, 1961,

уређивачки одбор
др Слободан А. Јовановић, др Мираш Кићовић,
Љубица Којић, Милеса Максимовић,
Чедомир Миндеровић, Нада Стевин-Новак

Са новом концепцијом, 1961. године излази *Годишњак Народне библиотеке НРС* за 1960. годину. Дакле, опредељујући се да једном годишње издаје своје гласило, редакција припрема опсежну публикацију са, уз уредникову „Уводну реч“, двадесет и једним стручним радом. Сваки рад садржи и превод сажетка на енглески и руски језик, што такође доприноси подизању часописа на један виши ниво.

Што се тиче садржаја, он је разноврстан, тематски разуђен и свакако одговара намерама редакције да гласило националне библиотеке допринесе не само стручном развоју, већ и научном и културном. Тај широк обухват даје могућност да се у њему нађе и текст о једној необјављеној и ненасловљеној драми Милутина Бојића из 1907. године, текст о осам песама Рада Драинца из 1928. године које нису ушле ни у једну од његових седам збирки, затим текст о преписци Вука Стефановића Караџића и Исидора Стојановића, ондашњег студента права у Пешти а касније професора Лицеја, текст који говори о посветама упућеним Милану Ракићу у оквиру његове личне библиотеке која је предата Народној библиотеци на чување, а у којој се налази близу три стотине рукописних посвета домаћих и страних аутора, као и текст о разрешењу анонима, псеудонима, иницијала и непотпуних имена песника који су објављивали у часопису за децу *Сйоменак* у периоду од 1893. до 1914. Ту су и текстови који припадају археографским истраживањима. У овом броју представљени су *Псалтир* Вићенца Вуковића из 1561. године који је припадао банатском манастиру Партошу, „Епистола“ Вићенца Вуковића која се налази на почетку *Псалтира*, али представља посебан језички споменик, затим научна расправа о месту штампања књиге *Правила молебная свящыхъ сербскихъ ипросвѣтителей въ себѣ содержащая* из 1765. године, као и рад о два рукописа, *Призренском јеванђељу* и *Београдској Александриди*, који су изгорели приликом бомбардовања Београда 1941. године, а чији су орнаменти и минијатуре реконструисани на основу постојеће стране и домаће научне литературе. Овај број доноси и радове о истакнутим личностима и

стручњацима. Један је о Глигорију Возаровићу, првом српском књижару, и његовом доприносу развоју читалачке културе ондашњег Београда. Ту је, затим, и рад о Љубомиру П. Ненадовићу, његовом одласку у Француску те преводима француских писаца, док је један рад посвећен животу и раду Душана З. Милачића, првог управника Народне библиотеке после ослобођења Београда у Другом светском рату. Два рада су посвећена издаваштву у Србији. Први носи назив „Развој српске издавачке делатности од XV до краја XIX века“, у којем је дат историјски преглед издаваштва, књижарства, значајних издања и издавача, а други „Пештански период издавачког рада Матице српске 1826–1864“. Остали радови су ускостручни и тичу се следећих тема: Страна књига у оквиру Народне библиотеке; Фонд руске књиге у Народној библиотеци; Развој статистике у Народној библиотеци од њеног постанка до краја XIX века; Прилог проучавању колективног аутора; Плакат и летак. Значај, обрада и смештај; Рад на ретроспективној библиографији у Југославији; Библиотекарска литература (књиге, брошуре и часописи) на југословенском подручју од 1945. до краја 1959.

„Уводна реч“, коју потписује Чедомир Миндеровић, у духу Револуције и двадесетогодишњице Устанка народа Југославије, а позивајући се на програме, ставове и идеје комунизма и марксизма, најављује први број *Годишњака* као потврду „животне снаге и вишег степена развитка ове наше културне установе која је, у правом смислу речи, почела да се из пепела рађа са почетком наше Народне револуције, развијајући се свестрано, у току двадесет протеклих година, и поред објективних и субјективних тешкоћа”.³ Проблеме, тешкоће и достигнућа тадашње Народне библиотеке Народне Републике Србије Миндеровић поистовећује са изазовима и постигнућима читаве културне јавности позивајући је да да оцелу и сугестије редакцији за даљи рад.

Пре самог уводног текста дати су *Указ о пројашењу Закона о библиотекама* као и чланови 37, 38 и 39 *Закона о библиотекама* у којима се говори о Народној библиотеци Народне Републике Србије као матичној библиотеци, њеним дужностима и обавезама. Миндеровић види доношење овог закона као догађај од изузетне важности јер се тиче, како наводи, „свакодневне праксе више хиљада професионалних и непрофесионалних библиотекара” и ради се о „милионима читалаца упућених на наше библиотеке”.⁴ Такође, сматра да овај закон афирмише библиотекарство на начин који оно заслужује и отвара нове перспективе у тој струци. Закон Народној библиотеци, дајући јој функцију матичне библиотеке, осим устаљених, додељује и нове задатке – оне који се односе на развој мреже и решавање текућих проблема, затим оне који се тичу развоја библиотекарства као науке, па и изазова око установљавања катедре за библиотекарство. Такође,

³ Чедомир Миндеровић, „Уводна реч”, у *Годишњак 1960*, Београд, 1961, стр. 7.

⁴ Исто, стр. 9.

овим законом се, како Миндеровић истиче, сузбијају застарела схватања о библиотеци као о „неком посебном, затвореном и чак од текућег живота и друштвеног кретања изолованом свету”.⁵

Дакле, допринос овог гласила, у светлу коначне афирмације библиотекарства кроз новодонесени закон који га дефинише, не треба да буде строго усмерен на струку, већ треба да буде део свеобухватног културног развоја. Уредник наглашава да је *Гласник* „сасвим супротан шематичним, догматским, небiblioteкарским концепцијама”, да је он „још један од просторно малих али чврстих ослонаца развитка наше културе (...) још једно жариште стваралачке борбе духа чији је циљ, у основи, све дубља хуманизација друштвеног и људског живота уопште, прави социјалистички хуманизам”,⁶ односно да је његова улога да повезује струку са научном, уметничком и културном јавношћу.

Искорак који *Гласник* прави са новим уредништвом и концепцијом представља искорак ка научном дискурсу. Напушта се идеја да *Гласник* пре свега доноси годишњу библиографију Народне библиотеке и извештаје о раду, а тежи да гласило чине стручни и научни текстови. У томе и успева.

ГОДИШЊАК 1978. / ГОДИШЊАК 1979, 1979. И 1980.

**главни и одговорни уредници
мр Владимир Стевановић и проф. др Васо Милинчевић,
уредник др Александар Пејовић**

Након паузе од осамнаест година, 1979, као број за 1978. годину, излази нови *Годишњак* Народне библиотеке Србије са новим уређивачким одбором, на чијем челу су мр Владимир Стевановић, управник и др Александар Пејовић, док број за 1979. уређују проф. др Васо Милинчевић, управник и др Александар Пејовић.

Уводни текст под називом „Уместо предговора” потписује, као главни и одговорни уредник, Владимир Стевановић. По његовим речима, национална библиотека кроз овај часопис наставља да публикује стручне и теоријске чланке, прати токове библиотекарства у Србији и постаје прави „информативно-документациони центар за културу, науку и технологију”.⁷

У овом уводнику управник, пре свега, афирмише саму институцију Народне библиотеке и њен свеукупни значај за научну и културну сферу тадашње Србије и „њеног социјалистичког друштва”. Он затим наводи њене успехе у развоју струке и најављује формирање едиције која ће бити

⁵ Исто.

⁶ Исто, стр. 10.

⁷ Владимир Стевановић, „Уместо предговора”, у *Годишњак 1978*, Београд, 1979, стр. VII.

посвећена образовању и сталном стручном усавршавању библиотекара. Истиче и научне доприносе Народне библиотеке кроз истраживања и формирање Археографског одељења које почиње са објављивањем *Археографских прилога*. Стевановић најављује и наставак рада на *Каталогу књига на језицима југословенских народа 1868–1972*, као и на ретроспективним и другим библиографијама. Он такође подсећа на важност пројеката који се тичу фототипских издања публикација, страдалих 1941. године у немачком бомбардовању Београда, а у оквиру којих се остварују сарадње са другим нашим институцијама као што су Српска академија наука и уметности и Матица српска. Дакле, *Годишњак* је огледало и гласник свега онога што Народна библиотека Србије, као једна од најзначајнијих културно-научних институција, ради у тим годинама. Као илустрација тога, на крају броја за 1978. годину стоји прилог под називом „Друштвено-економске основе развоја и програмска оријентација Народне библиотеке Србије у 1978. години“, а на крају онога за 1979. прилог под називом „Народна библиотека Србије у 1979. години“.

И овде, а по угледу на претходни број, текстови нису распоређени по рубрикама нити су тематски груписани, већ се једноставно нижу један из другог. Број за 1978. доноси двадесет и седам текстова, а број за 1979. двадесет и четири.

Теме које *Годишњак* обрађује током ове две године су, дакле, разнолике, и тичу се како струке, тако и тема из књижевности и културе уопште. Што се тиче струке, текстови обрађују теме класификације, међубиблиотечке позајмице, чувања и коришћења фондова, обликовања и организације библиотека у оквиру других установа културе, као и теме читања. Годишњак се, затим, бави темама заштите старе и ретке књиге, библиографског рада, графичких збирки, фонда музикалија и фонотека. Ту су и интердисциплинарне теме као што су „Значај демографских истраживања за планирање библиотекарства“ или „Динамика читалачких интересовања од стране добних социо-професионалних категорија“, али и незаобилазне теме из културне историје, међу којима су и текстови о историјском развоју Народне библиотеке Србије и Библиотеке града Београда, текст о пет личних белажница Јована Скерлића, као и текст о једном непознатом Скерлићевом раду у којем говори о народним читаоницама и књижницама. Затим, ту су текстови о политичком тестаменту Стојана Новаковића, један под називом „Италијани о нама по фонду Југославике у Народној библиотеци Србије“, други који говори о преносу посмртних остатака Вука Стефановића Караџића, као и они који доносе сведочанства о Првом српском устанку у фондовима НБС и Библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји. Теме из књижевности које *Годишњак* у овом периоду обрађује тичу се књижевних листова *Српско-далматински матазин* (1836) и *Војвођанка* (1851), затим једне необјављене Змајеве песме, заступљености

писаца „велике петорке“ енглеског реалистичког романа (Р. Киплинг, Х. Џ. Велс, Џ. Голсворди, Џ. Конрад и Т. Харди) у српским књижевним часописима тога доба, текст о изгубљеној Нушићевој бајци *Љиљан и Оморика*, текст о једној необичној позоришној и књижевној критици Стојана Новаковића, као и необјављени рукопис драме *Јесењи сушон* Ђорђа Глумца.

Иако са паузом од скоро две деценије, нови број *Годишњака* је, по мишљењу уредника и редакције, само наставак претходног броја – оног из 1960. године, па, у том смислу, концепцију, као и назив часописа, ново уредништво не мења. У питању је годишње гласило Народне библиотеке Србије које, кроз текстове које доноси, представља, пре свега, рад и постигнућа у струци и науци ове институције. Уз то, доноси и радове који се баве културом, културном историјом и књижевношћу. На тај начин се употпуњује и шири тематски круг једног стручног гласила, а уредништво успева да свој часопис одржи и на завидном научном нивоу. Штета је, а конкретни разлози нама су непознати, што тадашњи *Годишњак* није успео да очува континуитет.

ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ, ОД 1999. ДО 2005,

**главни и одговорни уредници
Миломир Петровић и Сретен Угричић,
уредник Владимир Шекуларац**

По четврти пут, а опет после паузе од двадесет година, национална библиотека покреће свој часопис са намером да, овога пута у континуитету, настави са доношењем стручних и научних текстова, односно да и на овај начин презентује рад својих стручњака и прикаже резултате своје законом дефинисане делатности. Како колега Владимир Шекуларац, тадашњи уредник овог гласила, наводи у свом раду „Стручни часопис као вид међународне сарадње националних библиотека – нови *Гласник Народне библиотеке Србије*“, припремљеном за други по реду Скуп библиотекара балканских земаља, који је одржан у Београду 2001. године: „Циљ *Гласника* је да подстиче развој савремене креативне мисли у библиотекарству Србије и да иницира слободну размену идеја у савременој библиотекарској теорији и пракси и тиме у континуитету доприноси развоју Народне библиотеке Србије, библиотечко-информационог система и културе Републике”.⁸ Он такође наглашава да у оквиру ужег тематског подручја, а у односу на друга гласила библиотека у Србији, Народна библиотека превасходно објављује

⁸ Владимир Шекуларац, „Стручни часопис као вид међународне сарадње националних библиотека – нови *Гласник Народне библиотеке Србије*“, *Сарадња, образовање, квалифитет: зборник радова са међународног скупа одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. године*, Београд, Филолошки факултет, НБС, 2002, стр. 72.

радове који се тичу њене делатности као националне и матичне библиотеке, а у оквиру ширег тематског подручја остварује интеракцију библиотечко-информационе делатности са другим културним областима, односно интеграцију струке у савремене културне токове.

У свом уводном тексту, главни и одговорни уредник Миломир Петровић кратко се осврће на историју и дотадашњи развој овог гласила, мотиве за његово покретање и наглашава колика је штета што није постојао континуитет у његовом излажењу. Он наводи: „Једна потенцијална збирка од преко педесет публикација обогатила би, несумњиво, библиотечку струку и науку многим значајним радовима и домаћим и страним искуствима о овој области. Била би то једна од најбогатијих библиотека о библиотекарству у земљи”.⁹

Са идејом да *Гласник* да простор у којем ће стручњаци, како библиотекарства тако и других сродних области, представити резултате свога рада, Петровић додаје: „Желимо да ово гласило буде израз достигнутог нивоа у нашој делатности, у области теорије и праксе, како на домаћој тако и на међународној сцени”.¹⁰ Јер се библиотекарство, у складу са тенденцијама новог миленијума, креће од класичног ка електронском, мултимедијалном, а Петровић и ту види *Гласник* као медијум који „треба да помогне да се пронађу путеви према новом и бољем, али и да се сачува све оно што је темељ досадашњег културног богатства”.¹¹ Такође, осврће се и на констатације дела јавности да библиотекарство у времену које долази губи перспективу, али закључује да те констатације могу бити основане само ако се библиотекарство не развија у складу са новим тенденцијама.

Што се тиче уређивачког концепта, по први пут је он јасно дефинисан. Редакција представља радове распоређене у пет сталних рубрика. То су: *Круї*, *Тема*, *Избор*, *Поршреш* и *Хроника*, а предвиђене су, по речима уредника¹², и повремене рубрике. *Круї* се бави темама из библиотекарства и информатике, а радови су настали као производ свеукупног стручног и научно-истраживачког рада у библиотекама Србије и Југославије; у рубрици *Тема* представљају се радови на одређену, изабрану актуелну тему из библиотечко-информативне области; рубрика *Избор* доноси изабране преводе савремене стране стручне литературе, извештаје и одабране прилоге са међународних скупова библиотекара и докумената међународних

⁹ Миломир Петровић, „Уводна реч”, у *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/1999, стр. 6.

¹⁰ Исто, стр. 7.

¹¹ Исто, стр. 8.

¹² Уредник тадашњег *Гласника*, колега Владимир Шекуларец у свом излагању у раду „Стручни часопис као вид међународне сарадње националних библиотека – нови *Гласник Народне библиотеке Србије*”, који је објављен у публикацији *Сарадња, образовање, квалитет: зборник радова са међународног скупа одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. године* (Београд, Филолошки факултет, НБС, 2002, стр. 72) даје приказ замисли рубрика које ће чинити основу новог концепта часописа.

асоцијација библиотека и библиотекар; *Поршреш* се бави представљањем националних и других значајних библиотека, библиотечких асоцијација, установа и институција; а рубрика *Хроника* доноси извештаје о раду, пројекте и програме развоја, преглед актуелне стручне литературе, преглед издања националних библиотека, библиографије, водиче кроз фондове, медијске одјеке о раду Народне библиотеке Србије, награде и признања. Поред ових сталних рубрика, јављају се и повремене где се представљају различити документи и пројекти. Оне покрећу различита актуелна питања, а која нису нужно везана само за струку, или се у њима представљају значајне личности из историје српског библиотекарства.

Уз разнолике стручне теме, представљене пре свега кроз рубрику *Круи*, тема коју ова редакција издваја као актуелну, посвећује јој посебну пажњу и издваја је као посебну у сваком од бројева у раду ове редакције, тиче се односа интернета и библиотека, односно, кроз различите прилоге домаћих и страних аутора, представљају се веб-презентације библиотека, електронски каталози, електронске публикације, дигиталне библиотеке, каталогизација интернет ресурса, ауторска права у области електронских информација и друго.

Као новина, а у корак са савременим тенденцијама и дигиталним добом, *Гласник* први пут добија и своје електронско издање које се налази на сајту Народне библиотеке Србије. Ова добра пракса траје све до данас.

Нова концепција доноси формално уређење гласило са дефинисаном структуром која има тенденцију да на тај начин унапреди и развије основну идеју *Гласника* – идеју да он буде средство расејавања стручне и научне мисли и да се утемељи као један од значајних и основних стручних и научних часописа у нашој земљи. Мењајући свој назив, односно враћајући се на првобитни, *Годишњак* поново постаје *Гласник*. Континуитет је успостављен, научни дискурс утемељен, а доступност свих радова у пуном тексту на сајту Народне библиотеке Србије доприноси општој тежњи ка отварању података, односно идеја, информација, мишљења и резултата.

**ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ,
ОД 2006. ДО 2009,
главни и одговорни уредник Сретен Угричић,
уредник Саша Илић**

Осим у формату и дизајну (којем се овог пута посвећује доста пажње), са новим уредником мења се и концепција часописа. Напушта се дотадашња подела текстова по рубрикама, а уводи се организација по тематима. То су, по речима главног и одговорног уредника, управника Сретена Угричића: „самостално осмишљене целине које омогућавају проблем-

ски приступ, дубљу аналитичност и вишедимензионалност. Задате теме се проблематизују из различитих ракурса, теоријских или практичних позиција, а могу бити изложене у било којој форми или жанру: класичан научни или стручни чланак, есеј, интервју, превод релевантног иностраног текста, статистички преглед и анализа, приказ књиге или догађаја”.¹³

Сваки од темата уређује или приређује неко од чланова редакције или неко од релевантних стручњака за одређену тему. Неке теме, иако нису из струке, покрећу актуелна питања и проблеме из света књиге и читања уопште. Између осталог, *Гласник* се у овим годинама, а у оквиру издвојених темата у којима представља по неколико стручних и научних текстова, бави пројектом *Европске дигиталне библиотеке*, истраживањем тржишта књига у Србији, разматра проблем око Награде за најчитанију књигу године и одговара на питање: „Да ли је најчитанија књига и најбоља?”. Бави се и семантичким вебом и његовим односом према библиотеци, IFLA смерницама за библиотечка удружења, затим односом интелектуалних слобода и библиотеке, представља постигнућа у библиотекама за слепе и слабовиде и утицај Google претраживача на библиотеке (које су традиционални извор научних информација). Као битним и актуелним темама из струке посебну пажњу посвећује будућности каталога, међународним каталошким начелима, као и концепту библиографског метајезика, а бави се и библиотечком статистиком.

У три од четири броја које уређује ова редакција јавља се и рубрика под називом *Прикази* са тенденцијом да буде једина стална рубрика. У њој се представљају како ауторска издања домаћих и страних аутора која се баве питањима библиотечке струке, тако и зборници и књиге есеја које се баве филозофским, политичким, етичким или књижевнотеоријским дискурсом.

Сретен Угричић у свом уводном тексту наглашава да је у питању „нови *Гласник*” и нада се да ће он представљати изазов за сараднике, али и саме читаоце. Обећава и текстове реномираних светских стручњака, као и понеки рад ауторитета у граничним доменима библиотечко-информационе делатности. Можемо рећи да је обећање испуњено и да, иако другачије „упакован”, и овај „нови *Гласник*” заправо наставља старом и већ утабаном стазом. Основну идеју и циљ овог гласила нова редакција не напушта и са успехом наставља да доноси стручне и научне радове посвећене библиотечарству и књизи уопште, али то ради на један нови начин. Акценат ставља на крајње актуелно, не бави се превише историјом и прошлошћу, и као да има потребу да изазове, проблематизује, да упита, предочи, па чак и да упозори. Уједно, ова редакција, бавећи се глобалним проблемима библиотечке струке, више него што се бави осликавањем стања у домаћој струци, прави можда и највећи искорак од свих јер у овој концепцији стручно гласило једне националне библиотеке није више оно које пре све-

¹³ Сретен Угричић, уводни текст у: *Гласник народне библиотеке Србије*, 1/2006, стр. 5.

га показује рад и постигнућа једне институције, већ се отвара ка споља и постаје гласило библиотечке струке уопште.

**ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ,
ОД 2010. ДО 2015,
главни и одговорни уредници
Дејан Ристић, Светлана Јанчић и Ласло Блашковић
уредник мр Драган Пурешић**

Без обзира на то што се готово комплетно уредништво променило, концепција *Гласника* није. Задржао се формат, подела текстова по тематима, а једино је дизајн помало одступио од дотадашњег. Уз то, током ових година *Гласник* је први пут, и то не плански, односно не избором редакције, већ стицајем разних околности, излазио у двобројима, па тако имамо три двоброја – за 2010/2011, 2012/2013. и 2014/2015. годину. Редакција, иако у донекле промењеном саставу, наставља представљање рада и достигнућа домаће стручне јавности, као и тенденција које се јављају у свету. Остаје иста подела радова на теме које уређују или приређују различити стручњаци, а рубрика *Прикази* је и даље заступљена у сваком броју.

Теме које обрађује ово уредништво су разноврсне, а само неке од њих су: слобода информација, транспарентност и улога библиотеке у борби против корупције, дигитализација завичајних збирки, односно представљање иновативних технологија и одређених софтверских алата, веб-архивирање, као и примери добре праксе реализовани у нашој земљи, питање места књиге и библиотеке у дигиталном добу, те представљање различитих библиотечких простора, њихових реконструкција и реновирања. *Гласник* се у овом периоду бави и заштитом старе и ретке библиотечке грађе, посебним збиркама и фондовима, легатима и библиотечким целинама, представља *crowdsourcing* – сарадњу корисника и библиотекара – тј. приказује како се ова пракса развијала у различитим светским библиотекама и које су могућности њене примене у развијању библиотечких услуга за особе са инвалидитетом. Затим се говори о историографском методу у науци о библиотекарству, односно проблематизује се питање да ли је за библиотечко-информационе стручњаке значајно проучавање сопствене историје и колико приступи и перспективе из других дисциплина могу да побољшају тренутно стање историје библиотека, као и о историји библиотека као научној дисциплини. Теме су и ускостручне – *Гласник* обрађује проблеме и изазове садржинске обраде (класификације), а бави се и нормативном контролом и успостављањем нормативне датотеке личних имена у Србији, пројектом *Виртуелне међународне нормативне датотеке*, као и софтвером *Authoris* за побољшање нормативне контроле и размене информација међу библиографским и неблиографским ентитетима.

Гласник у овим годинама прати задати курс, не експериментише и не уводи новине и једини изазов који има је да не прекине континуитет излагања и тиме не наштети свом стручном и научном угледу (што је у једном тренутку претило).

ГЛАСНИК НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ, ОД 2016. ДО ДАНАС,

главни и одговорни уредник Ласло Блашковић
уредник др Дејан Вукићевић

Нова и тренутно актуелна уређивачка концепција *Гласника* битно се не разликује од ранијих. Заправо, она је комбинација претходне две. И сам формат и дизајн су по угледу на неке пређашње, а опет нови. Текстови су организовани и по тематима и по сталним и повременим рубрикама. Уредник Дејан Вукићевић овакву концепцију назива „релаксираном”.¹⁴ *Гласник* поново излази једном годишње и обећава континуитет.

Уз рубрике, које су мање-више сталне, најчешће је представљен бар један темат који приређује неко од чланова редакције. Темати се баве искључиво актуелним темама и доносе по неколико стручних радова домаћих и страних аутора. На тај начин, *Гласник* тежи да иде у корак са струком у свету и преузима задатак покретача и промоције нових трендова у библиотечко-информационој струци у нас.

У броју из 2016. године обрађује се тема *цензуре у библиотечкарству и издаваштву*. Уводни текст доноси својеврстан историјски преглед примене цензуре у библиотекама и библиотечкарству у свету и код нас, као и осврт на сталну борбу против цензуре, а кроз најдрастичније случајеве. Темат се бави и Совјетском цензуром у периоду од 1929. до 1953. године када је, пре свега, комунистички режим спроводио политику тоталног „библиоцида”, затим односом између тоталитарне и посттоталитарне цензуре, са посебним освртом на цензурисање књижевних текстова, цензуром у Словенији у периоду после Другог светског рата, односно увођењем тзв. друштвеног управљања у културне установе које је увело са једне стране превентивну, а са друге суспензивну цензуру. Рад под називом „Прикривена цензура у библиотекама: тезе за разговор” предочава да цензура у библиотекама може да буде и прикривена, а често и ненамерна, и истиче се забринутост да тренутна библиотечка пракса — начини набавке, непрецизна и спора каталогизација, коришћење стопе цитираности при селекцији периодике и отпису и др. може допринети случајном прикривању информација, односно цензури информација.

¹⁴ Дејан Вукићевић, „Увођење у посао или уводник у покушају”, у *Гласник Народне библиотеке Србије* 18/2016, стр. 8.

Темат који отвара број из 2017. године бави се темом *интердисциплинарности библиотекарства*. Темат започиње радом који говори о чињеницама да у савременој науци не постоје јасне границе између многих дисциплина и да су интегративни приступ као и трансфер знања неизбежни. У том смислу говори се о посебној повезаности библиотекарства са педагогијом, психологијом и филозофијом, о примени савремених истраживачких метода друштвених наука у библиотекарству – приказују се основни методолошки принципи примене методе фокус групе, метода мерења повратног утицаја инвестиција на друштвене промене, као и метода метаанализе. Представљају се и интердисциплинарне везе између библиотекарства и лингвистике, пре свега примена лингвистичких сазнања у свакодневној библиотечкој пракси, као и важне улоге библиотеке у образовном процесу и културном развоју својих корисника, посебно деце и младих.

Гласник као главну тему броја из 2018. године представља тему *отворених података* и значај примене истих у библиотекама. Отворени подаци су дигитални, машински читљиви, бесплатни и доступни подаци за поновно коришћење, а то отварање података све више постаје тренд у свету. Говори се и о пројекту „Отворени подаци – отворене могућности“ и на тај начин се представљају постигнућа која су до сада остварена на нивоу наше земље. Представљају се и основне одлике отворених повезаних података у библиотекама, узимајући у обзир пет основних одлика метаподатака (модел података, правила о садржају, шема метаподатака, серијализација података и размена података), а група страних аутора разматра питања како укључити библиотеке и друга академска тела у давање отвореног приступа истраживачким подацима и како би библиотеке требало да стекну компетенције у раду са отвореним подацима. Такође, разматра се на који би начин библиотеке требало да учествују у промоцији идеје да се истраживачки задаци учине доступним, односно идеје отвореног приступа истраживачким публикацијама. Представљају се и правни оквири у Европској унији, земљама региона и Републици Србији у вези са отвореним подацима – чему се тежи и докле се стигло. Напоследку, дати су примери како су се европске националне библиотеке укључиле у покрет отворених података, пре свега кроз портал *Европеана*, портал за приступ дигитализованом културном наслеђу Европе, и на који начин је Народна библиотека Србије приступила овом пројекту.

Рубрике које се јављају у новој концепцији *Гласника* су: *Сћука*, *Persona grata*, *Ловорике*, *Издавачка шрака* и *In memoriam*. *Сћука* се бави радом и резултатима Народне библиотеке Србије, али доноси и текстове који су битни и актуелни за струку уопште. Теме које се у овој рубрици обрађују су разнолике, али свакако битне за ужу и ширу стручну јавност. У рубрици *Persona grata* представљају се еминентни стручњаци библиотечко-информационе делатности. Најпре су представљени лик и дело колеге Милора-

да Вучковића – његово непрестано ангажовање, стручност и пожртвованост, као и бројне добијене награде и признања свакако га сврставају у ауторитете библиотечке струке. Следи интервју са колегиницом Љубицом Ђоровић, која је свој радни век, радећи у Завичајном одељењу Библиотеке града Београда, посветила пре свега фондовима који се баве Београдом. Аутор је више монографија чија је тема управо Београд, бави се старом и ретком књигом, картографском и архивском грађом, као и заштитом и дигитализацијом исте. Организатор је бројних изложби и значајних манифестација посвећених промоцији историје и културе Београда. Приказан је и рад цењене професорке др Десанке Стаматовић. Њен допринос у струци и науци је велики, а оно што се посебно издваја јесте њен пионирски рад на оснивању Катедре за библиотекарство и информатику, као и пионирски рад у области завичајних фондова. *Ловорике* представљају неког од актуелних књижевних лауреата и на тај начин *Гласник* повремено доноси књижевне приказе, док се *Издавачка шрака* бави најзначајнијим издавачким подухватима из области библиотекарства и сродних дисциплина. У рубрици *In memoriam* дато је подсећање на живот и рад уважених колега који више нису са нама.

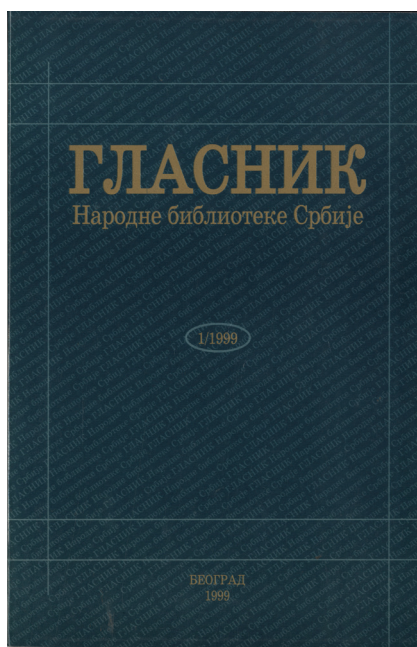
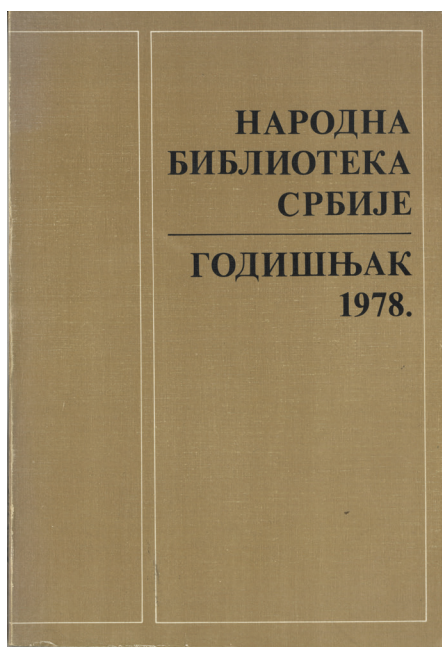
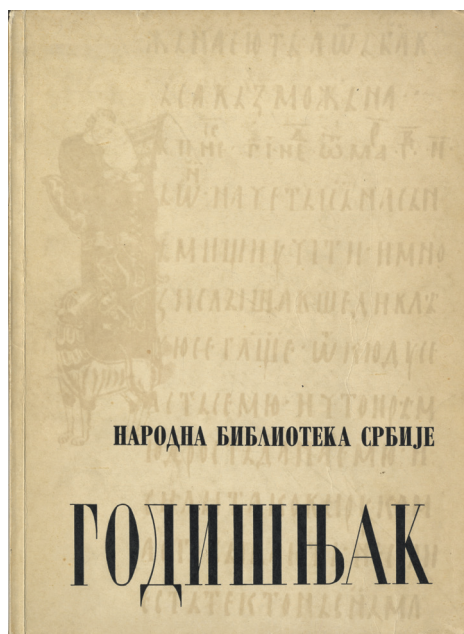
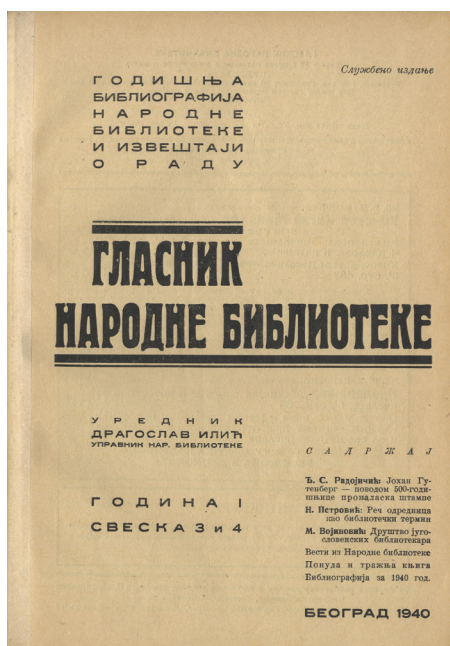
Дакле, нова уредничка концепција заиста јесте „релаксирана“, а може се рећи и да има тенденцију широког обухвата – да се уз струку и њене резултате прикажу и они који носе струку, они који су оставили или и даље својим радом остављају траг у њој, да се прикажу актуелне теме које су можда „рубне“ за библиотечку делатност, али које у духу интердисциплинарности све више постају њен део. У том смислу, ова концепција доста подсећа на ону коју је имала редакција *Гласника* у периоду од 1999. до 2005. године, а која је, такође, ширила свој опсег и доносила текстове који су, кроз повремене рубрике, такође излазили из оквира једног стручног гласила. Једина опасност која вреба ову концепцију јесте да у тој „релаксираности“ *Гласник* не изгуби равнотежу.

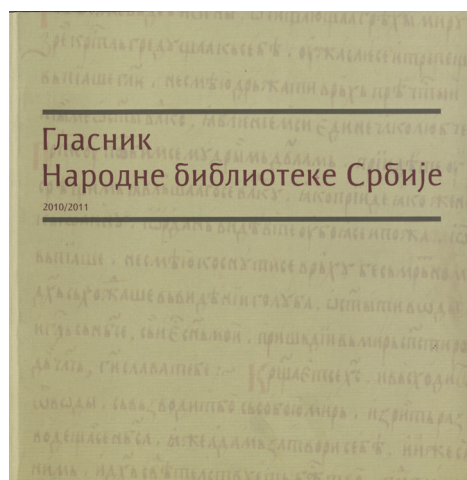
КОНТИНУИТЕТ У ОСНОВНОЈ ИДЕЈИ

Иако са проблемима око континуитета у излагању, гласило Народне библиотеке Србије поседује безмало осамдесетогодишњи континуитет у својој основној идеји ширења стручне и научне мисли на пољу библиотекарства. Као гласило матичне библиотеке једне земље имало је задатак да окупи своје и стручњаке из других институција и земаља који ће, како ужој тако и широј научној и културној јавности, представити не само резултате и достигнућа Народне библиотеке Србије, већ и српског библиотекарства уопште, али и тенденције које се у овој бранши јављају у свету. Како се библиотекарство развијало као струка и научна дисциплина, развијао се и *Гласник* и посвећивао је пажњу темама које су

представљале новитете у области библиотечко-информационе делатности и других сродних дисциплина.

Ипак, *Гласник* није само глас струке и једне институције, већ место са кога се афирмише све што припада свету књиге и библиотеке. У том смислу желимо да се континуитет и кредибилитет овог часописа устале и да *Гласник* (п)остане један од носећих стубова како струке, тако и науке и културе наше земље.

ИЗВОРИ

1. *Гласник Народне библиотеке*, година I, свеска 1 и 2, Београд: Народна библиотека Србије, 1940.
2. *Гласник Народне библиотеке*, година I, свеска 3 и 4, Београд: Народна библиотека Србије, 1940.
3. *Гласник Народне библиотеке*, година I, свеска 5 и 6, Београд: Народна библиотека Србије, 1940.
4. *Гласник Народне библиотеке*, година I, свеска 7 и 8, Београд: Народна библиотека Србије, 1940.
5. *Гласник Народне библиотеке*, година I, свеска 9 и 10, Београд: Народна библиотека Србије, 1940.
6. *Годишњак 1960*, Београд: Народна библиотека НРС, 1961.
7. *Годишњак 1978*, Београд: Народна библиотека Србије, 1979.
8. *Годишњак 1979*, Београд: Народна библиотека Србије, 1980.
9. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/1999, Београд: Народна библиотека Србије, 1999.
10. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2000, Београд: Народна библиотека Србије, 2000.
11. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2001, Београд: Народна библиотека Србије, 2001.
12. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2002, Београд: Народна библиотека Србије, 2002.
13. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2003, Београд: Народна библиотека Србије, 2003.
14. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2004, Београд: Народна библиотека Србије, 2004.
15. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2005, Београд: Народна библиотека Србије, 2005.
16. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2006, Београд: Народна библиотека Србије, 2007.
17. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2007, Београд: Народна библиотека Србије, 2008.
18. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2008, Београд: Народна библиотека Србије, 2009.
19. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2009, Београд: Народна библиотека Србије, 2010.

20. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 2010/2012, Београд: Народна библиотека Србије, 2012.
21. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 2012/2013, Београд: Народна библиотека Србије, 2014.
22. *Гласник Народне библиотеке Србије*, 2014/2015, Београд: Народна библиотека Србије, 2015.
23. *Гласник Народне библиотеке Србије*, година XV, бр. 18, годишњак за 2016. годину, Београд: Народна библиотека Србије, 2016.
24. *Гласник Народне библиотеке Србије*, година XVI, бр. 19, годишњак за 2017. годину, Београд: Народна библиотека Србије, 2017.
25. *Гласник Народне библиотеке Србије*, година XVII, бр. 20, годишњак за 2018. годину, Београд: Народна библиотека Србије, 2018.

ЛИТЕРАТУРА

1. Владимир Стевановић, „Уместо предговора“, у *Годишњак 1978*, VII–IX, Београд: Народна библиотека Србије, 1979.
2. Владимир Шекуларац, „Стручни часопис као вид међународне сарадње националних библиотека – нови *Гласник Народне библиотеке Србије*“, у *Сарадња, образовање, квалифeкциjе: зборник радова са међународног скупштинског саопштења одржаног у Београду од 5. до 8. децембра 2001. године*, 69–78, Београд: Филолошки факултет, НБС, 2002.
3. Дејан Вукићевић, „Увођење у посао или уводник у покушају“, у *Гласник Народне библиотеке Србије*, година XV, бр. 18, годишњак за 2016. годину, 7–10, Београд: Народна библиотека Србије, 2016.
4. Драгослав Илић, „Смер овог часописа“, у *Гласник Народне библиотеке*, I–II, година I, свеска 1 и 2, Београд: Народна библиотека Србије, 1940.
5. Миломир Петровић, „Уводна реч“, у *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/1999, 5–8, Београд: Народна библиотека Србије, 1999.
6. Сретен Угричић, уводни текст у *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2006, Београд: Народна библиотека Србије, 2007.
7. Сузана Симић, „Библиографија Гласника Народне библиотеке из 1940. године“, у *Гласник Народне библиотеке Србије*, 1/2002, 389–393, Београд: Народна библиотека Србије, 2002.
8. Чедомир Миндеровић, „Уводна реч“, у *Годишњак 1960*, 7–10, Београд: Народна библиотека НРС, 1961.

КЛАСИФИКОВАТИ У КОРАК СА ВРЕМЕНОМ: АЖУРИРАЊЕ УНИВЕРЗАЛНЕ ДЕЦИМАЛНЕ КЛАСИФИКАЦИЈЕ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ана Стивановић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

УДК: 025.45UDC
025.45UDC=163.41]:004.738.5

Сажетак

Универзална децимална класификација (УДК) је систем за организацију знања који се употребљава за класификацију информацијских извора у форми универзалне схеме знања која обухвата читаво подручје људске делатности. У сфери библиотекарства УДК је широко применљиви информациони језик за систематску организацију библиотечке грађе, индексирање и претраживање садржаја. Класификационе ознаке (алфанумерички децимални систем нотације) користе се као део сигнатура у физичкој организацији грађе, као индексна ознака у обележавању садржаја на библиографским метаподацима и као помагало у праћењу и статистици библиотечких фондова према подручјима знања. У Србији, УДК је главни библиографски класификациони систем који је у употреби у свим врстама библиотека. С обзиром на то да од 2004. године није било нових, потпунијих издања таблица на српском језику, НБС је у 2018. години покренула пројекат припреме новог, ћириличног издања УДК, као и преласка у дигитално окружење, на платформу *УДК Онлајн*. У пројекту, осим Народне библиотеке Србије, учествују и Библиотека Матице српске и Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. Важан аспект пројекта представља податак да је НБС 2019. године постала чланица УДК Конзорцијума и стекла право учешћа у доношењу одлука и уређивању самих таблица.

Кључне речи: Универзална децимална класификација, УДК Конзорцијум, *УДК Онлајн*.

УНИВЕРЗАЛНА ДЕЦИМАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА

Библиографска класификација је битан сегмент библиотечко-информационе делатности који има вишеструку примену и важну улогу у библиотекама. Употребљава се за систематску организацију приликом физичког смештаја грађе, у оквиру библиографских метаподатака користи се за класификацију садржаја докумената и грађе, користи се и као помоћ у праћењу и статистици библиотечких фондова према подручјима знања. Захваљујући бази података која садржи стручну ознаку садржаја, библиотека омогућава корисницима претраживање и прегледање збирки по областима знања, и на тај начин обезбеђује потпуније и поузданије проналажење информација. Функција библиотеке одавно је превазишла концепт простог архивирања, складиштења и позајмљивања грађе, нарочито у 21. веку када библиотеке представљају истовремено друштвена, информациона и културолошка средишта на локалном, регионалном, националном или интернационалном нивоу. Библиотечка база података је полазна тачка датог, уређеног универзума знања и баштине информација.

При сваком типу обраде информација, правилници, упутства, међународни стандарди и остала приручна средства која помажу или прописују процесе и поступке, неопходне су професионалне алатке. У подручју садржајне обраде докумената, битне алатке, попут класификационих схема и стандарда, упутстава и правилника, потребно је континуирано осмишљавати, развијати и осавремењивати. Све области људског знања и деловања развијају се убрзано те је неопходно и константно ажурирање класификационих система, као и начина њихове употребе. На тај начин се унапређују и развијају и библиотечке базе података, а самим тим и услуга коју библиотеке пружају својим корисницима. Такође, правилници не би требало да буду локалног или приватног карактера, применљиви само у оквиру једне институције, већ треба да се прошире на читав библиотечко-информациони систем једног каталога у свим његовим облицима, и на тај начин одговоре потребама свих корисника.

Библиотечка класификација у Србији заснива се на међународном класификационом систему, Универзалној децималној класификацији (УДК), који је у српске библиотеке уведен након Другог светског рата. УДК представља свеобухватан информациони језик који се користи за индексирање и претраживање грађе у форми општег класификационог система, организованог према научним дисциплинама, и који покрива сва подручја људског знања и делатности. Наменен је индексирању садржаја информације без обзира на физички носач, форму, формат или језик публикације. Класификационе схеме, са широком међународном применом, попут Дјуиеве децималне класификације (Dewey Decimal Classification / DDC) или УДК, теже универзалности и свеобухватности, с обзиром на то да им је циљ гло-

бална примена. Оне обухватају класификацију наука и уметности, односно целокупног људског сазнања и делатности и представљају неопходну алатку у организацији библиотеке грађе.

УДК садржи преко 71.000 разреда, преведена је на преко 50 језика и користи се у отприлике 140 земаља света. Према свом типу, УДК је аналитичко-синтетичка и фасетна класификација. Захваљујући таквој структури могуће је саставити неограничен број комбинација својстава одређеног појма, комбинација односа међу појмовима и представити различите аспекте садржаја и форме грађе која се класификује. Презентација знања у оквиру УДК заснива се на научним дисциплинама и поддисциплинама (које су подељене хијерархијски) са синтетичким особинама. УДК таблице организоване су као кохерентан систем знања са асоцијативним везама и референцама између различитих концепата и њима сродних области.¹ Захваљујући хијерархијском устројству и аналитичко-синтетичкој природи, УДК је погодна за физичку организацију грађе, као и за претраживање и преглед грађе. Организација схеме је таква да се нове области могу на једноставан начин укључити у постојећи систем.

Организација знања у оквиру УДК заснива се на научним дисциплинама, што значи да су појмови обухваћени и смештени у оквиру области у којима се проучавају. Схема дозвољава поновну употребу истог појма у различитим комбинацијама са главним предметом. На пример, код за језик који се налази у општим помоћним бројевима за језик користи се и да би се извели бројеви за етничке групе, поједине језике у оквиру лингвистике и поједине књижевности.

Поље примене УДК је прилично широко: класификација се користи у библиотекама и библиотечким каталозима, у библиографским базама података, у организацији и селективној дисеминацији информација у документационим сервисима, на информационим онлајн порталима, у архивима, музејима и у издаваштву. Подручја знања, тј. садржаја информацијских извора, обележавају се бројевима (децималним), симболима и словима. УДК нотација² је хијерархијски и синтаксички изражајна: што је број дужи, хијерархија је детаљнија, тј. из нотације је видљиво о којој дубини хијерархије се ради. Исто тако, саставни делови сложених бројева изражени су симболима и интерпункцијом, што значи да је из нотације видљиво да ли се ради о једноставном или сложеном предмету.

УДК је систем у оквиру кога се могу исказати не само појединачни појмови, већ и њихови међусобни односи. Ова могућност придодата је хијерархијској структури у оквиру које је универзум знања подељен на де-

¹ Детаљније на линку: UDC Consortium. n. d. "UDC Fact Sheet". Приступљено 25. 5. 2019. <http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=factsheet>

² Нотација је целокупна ознака састављена од различитих елемената УДК која се добија за појам који се класификује и тему која се одређује.

сет класа (разреда, подручја, области), након чега је свака класа подељена на логичке целине (одсеке), свака целина се затим разгранава према логичком принципу на мање делове који настављају да се гранају. Што је један УДК број дужи, то је детаљније описана тема коју он представља. Ово је могуће због децималне нотације.

У оквиру УДК, универзум информација (постојеће забележено знање) третиран је као кохерентан систем, састављен од међусобно повезаних делова насупрот специјализованим класификацијама, у оквиру којих се међусобно повезане теме третирају као помоћне иако саме по себи могу бити од великог значаја. На овај начин, захваљујући УДК, стручњаци могу бити упућени на повезане информације којих иначе не би били свесни.

Постоје две врсте таблица у оквиру УДК:³

1. Главне таблице које садрже схему (окосницу) различитих научних дисциплина и распоређене су у десет класа (група, разреда, подручја, области) које се даље гранају по хијерархији. Свака област у главним таблицама може да садржи и табелу специјалних помоћних ознака (или специјалних помоћних бројева) које изражавају аспекте који се понављају, али само у оквиру одређене области. То су најчешће аспекти појмова који се везују за операције, технике, процесе, материјале, средства итд. Специјалне помоћне ознаке могу се препознати на основу три специфична симбола – .0 (тачка и нула), - (цртица) и ' (апостроф). Сваки УДК број који почиње неким од ових симбола може се комбиновати са било којим другим УДК бројем у оквиру означене области његове примене.
2. Опште помоћне таблице садрже опште помоћне знаке (ознаке) и опште помоћне бројеве. Општи помоћни знаци (нпр. плус, две тачке) користе се за повезивање два (или више бројева) како би означили однос између два (или више) предмета. Општи помоћни бројеви који се додају на крају нотације (нпр. за језике, за облик, за место, за време итд.) означавају карактеристике које се понављају и које су применљиве на различите области.

Симболи који се користе у оквиру Универзалне децималне класификације препознатљиви су и независни. Употребљавају се арапски бројеви који су допуњени интерпункцијским и математичким знацима.

3 О структури УДК детаљније на линку: UDC Consortium. n. d. "UDC Structure & Table". http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=about_structure, приступљено 25. 5. 2019.

ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ, РЕВИЗИЈА И РАЗВОЈ УДК

Шездесетих година 20. века, постојећи класификациони системи били су застарели и недовољни да се помоћу њих искажу све области људске делатности и знања које су се убрзано развијале. Настали средином 19. века, базирани на постојећем корпусу знања и статични, ови системи нису били у могућности да прикажу све промене које су се десиле у стогодишњем периоду. Осим тога, убрзани процеси аутоматизације и промене које су се дешавале у оквиру различитих делатности, па и библиотечко-информационе, имплицирале су неопходност вишеструких промена у постојећим системима класификације, самим тим и у оквиру УДК. Како наводе Славић, Кордеиро (Cordeiro) и Ристхаус (Riesthuis) говорећи о проблемима са којима се у том тренутку суочавала УДК, постало је јасно да је аутоматизација неопходна за одржавање система и да је најпрактичније сузити обим на ниво средњег издања, док је на садржинском нивоу постало јасно да схему треба унапредити и да су за то најбоља решења фасетна структура, као и укидање набрајања сложених појмова који су представљени једноставним ознакама.⁴ Са циљем да се спроведу све наведене промене, 1986. године формиран је УДК Управни одбор, а 1989. године успостављена је Радна група за развој УДК система (*Task Force for UDC System Development*) састављена од међународних стручњака који су у кратком временском року понудили конкретнија решења за дугорочни развој УДК. На предлог радне групе, 1991. године састављена су упутства за израду УДК, док је 1. јануара 1992. године Међународна федерација за информације и документацију (FID) пренела ауторска права на новоосновани УДК Конзорцијум. Процес ревизије УДК и надлежност за све одлуке везане за схему су централизовани и пребачени на Одбор за ревизију који се састојао од неколико чланова и главног уредника. На тај начин остварен је приоритет: модернизација схеме, смањење трошкова одржавања система и дистрибуције захваљујући аутоматизовању процеса.

Први задатак Конзорцијума била је аутоматизација процеса која је завршена 1993. године и подразумевала је редуковање потпуног издања УДК на 60.000 класа које су биле далеко лакше за одржавање. Оне су чиниле основу за УДК Матични референсни фајл (UDC Master Reference File / MRF / МРФ). Други, далеко тежи задатак била је ревизија садржаја постојећих таблица. У периоду од 1993. до 2019. године, објављено је двадесет верзија УДК МРФ. Иако је план био да опсег остане исти, МРФ је нарастао са 60.000 класа на 71.800 класа, при чему је отписано преко 11.000 бројева. Неке класе су детаљно ревидиране и проширене новим појмовима, док су

⁴ Детаљније у: Slavic, Aida; Cordeiro, Maria Inês; Riesthuis, Gerhard. 2008-06. "Maintenance of the Universal Decimal Classification: overview of the past and preparations for the future". *International Cataloguing and Bibliographic Control*, 37(2): 23–29. <http://hdl.handle.net/10150/105220>, приступљено 21. 5. 2019.

друге имале тзв. „чишћење“ које се свело на уклањање дупликата и појмова који су били застарели.⁵ Развој нове базе МРФ омогућио је пројекат израде базе превода, дизајн и изградњу *УДК Онлајн*. Почев од 2018. године планирано је да се УДК МРФ публикује сваке друге године. Након 2006. године развој УДК базира се на „корисничким потребама које се односе на уједначавање управљања и производа УДК у дигиталном окружењу и начинима на који се нормирани вокабулари објављују, начинима на које им се приступа и начинима на који се имплементирају у информационе системе.“ (Slavić, Cordeiro i Riesthuis 2008, 7)

Други, подједнако важан аспект ревизије била је фасетизација схеме. Примена фасетне анализе имала је тренутни ефекат на УДК нотацију која је постала још експресивнија. Захваљујући овом типу класификације, када год је то било могуће, једноставни концепти били су представљени једноставном нотацијом, док су сложенији концепти били грађени комбинацијама бројева. Схема организована на овај начин даје много више могућности које се односе на презентацију и организацију садржаја. Међутим, у периоду од 2008. до 2019. године ревизија целокупних разреда према фасетној структури се успорава и интензивира се ревизија разреда са једноставном хијерархијом (нпр. таксономија биљака и животиња, општи помоћни бројеви за место, аутохтони језици). Велики значај имало је и уклањање дупликата у различитим сегментима УДК таблица. Замењени су концептом који подразумева поновну употребу основне нотације за грађење сложених тематских целина уз врло честу употребу двотачке што је чинило нотацију дужом, али једноставнијом за претраживање, разлагање и разумевање.

Међутим, ревизија УДК је непрекидан процес који би требало да обезбеди усклађеност класификационе схеме са развојем свих области људског знања и деловања које она обухвата. Осим што подразумева ревидирање већих подручја при чему реструктурирање једног разреда повлачи ревизију повезаних подручја, ревизија обухвата и:

- допуне терминологије мањег обима (увођење нове терминологије или разрада постојеће);
- непрестано ревидирање геополитичких подела;
- уклањање застареле терминологије и културолошких и политичких некоректности;
- консолидацију разбацаних специјалних помоћних таблица;
- укидање набрајања и пописивања сложених предмета уколико се могу исказати комбинацијама и примерима;

⁵ Подаци о броју верзија МРФ, као и о броју ревидираних класа ажурирани су у односу на претходно наведен текст и објављени уз сагласност УДК Конзорцијума. (Прим. аут.)

- систематске промене изазване променама у бази података;
- лектуру и коректуру текста.

Како би се успоставио континуитет и допунили историјски подаци покренут је и пројекат дигитализације таблица које су биле у употреби пре 1900. године.

УДК ОНЛАЈН

Иако се УДК, након стварања стандарда МРФ, одржава у бази података од 1992. године, испис из базе био је намењен искључиво издавачима у циљу припреме различитих издања. Сам процес припреме превода и начина објављивања таблица (штампаних или онлајн) био је ствар појединачних власника лиценце за објављивање. Библиотеке као корисници класификације нису имале директне користи од чињенице да се МРФ може користити за изградњу онлајн базе. Ситуација се мења 2013. године када је УДК Конзорцијум изградио вишејезичну базу превода УДК МРФ са онлајн апликацијом за превођење и исписе из базе, као и онлајн апликацију за прегледавање и претраживање УДК таблица намењену крајњим корисницима. Онлајн платформа омогућава независно објављивање таблица на различитим језицима који користе исту базу превода УДК.

[News](#)
[Contacts](#)
[Resources ▾](#)

UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION

UDC Online

UDC Online is the complete standard up-to-date version of the Universal Decimal Classification scheme. It offers advanced searching and browsing and supports the management of UDC numbers. UDC Online is always aligned to the latest official version of the UDC Master Reference File.

The service gives access to the UDC in multiple languages. Language data is provided by UDC publishers across several countries. More languages will be added as they become available.

This is a subscription based service maintained and managed by the UDC Consortium, the owner of the UDC.

Select a language

English

Nederlands

České

Hrvatski

Español

Slovenský

Français

Deutsch

УДК Онлајн

УДК Онлајн⁶ садржи целокупну ажурирану верзија УДК класификационе схеме. Први језик који је објављен 2013. био је енглески. „Основа [...] била је миграција података из старе CDS/ISIS у нову релацијску базу података, проширење и реструктурирање описних елемената, провјера и корекција података те унос свих раније отписаних УДК бројева у базу како би се могле успоставити и одржавати повезнице међу појмовима у описаним и постојећим скупинама УДК. Следећи велики задатак у подршци објављивању и дистрибуцији УДК била је градња вишејезичних УДК база различита опсега с веб сучељем за превођење.” (Slavić 2017, 25)

УДК Онлајн може да се употребљава као библиотечка алатка за класификовање, садржинску обраду и као помоћ приликом креирања нормативних датотека. У односу на штампану верзију, УДК Онлајн представља решење које штеди време за претраживање појмова и поједностављује процес рада. Најбитнији аспект садржан је у самој дефиницији – платформа садржи увек ажурирану и потпуну класификациону схему. УДК Онлајн омогућава и приступ на више језика, док су за садржај одговорни издавачи из различитих земаља.⁷ Иначе је власништво УДК Конзорцијума и заснива се на претплати. Од 2014, подршка коју обезбеђује УДК Конзорцијум везана је искључиво за онлајн издања. У периоду од 2013. године до 2018. објављени су онлајн МРФ на седам језика (енглески, холандски, шпански, чешки, словачки, хрватски и француски). У току 2019. у плану је објављивање превода МРФ на пољски и српски језик. Од 2008. године постављене су три базе за превод: *Скраћено издање УДК (UDC Summary)*, База података за сажете таблице (*Standard Abridged Edition database*) и *Вишејезична МРФ база њодашака (Multilingual UDC MRF database)* на основу којих су објављене (на више језика) три врсте таблица:

- *Онлајн скраћено издање УДК / UDC Summary Online;*
- *Штампана скраћена издања* (хрватски, холандски и српски 2013, бугарски, белоруски 2015);
- *УДК Онлајн издања на енглеском, холандском, чешком, словачком, хрватском, шпанском и француском језику.*

УДК Онлајн замишљен је као помоћ приликом коришћења класификације, као платформа којој се могу додавати функције које би подржале свакодневне послове, помоћу које се могу разрешавати нејасне комбинације бројева, као и проблеми који се односе на застареле бројеве и бројеве који се више не употребљавају или који су замењени другим бројевима. Платформа омогућава сортирање сложених бројева, бележење локалне праксе и увођење локалних појмова, терминологије

⁶ <http://www.udc-hub.com/>

⁷ Међу издавачима од 2019. године налази се и НБС. (Прим. аут.)

и примера. Како наводи главна уредница УДК, др Славић, „овај сервис отвара цијели низ развојних могућности у пружању подршке кориштењу класификације у стварном контексту каталожке обраде повезивањем локалних нормативних датотека, објављивањем конкорданци, мапирања на предметне системе итд.“ (Slavić 2017, 26) Такође, могућности оваквог представљања класификационе схеме су велике, па је тако „2011. *UDC Summary* објављен и као LD⁸ (<http://udcdata.info/>) према SKOS стандарду, с идејом да би овај сет УДК података могао послужити у сврху тестирања и експериментирања с повезивањем УДК с библиографским записима путем LD.“ (Slavić 2017, 25)

СРБИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА У 21. ВЕКУ

Променом политике УДК Конзорцијума⁹ променио се и фокус, са подршке мањем броју „већих“ профитно-оријентисаних издавача који су диктирали број, цену и дистрибуцију УДК издања, на већи број мањих и непрофитно оријентисаних издавача као што су националне библиотеке, како би се у потпуности искористило ново, глобално информационо окружење те на најбољи начин класификациона схема приближила што већем броју корисника. Такође, 2007. године промењена је и организациона структура УДК Уредничког тима, након које тим чине главни уредник и помоћници уредника који су у могућности да посвете време практичним и техничким питањима: креирању планова и задатака, провери, лектури, успостављању, надгледању и координацији пројеката ревизије, као и проналажењу и успостављању сарадње са другим стручњацима за класификацију. Други ниво у оквиру Уредничког тима чини УДК Надзорни (или Саветодавни) одбор који се тренутно састоји од стручњака за класификацију из преко двадесет земаља, међу којима се од 2019. године налазе и стручњаци из Србије.

Чланице Конзорцијума у склопу годишње чланарине (у зависности од категорије чланства) добијају или ексклузивно право дистрибуције УДК на одређеном језику или попуст на лиценцу дистрибуције, затим, право приступа УДК МРФ подацима, право на коришћење базе превода скраћеног издања и базе превода МРФ, право одлучивања о пословању и правцима развоја УДК и учешће у заједничким пројектима унапређивања УДК.

Од 1998. до 2005. године, за територију Србије, центар за издавање УДК таблица био је Југословенски библиографски институт (ЈУБИН), који је у том периоду публиковао неколико издања УДК таблица међу којима су прво српскохрватско средње издање 1991. године и друго српскохрватско средње издање 2004. године (2003. штампане су *Измене и дојуне*). Након што је ЈУБИН угашен 2005. године, НБС је преузела обавезе које се одно-

⁸ Linked data. (Прим. аут.)

⁹ Детаљније о УДК Конзорцијуму на сајту Конзорцијума (www.udcc.org/index.php/site/page?view=about_udcc) или на сајту НБС (https://www.nb.rs/about_us/item.php?id=35223).

се на УДК и примену схеме у библиотечно-информационој заједници у Србији. НБС је 2013. године објавила сажете таблице УДК које су поново штампане 2015. године и које су биле намењене мањим библиотекама, а и као приручник за припремање стручног испита. Почетком 2019. године НБС је постала чланица УДК Конзорцијума и обновила је лиценцу за ново, ћирилично онлајн издање таблица на српском језику. Прве кораке које је предузела као чланица Конзорцијума односиле су се на пројекат припреме новог издања таблица и прелазак са штампаног, застарелог издања УДК таблица на УДК платформу: *Српски УДК Онлајн*.¹⁰

У библиотечно-информационом систему и каталожким системима на територији Србије у употреби су средње таблице у издању ЈУБИН-а из 2004. године. Од 2004. године до данас, у оквиру УДК дошло је до великих измена које ће бити укључене у нове УДК таблице на српском језику.¹¹

У оквиру класа, по годинама, дошло је до следећих промена:

- 2004. Рачунарство. Образовање. Нанотехнологија. Новчани аутомати. Историја;
- 2005. Економија (специјалне помоћне таблице);
- 2006. Религија (ислам). Социологија. Математика. Физика;
- 2007. Религија (допуна). Социјална заштита. Образовање. Шумарство. Историја;
- 2008. Северноамерички аутохтони језици. Језици и књижевност (проширење);
- 2009. Јужноамерички аутохтони језици. Биологија (Vertebrati);
- 2010. Биологија (Vertebrati);
- 2011. Општи помоћни бројеви за време (геолошке поделе времена). Биологија (систематска ботаника);
- 2012–2013. Романски језици. Афрички језици, општи помоћни бројеви за место;
- 2014–2015. Биологија (Гљиве, Црвене и зелене алге, Bryophyta, Pteridophyta Invertebrati). Алгебарска геометрија;
- 2016–2017. и 2018–2019. Биологија (Protista, Chromista, вируси, бактерије). Аустронезијски језици, индопацифички и аустралијски језици, затим уралско-алтајски, палео-сибирски, ескимско-алеутски, дравидски и сино-тибетански језици.¹²

¹⁰ Назив још увек није дефинисан, али по аналогiji са осталим чланицама Конзорцијума једно од решења је *Српски УДК Онлајн* или *УДК Онлајн – српски*.

¹¹ Детаљније о променама на UDC Consortium.n.d. "Major changes to the UDC 1993–2013". Приступљено 25. 5. 2019. http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=major_revisions

¹² Последња ставка наводи промене планиране за УДК МРФ који ће бити објављен 2020. године. (Прим. аут.)

У припреми су и промене и на пољу нотације. У 2019. години ради се на:

- раздвајању функције *ајострофа* (‘) који се користио у двоструком значењу: као индикатор специјалног помоћног броја и као симбол за скраћивање. Уводи се нови симбол – вертикална црта (|) за скраћивање нотације, а апостроф наставља да се употребљава искључиво као симбол специјалних помоћних бројева;
- функције *звездице* (*) (*asterisk*) такође се раздвајају, наиме, звездица се употребљавала за увођење кодова из других система и за додавање редних или природних бројева у дословном значењу. Ове функције се раздвајају и планира се увођење *шарабе* (#) за проширење УДК нотације обичним бројевима, да би се исказали редослед или величина.

У току припреме штампаног издања превода система као што је УДК, уређивачки тим доноси одлуке и врши селекцију текста који ће бити штампан и то у појединим случајевима доводи до неадекватних решења која се затим не могу разрешити до наредног штампаног издања. Онлајн издање јесте стандардно издање УДК које увек садржи најновију верзију таблица и омогућава увид у комплетан садржај без обзира на језик и земљу у којој се користи. Додатне функције онлајн издања омогућиће локалне допуне на нивоу примера класификације који су типични за библиотечку заједницу, затим примера праксе појединих библиотека, повезивање са предметним одредницама или нормативним датотекама класификације. Ове могућности националне библиотеке развијају према жељи и потреби, уз сарадњу са УДК Конзорцијумом.

Пројект преводјења УДК на српски језик започет је у 2018. години¹³ аутоматским поравнавањем текста претходног српског издања са УДК МРФ 11 и уносом података у базу превода. Пројекат координира Народна библиотека Србије, а осим НБС у пројекту учествују и Библиотека Матице српске и Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”. Статистика уноса приказала је да на српском језику постоји само око 45.000 разреда, што значи да је у току рада на пројекту потребно достићи број разреда који садржи УДК МРФ, односно, преко 71.000. Након објављивања УДК МРФ 12 почетком 2019. године, база за превод је аутоматски уједначена са најновијим издањем. Због лошег квалитета оригиналног текста није било могуће сачувати и аутоматски унети белешке и примере из претходног издања на српском језику. Такође, од самог почетка било је јасно да постојећи текст

¹³ Припреме за пројекат преласка у дигитално окружење започет је гостовањем главне и одговорне уреднице УДК др Аиде Славић у Народној библиотеци Србије у јануару 2018. године када је одржала предавање под називом: „Управљање, развој и употреба УДК у периоду од 2008–2018”. Наредне године, такође у јануару, др Славић је поново била гост НБС и том приликом је одржала предавање под називом „УДК и Library linked data (LLD)”, као и радионицу за преводиоце.

на српском захтева пажљиву контролу и корекције и значајан уреднички напор. Припрема *УДК Онлајн* на српском језику у првој фази подразумева рад на бази превођења. У току ове фазе стручњаци-волонтери Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ раде на провери и исправкама постојећег текста, као и на преводу текста који до сада није превођен нити објављиван на српском језику.¹⁴ Када се овај основни посао заврши и приреди се квалитетно преведено стандардно издање УДК потпуно доступно на српском језику – српски превод добија могућност да се једноставно и континуирано ажурира. Овако приређен и одржаван превод може бити објављен као *УДК Онлајн*, али може да послужи и за припрему различитих врста штампаних издања на српском језику (скраћена, средња, специјална или потпуна штампана издања).

The screenshot displays the Universal Decimal Classification (UDC) online database interface. The top navigation bar includes links for 'Stats', 'Export', 'Activity', 'Comments', and 'Logout'. The main header reads 'Universal Decimal Classification' and 'MRF12 translation database'. The interface is divided into two main sections: a left sidebar and a main content area.

Left Sidebar: Contains a list of UDC classes under the heading '11 Метафизика'. The list includes various subclasses such as '11.1 Општа метафизика, онтологија', '11.1.1 Појам бића / бивствујућег, појам праве супстанције (tode ti), онтологија', '11.1.1.1 Егзистенција, постојање, тубиство. Разлика у суштини, есенцији', '11.1.1.2 Суштинско биће. Суштина / есенција. Штаство / оно што нешто јесте', '11.1.1.2.5 Могућност', '11.1.3 Суштина, бит / супстанција (ousia), монада', '11.1.3.1 Разлика између суштине и акциденције (случајности). Појава', '11.1.3.2 Права суштина, индивидуална суштина / супстанција (prout ousia)', '11.1.3.3 Друга суштина, апстрактна бит / есенција (deutera ousia)', '11.1.4 Акциденција (случајно), квалитети', '11.1.5 Релације. Релативистичке теорије', '11.1.6 Чин. Деловања', '11.1.6.1 Биће у могућности. Биће у стварности', '11.1.6.2 Кретање. Промена. Развој', '11.1.7 Створено и нестворено биће. Нематеријалност. Чисти ум и дух', '11.1.8 Трансценденталне одредбе бића', '11.1.8.1 Разлика између бића и његових трансценденталних одредби', '11.1.8.2 Једно. Небиће, непостојање. Минштво. Једно и недељиво биће', '11.1.8.2.1 Стварно и логичко разликовање', '11.1.8.3 Истина. Лак', '11.1.8.4 Добро. Доброта. Зло', '11.1.8.5 Лепо. Ручно', '11.1.8.5.2 Естетика (објективна и субјективна)', '11.1.110 Историја. Библиографија литературе'.

Main Content Area: Displays the translation of UDC class 113.2. The notation is '113.2'. The caption is 'Origin of the universe. Creation. Cosmogony'. The scope note is 'Class here also theories such as creationism, intelligent design'. The 'See also' section lists related UDC classes and works: '2-143 Активности бог(ова). Дела бог(ова)', '2-145.2 Творац. Демјург. Бог стваралац. Деизам', '2-172.2 Потеци. Космогонија. Стварање света', '2-175 Есхатологија. Крај света. Судњи дан', '27-143 Works of God in Christianity'. The 'Translator Notes' section provides a translation note: 'Rfonseca [2018-01-23 15:18:14] Poor/different Portuguese translation. Fixed/translated by Ramón Fonseca. 23/01/2018. Tradução anterior: Sem tradução'.

База за превођење

Класификационе схеме које функционишу као међународни стандарди попут УДК теже универзалности с обзиром на то да су намењене глобалним корисницима. Обједињавање и стандардизација библиографских система је тренд присутан у последњих неколико деценија. Међутим, и поред изузетне флексибилности онлајн издања, преводиоци и уредници се сусрећу

¹⁴ У НБС рад се обавља офлајн (у *Excel* табелама) и онлајн (у самој бази за превођење), уз координацију и провере које врше координатори тимова (формирани су тимови за друштвене науке, за хуманистику и за природне науке) и главни координатор. Он такође организује и процес превођења и комуникацију са колегицима и колегама из БМС и Универзитетске библиотеке и задужен је за комуникацију са УДК Конзорцијумом.

са многобројним изазовима. Појмови и структура једног језика не морају се нужно поклапати са језиком оригинала (у овом случају енглеским) што доводи до многобројних недоумица око проналажења најбољих решења. Појављују се разлике у опсегу употребе, у контексту употребе, честа је и припадност различитим групама и подгрупама (што најбоље илуструју примери из граматике). Присутни су проблеми везани за вокабулар, синтаксу, семантику, употребу терминологије и комбинације појмова.

Олакшавајуће околности приликом рада на превођењу и у току употребе самог онлајн издања нису занемариве. Могуће је до извесне мере мењати текст описа УДК нотације, значење једног броја може се проширити или сузити, текст напомена (укључујући напомене о опсегу, о примени, информативне белешке), као и примери комбинација у појединим областима могу се мењати и прилагођавати потребама локалне средине. Проширење УДК бројева за локалне потребе често је и уобичајено кад год се ради о специфичној терминологији која није, или не може бити, покривена глобалном терминологијом (нпр. језици, дијалекти, места, историјски периоди итд.). Пракса је да се локални бројеви специјално кодирају у оквиру једног библиотечко-информационог система тако да се могу одвојити приликом размене информација на међународном нивоу.

Такође, треба имати у виду да се у оквиру пројекта не ради само о преводу текста УДК таблица и УДК класа, већ и постављању онлајн платформе за крајње кориснике што подразумева превођење на српски језик и прилагођавање комплетне пратеће литературе, интерфејса и читавог дигиталног окружења које је неопходно за правилно коришћење *УДК Онлајн*.

Universal Decimal Classification

MRF12 translation database

Stats | Export | Activity | Comments | Logout

Notation: Search **ADVANCED**

Caption: Search

Browse: 6 | 60 | 61 | 62 | 63 | 64 | 65/68 | 69 |

☐ Unfinished only ☐ MRF12 changes

- 611.821 Моздине ошине (мозинае)
- 611.822 Кишмена мозина. Ошва маса. Бела маса. Моздинске ошине
- 611.821 General form. Enlargements
- 611.822 Grey matter
- 611.824 White matter
- 611.825 Anterior bundle. Lateral bundle
- 611.826 Posterior bundle
- 611.827 Roots of the spinal nerves
- 611.828 Central canal of spinal cord
- 611.829 Spinal meninges
- 611.83 Периферни нерви системи. Сензитивни нерви
- 611.831 Cranial nerves
- 611.832 Spinal nerves
- 611.833 Cervical nerves
- 611.834 Thoracic nerves
- 611.835 Lumbar and sacral nerves
- 611.836 Coccygeal nerve
- 611.839 Симпатички и парасимпатички нерви системи. Аутономни нерви
- 611.84/.88 Чулни органи
- 611.84 Очи. Органи вида
- 611.841 Спољни органски ока. Очи део великог (конјунктива). Цорнеа
- 611.842 Увеш (васкуларни омотач ока). Ирис (дукица). Пупилла (зеница)
- 611.843 Ретина (мрежњача). Нервус оптикус
- 611.844 Очна јабучица. Ленс (очно сочиво). Цорпус витреум (стакласто тело)
- 611.846 Помоћни органи ока. Очи мишићи. Лавримални апарат (сузни прибор)

Source: English [en] Target: Serbian [sr]

Notation: 611.821 Search Edit MFN 37479

Caption: General form. Enlargements

Translator Notes: Upload [2018-11-13 08:35:29] Sanjin (Nov 2018)

Notes to Editor:

База за превођење

Након постављања платформе *Српски УДК Онлајн* отвара се читав низ могућности које ће унапредити процес класификације у оквиру библиотечко-информационог система у Србији. Платформа нуди бројне опције које се односе на повезивање и умрежавање, и може да послужи као основа за нормативне датотеке. Основне функције система класификације који су доступни онлајн су „различити типови претраге нотација; претрага на основу сродних вербалних израза; сортирање и приказ; аутоматско претраживање хијерархијских и асоцијативних веза; претрага системских правила до области њихове примене; једноставна навигација између таблица, фасетних и предметних подручја; претрага историјских података преко животног века схеме (заменује / замењено са); различите врсте исписа; идентификовање области које су независне од нотација.” (Slavić 2008, 258–59)

ЗАКЉУЧАК

Превођење система попут Универзалне децималне класификације представља огроман изазов са којим се од 2018. године суочава библиотечко-информациона заједница у Србији. Осим наведених проблема који се односе на само превођење текста и прилагођавање обрасцима библиотечко-информационе заједнице у Србији, сусрећемо се и са различитим типовима недостатака, почев од новца па до квалитетног стручног кадра, али и свести да се препозна важност оваквих подухвата и значај оваквих система на локалном и глобалном нивоу. Са друге стране, пројекат је окупио одређен број стручњака-волонтера из Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” и представља значајан корак ка спровођењу обједињене библиотечке класификације у оквиру јединственог библиотечко-информационог система на територији Републике Србије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Булајић, Весна, УДК у теорији и пракси. Београд: HESPERIAedu, 2009.
2. Kwasnik, Barbara H. and Rubin, Victoria L. "Stretching Conceptual Structures in Classifications Across Languages and Cultures". *School of Information Studies: Faculty Scholarship*, 2003, 141. <https://surface.syr.edu/istpub/141>
3. Slavic, Aida; Cordeiro, Maria Inês; Riesthuis, Gerhard, "Maintenance of the Universal Decimal Classification: overview of the past and preparations for the future". *International Cataloguing and Bibliographic Control*, 2008-06, 37(2): 23–29 <http://hdl.handle.net/10150/105220>
4. Slavić, A. „Klasifikacija i LLD". U *Predmetna obrada, pogled unaprijed*, uredile Branka Purgarić-Kužić i Sonja Špiranec, 13/37. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2017.
5. Slavic, Aida. "Faceted classification: management and use". *Axiomathes*, 18 (2), 2008, 257–71.
6. <https://arxiv.org/abs/1705.07047>
7. Univerzalna decimalna klasifikacija. Deo 1, Sistematske tablice. Odgovorni urednik Svetlana Simonović-Mandić; prevodioci Jasmina Anđelković... et al. Beograd: YUBIN, 2004.
8. Универзална децимална класификација: сажете таблице. Превели и приредили српско издање Илинка Смиљанић... и др. Београд: Народна библиотека Србије, 2013.

Stevanović, Ana
National Library of Serbia,
Belgrade

TO CLASSIFY AND TO KEEP PACE WITH THE TIMES: UPDATING THE SERBIAN UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION

Summary

The Universal Decimal Classification (UDC) is a knowledge organisation system used for the classification of information resources in the form of a universal scheme covering the whole universe of knowledge. In the field of librarianship the UDC is a widely applicable information language and it is used for systematic organisation of library materials, indexing and content searching. Classification marks (alpha-numeric notation system) is used in sorting books on bookshelves, indexing content in bibliographic metadata and as assistance for library statistics. For Serbian libraries, the UDC is the main bibliographic classification system. The National Library of Serbia initiated a project of translation and publishing of updated version of the UDC, in Serbian language, in Cyrillic alphabet in 2018 and also a part of the project is transferring the UDC from the printed to an online edition. The Library of Matica Srpska and the University Library "Svetozar Marković" are also involved in the project coordinated by the NLS. A very important aspect of the project is the fact that the NLS joined the UDC Consortium which means that the NLS can now participate in decision making and editing the UDC.

Key words: Universal Decimal Classification, UDC Consortium, UDC Online.

УЧИТЕЉСКИ ГЛАСНИК (1905) – РЕДАК ЧАСОПИС У ФОНДУ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ УЖИЦЕ

Биљана Ристић

Гордана Бацошић

Народна библиотека Ужице

УДК: 050:37УЧИТЕЉСКИ ГЛАСНИК"1905"

Сажетак

Часопис *Училишњи гласник* (1905), који је покренуо Милорад М. Петровић Сељанчица, српски књижевник и учитељ, био је гласило *млађих* учитеља. Поред текстова о борби за бољи социјални положај, у њему су објављивани и радови из области педагошке струке. Изашао је само један број. За сада је потврђено да је сачуван један примерак у Народној библиотеци Ужице.

Кључне речи: *Училишњи гласник*, покрет *млађих* учитеља, Милорад Петровић Сељанчица.

У фонду Народне библиотеке Ужице сачуван је први и једини број часописа *Учишћески тласник: орѣан младих учишћесла*, чији је власник и уредник Милорад М. Петровић Сељанчица. Према подацима из базе COBIB.SR, ниједна библиотека у Србији која је члан COBISS система не поседује ову публикацију. Није искључено да публикацију могу поседовати библиотеке које још увек нису обрадиле комплетан фонд серијских публикација, али се, за сада, ова публикација може сматрати раритетом.

Заслуга за чување овог часописа припада Митру П. Митровићу (Гостиље, 1907 – Ужице, 1970), учитељу, а после Другог светског рата професору педагогије који је своју богату збирку књига и периодичних публикација поклонио Народној библиотеци Ужице. Часопис *Учишћески тласник: орѣан младих учишћесла* свакако је најзначајнија публикација ове збирке. Покренут је 1905. године у Младеновцу као гласило преко кога су млади¹ учитељи у Србији почетком 20. века покушавали да се изборе за бољи социјални статус.

ПОВОД ЗА ПОКРЕТАЊЕ ЧАСОПИСА

Повод за покретање часописа *Учишћески тласник* био је изузетно неповољан материјални положај млађих учитеља, који се није променио доношењем Закона о народним школама из 1904. године.

У историји учитељског покрета питање млађих учитеља дуго је било актуелно.² Први неповољан закон по млађе учитеље донет је 1898. године и по њему су „свршени ученици учитељске школе, кад ступе у учитељску службу, били дужни да две године проведу као учитељски приправници и то без икакве плате”.³ Пошто су свршени учитељи почели да избегавају рад у просвети и запошљавали се као практиканти (порески помоћници), Закону је додат члан 66, који се бави учитељима приправницима, односно „заступницима учитеља” или „учитељским заступницима”: додељена им је почетна плата од 600 динара годишње (што је по одбитку пореза износило 45 дин. месечно), имали су бесплатан стан и огрев, а после две године могли су да полажу испит за звање сталног учитеља са платом од 800 динара. Међутим, те две године рада нису се признавале ни за повишицу ни за пензију. Такође, они који нису одслужили војни рок нису могли добити звање сталног учитеља, иако су стекли ту квалификацију, па се дешавало да се статус привремених учитеља продужи на пет-шест година, које такође нису признаване у стаж.

1 У часопису и литератури наизменично се користе термини *млади учишћесли* и *млађи учишћесли*, а односе се на учитеље приправнике.

2 Милош Б. Јанковић, *Педагошке расправе и чланци* (Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке републике Србије, 1967), 288.

3 Исто.

Нови Закон о народним школама који је донет 1904. године није променио положај „учитељских заступника“ набоље, плата је повећана старијим, али не и млађим учитељима. Њихов материјални и друштвени положај, и млађих и старих, с краја 19. и почетком 20. века био је изузетно неповољан. Док је плата чиновника износила 185 динара, плата сталног учитеља била је 66,66 дин. У поређењу са државама у најближем окружењу, у Србији је годишња плата учитеља била далеко нижа.⁴ Због тога је 1905. године у Београду одржан збор коме је присуствовало око двеста млађих учитеља, претежно из смедеревског округа.

Радничке новине: орган Социјал-демократске странке и Радничког савеза објавиле су чланак „Збор млађих учитеља“, чији је аутор потписан псеудонимом *П. Е. Т., учитељ*. У чланку се наводи: „Збор је био добро посећен (више од двеста присутних) и судећи по његовој бројној снази могао је урадити много више но што је у ствари урадио.“⁵

На Збору су се појавиле две струје: једна је предлагала одвајање од старијих учитеља, а друга покретање гласила које ће заступати интересе млађих учитеља. Победила је друга струја и покренут је часопис *Учитељски гласник* у коме су објављене одлуке донете на Збору.

Кратка вест о покретању и изласку *Учитељског гласника* појавила се у часописима у којима је власник и уредник Милорад М. Петровић објављивао своје књижевне радове.

У *Босанској вили* у јесен 1905. године излази текст о покретању новог часописа: „Учитељ и књижевник у Младеновцу у Србији г. Милорад Петровић покренуо је од 1. септембра нов педагошки лист: *Учитељски гласник*, као орган младих учитеља у Србији. Лист је намењен стручном образовању, васпитању и забави, а поглавито заступању учитељских интереса млађих учитеља. Излази сваког 1. и 15. дана у месецу, почињући и завршавајући школском годином. Годишња цијена 6 динара.“⁶

У часопису *Дело, лист за науку, књижевност и друштвени живот* изашла је кратка вест: „Учитељски гласник. – Орган млађих учитеља. Власник и уредник Милорад М. Петровић. 1905. Година I, бр. 1.“⁷

У часопису *Нова искра*, у рубрики *Разно*, објављено је: „овог месеца почео је у Београду излазити нов учитељски лист *Учитељски гласник*“. Вест доноси кратак садржај по рубрикама и да „лист излази двапут месечно на два табака, а годишња му је цена за Србију 6 динара, а за остале земље 10 дин. у злату.“⁸

4 Милош Б. Јанковић, *Педагошке расправе и чланци*, 289–290.

5 „Збор млађих учитеља“, *Радничке новине*, 10. август 1905, [3].

6 [Учитељски гласник], *Босанска вила* год. 20, бр. 18 (1905): 287.

7 [Учитељски гласник], *Дело* год. 10, књ. 36, св. 3 (1905): 332 [432].

8 [Овог месеца почео...], *Нова искра* год. 7, бр. 9 (1905): 287.

У часопису *Бранково коло* у два броја 1905. године објављена је вест о изласку новог учитељског листа. У броју 36 за 1905. годину објављено је да „књижевник и учитељ у Младеновцу у Србији г. Милорад М. Петровић покреће од 1. септембра лист *Учишeљски гласник*, као орган младих учитеља у Србији. Лист овај биће намењен стручном образовању, васпитању и забави, а поглавито заступању учитељских интереса млађих учитеља. Излазиће сваког 1. и 15. у месецу на два табака лепе сатиниране хартије. Година листа почиње и завршује школском годином. Цена листа износи на годину шест, а на пола године три динара. До сада не добисмо првог броја.”⁹

Недуго потом, у броју 39 *Бранковог кола*, 1905. године штампан је текст: „добили смо 1. број *Учишeљског гласника*, за кога смо јавили у претпрошлом броју, да ће излазити под уредништвом познатог српског књижевника Милорада М. Петровића. Садржина овог броја доста је обилата и разноврсна”.¹⁰ Вест се наставља пописом рубрика *Учишeљског гласника*.

ФОРМА И САДРЖАЈ ЧАСОПИСА

Први и последњи број часописа *Учишeљски гласник*: орган младих учитеља изашао је 1. септембра 1905. године са нумерацијом Бр. 1, Год. 1. Власник и уредник часописа био је Милорад М. Петровић. Штампан је у Београду, у Штампарији Светозара Николића. Часопис је у меком повезу, димензија 24 x 15,5 cm и има 32 стране (два штампана табака). Штампан је ћирилицом и није илустрован. На последњој страни налази се податак да часопис излази два пута месечно, сваког 1. и 15. у месецу. Цена за Србију је 3 динара за пола године, 6 динара за годину, а за остале земље 10 динара годишње. Наведено је да се рукописи и претплата шаљу власнику и уреднику у Младеновац.¹¹ Примерку који чува Народна библиотека Ужице недостаје последњи корични лист.

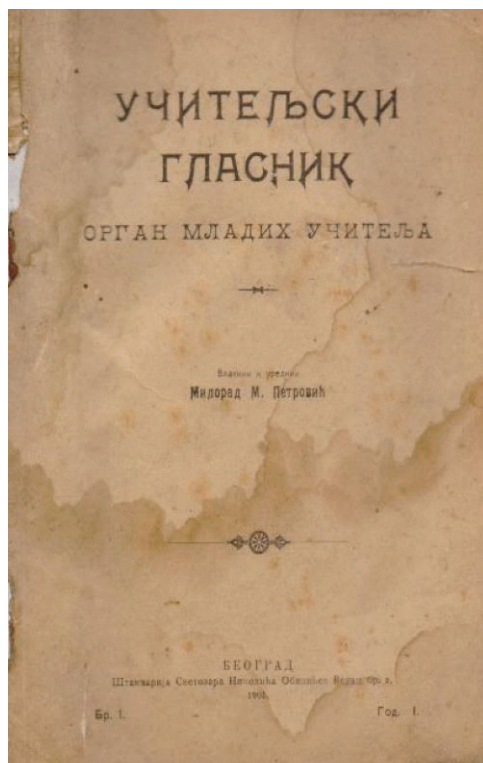
У уводнику часописа, уредник Милорад М. Петровић најављује да ће *Учишeљски гласник* имати два дела: стручно васпитни и политички. „Поред стручно васпитних чланака, угледних предавања, забаве, бележака из области нар. школе и васпитања, овај лист ће поглавито третирати и наше учитељско питање и то једним озбиљним и трезвеним тоном какав и доликује Нар. Учитељима.”¹²

9 [Учитељски гласник], *Бранково коло* год. 11, бр. 36 (1905): 1139–1140.

10 [Добили смо 1. број...], *Бранково коло* год. 11, бр. 39 (1905): 1233.

11 [Учитељски гласник излази...], *Учишeљски гласник*, год. 1, бр. 1 (1905): 32.

12 Милорад М. Петровић, „Наша прва реч”, *Учишeљски гласник* год. 1, бр. 1 (1905): 1.

Први број *Учишљског гласника* садржи следеће текстове:

- „Наша прва реч који потписује М. П. М.” (уредник Милорад М. Петровић);
- „Реч две о задатку *Учиш. гласника*” аутора Драг. Михаиловића (Драгиша М. Михаиловић);
- „Стваралачка фантазија са психолошког гледишта” аутора П. Чубровића (Павле Чубровић);
- „Против теорије ‘О слободи воље’” аутора Љуб. Н. П. (Љубомир Н. Павловић);
- „Реферат о буквару Ст. Чутурила”, од Славољуба Панића учитеља;
- „Резолуција млађих учитеља-ица из Краљевине Србије донесена на збору држаном у Београду 4. августа 1905”;
- „Меморандум млађих учитеља” *уиућен Народној скуиштини*;
- „Записник са Збора млађих учитеља (држат 4. августа 1905. године у Београду)”;
- „Просветне белешке”;
- „Библиографија”;
- „Поруке уредништава”.

Учишљески тласник на првом месту је аутентично сведочанство о борби млађих учитеља за бољи социјално-економски положај у Србији на почетку 20. века. Из Записника са Збора млађих учитеља одржаног 1905. године у Београду сазнаје се да је председник Збора био Милорад М. Петровић, а потпредседници Драгиша Михаиловић и Војислав Р. Младеновић. О активној улози жена у борби за учитељска права сведочи податак да су за секретаре Збора изабране „Ката Јовићева и Спасенија Буквићева“. У дискусији су се чули аргументи за штрајк и против њега, изнето је мишљење да законодавац, упркос доброј намери, није дао добра законска решења. Донета је одлука да се легалним путем крене у борбу за остварење права млађих учитеља.

Аутор чланка у *Радничким новинама* сматрао је да су бројни агитатори, ширећи дезинформације да збор има политички карактер и да је покренут „против једног самосталскога закона а тим и против самосталаца“, ¹³ негативно утицали на одлучност и борбеност учитеља у изношењу захтева. ¹⁴

У *Учишљеском тласнику* објављени су „Резолуција“ и „Меморандум“ који су донети на Збору учитеља.

„Меморандум млађих учитеља“ упућен је Народној скупштини и Министарству просвете, министру Љубомиру Стојановићу. Садржао је следеће захтеве:

1. Да се учитељским заступницима и заступницама урачуна у године сталне учитељске службе све оно време које су провели као заступници;
2. Да се привременим учитељима с квалификацијама сталних учитеља по члану 29, поред тога призна и оно време које су провели као привремени у потпуно истој државној служби;
3. Да се укине растегљиви чл. 86. Закона о народним школама од 3. маја 1905. године;
4. Да се они наставници који су већ били две године учитељски заступници по закону од 1898. год. и 1904. год. пусте што пре на практични учитељски испит. ¹⁵

Из чланка у *Радничким новинама* сазнаје се и епилог протеста: министар просвете Љубомир Стојановић одбио је захтеве млађих учитеља. Закључак аутора је да млађи учитељи не могу очекивати решење својих проблема од Народне скупштине: „борбом само могу пролетери да повећају надницу од неколико гроша, за коју продају своју физичку и умну снагу. Зато

¹³ Мисли се на Самосталну радикалну странку које је у то време била на власти.

¹⁴ *Радничке новине*, 10. август 1905, [3].

¹⁵ „Меморандум млађих учитеља“, *Учишљески тласник* год. 1, бр. 1 (1905): 25.

на посао и ви, умни пролетери!"¹⁶ (Тек 1907. године, после новог великог протеста, захтеви млађих учитеља су испуњени, али без права на надокнаду за протекло време.)

Поред текстова посвећених Збору, у *Учишљеском гласнику* објављено је још неколико текстова који се баве учитељским питањем.

У тексту „Реч две о задатку Учитељског гласника“, Драгиша М. Михаиловић пише: „Време је да се подигне глас против мучења подмлатка – мучења, које се већ толико времена врши под именом васпитања – и наше је мишљење да ће Учитељски гласник донети највеће користи васпитању српског подмлатка, ако он пронесе тај глас кроз редове људи који се баве васпитањем.“¹⁷ У тексту се млади учитељи називају школским пасторцима, а Михаиловић је критичан и према „преустројству“ школа и начинима васпитања ученика. Он сматра да од 1869. године држава води просветну и васпитну политику странпутицом, захтевајући и спроводећи реформе без јасног критеријума. Драгиша Михаиловић (1879–1941) био је по опредељењу социјалиста и члан Клуба учитеља-ица социјалдемократа у Србији које је основано 1907. Борио се за бољи правни и материјални положај учитеља. Иницијатор је покретања социјалистичких педагошких часописа *Учишљеска борба* (1911), *Учишљеска искра* (јун 1921) и *Учишљеска стража* (април 1935). Објавио је велики број радова посвећених школској реформи, учитељској организацији, заштити сиромашне деце.¹⁸

Текст „Против теорије о слободи воље“ са поднасловом „чланак налик на источњачку причу“¹⁹ који потписује Љуб. Н. П. (Љубомир Н. Павловић) пореди законе из 1892, 1898. и 1904. године, указујући ироничним тоном на нелогичности одређених законских решења и њихове примене у пракси. Критика је упућена Удружењу учитеља због мањка солидарности сталних учитеља са млађим колегама. Посебна пажња посвећена је регулисању војне обавезе као услову за стицање звања сталног учитеља.

Љубомир Н. Павловић (1881–1933) био је борац за радикалне реформе у школству, достојанствен положај учитеља и бољу материјалну ситуацију. Замерао је учитељима неслогу и реакционарство, одустајање од борбе зарад остварења личних интереса. Објављивао је радове у педагошким часописима *Наша школа*, *Учишљеска борба*, *Учишљеска искра*, *Народна просвета*.²⁰

Мањи простор у часопису посвећен је стручним текстовима. Тако часопис објављује први део текста „Стваралачка фантазија са психолошког

¹⁶ *Радничке новине*, 10. август 1905, [3–4].

¹⁷ Драгиша М. Михаиловић, „Реч две о задатку Учитељског гласника“, *Учишљески гласник* год. 1, бр. 1(1905): 3.

¹⁸ Милош Б. Јанковић, *Учишљески поршреши* (Београд: Савез педагошких друштава Југославије, 1959), 144.

¹⁹ Љубомир Н. Павловић, „Против теорије о 'слободи воље'“, *Учишљески гласник* год. 1, бр. 1(1905): 8.

²⁰ Исто, 177–188.

гlediшта" аутора П. Чубровића (Павле Чубровић), који се бави теоријским разматрањем стваралачке фантазије и дефинише је као духовну функцију која се од мишљења разликује по томе што зависи од осећања, а не од разума; без које нема талента и генија, а не могу је надоместити јака логика и разум.

Павле Чубровић (1880–1942) био је учитељ, професор, педагог, филозоф, народни посланик, власник, директор и главни и одговорни уредник *Народне књије*, власник и уредник недељног листа *Педагошки савременик*. Студирао је у Јени и Лајпцигу филозофију, педагогију и економске науке. У докторској дисертацији, одбрањеној у Лајпцигу 1911. године, бавио се развојем моралних врлина. Најзначајнији радови из области педагогије штампани су у часопису *Учишљ*, а 1922. године објавио је дело *Основи педагогије*. Залагао се за „социјалну правду и демократизацију друштва, реформу образовања и васпитања, побољшање положаја земљорадничког и уопште трудбеничког staleжа”.²¹

„Реферат о буквару Ст. Чутурила, од Славољуба Панића, учитеља” бави се методиком почетне наставе читања, поредећи букваре Михаила Јовића и Стеве Чутурила кроз своје лично искуство у настави.

Рубрика „Просветне белешке” доноси кратке информације о отварању новог позоришта за ђаке; новој школи у Малом Зворнику за Србе мухамеданце; вест о новом митрополиту, али и критику начина на који општина располаже новцем намењеним школи. Посебно се истиче ироничан осврт на критеријуме за објављивање реферата у *Просветном гласнику*: „Поред друштва за узајамно хваљење, постоји у Београду слично томе и друштво за узајамно помагање”,²² где се осуђује привилегованост појединаца да више пута годишње објављују плаћене реферате.

У рубрици „Библиографија” представљена су два уџбеника из математике које је одобрио Просветни савет. У фусноти се налази позив за слање књига за приказ у *Учишљском гласнику*.

У последњој рубрици, „Поруке Уредништва”, наводе се пропозиције претплате, као и позиви за сарадњу. Из текста се види да је финансијски моме-нат био врло битан: редакција је све који су добили први број сматрала претплатницима; ако нису желели да примају часопис, били су дужни да тај број врате, а други број могли су добити само они који „положе претплату”. Сви који су очекивали посебан одговор, били су дужни да пошаљу у писму 0,10 пара („наша је редакција млада и нова а нас је много, те кад се већ сносе моралне жртве, држимо да се могу избећи и материјалне, бар колико толико”).²³ Један од начина за прикупљање средстава била је реклама: на

21 Добрило Аранитовић, „Био-библиографија Павла Чубровића”, *Библиографски Вјесник* год. 35, бр. 1/3 (2006): 28.

22 „Друштво за узајамно помагање”, *Учишљски гласник* год. 1, бр. 1 (1905): 30.

23 „Поруке уредништва”, *Учишљски гласник* год. 1, бр. 1 (1905): 31–32.

полеђини предње корице налази се оглас књижаре С. С. Цвијановића која „препоручује” стовариште књига и часописа на страним језицима, као и избор страних и домаћих музикалија и дописних карата. Испоставиће се да ће финансије, а не репресија власти имати пресудни утицај на судбину *Училишњског тласника*. Непоштење уредника Милош Б. Јанковић сматра главним разлогом што овај часопис није наставио да излази.²⁴

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЧАСОПИСА

Као власник и уредник часописа потписан је Милорад М. Петровић, а Милош Б. Јанковић, познати српски педагог и борац за учитељска права, наводи да се ради о песнику познатом под надимком Сељанчица. У *Грађи за лексикон писаца Југославије. Том 6, П*, у исцрпном попису периодике у којој Петровић објављивао своје радове, наводи се да је био власник и уредник забавника *Српско ђаче*, али се *Училишњски тласник* не помиње. Разлог томе вероватно је мали број сачуваних примерака часописа, као и чињеница да је изашао само један број „јер је Сељанчица сву претплату потрошио на себе, па други број није могао дати у штампу”.²⁵

Милорад М. Петровић рођен је у Великој Иванчи 1875, гимназију је завршио у Београду, а учитељску школу у Алексинцу. Службовао је по шумадијским селима, а у време оснивања часописа *Училишњски тласник*, радио је у Младеновцу као учитељ. Учествовао је у балканским ратовима и Првом светском рату (Суворовска битка). Током рата оболео је од тифуса, био прогнан преко Мораве као „празноскитајуши”²⁶ и живео одвојен од жене и деце. После рата живео је у великој беди, разочаран и заборављен. Умро је 1921. године у Београду од туберкулозе и сахрањен о државном трошку.

Писао је песме, приповетке, полемичке чланке, описивао народне обичаје и дечје игре. Аутор је драме *Чучук Сџана*. Преводио је са руског, бугарског и других словенских језика. Прве песме објавио је 1898. године у часопису *Звезда* Јанка Веселиновића и *Дневном листу*, а радови су му објављивани у *Зори*, *Новој искри*, *Колу*, *Босанској вили*, *Српском књижевном тласнику*, *Делу*, *Бранковом колу* и многим другим.²⁷ Најпознатије дело му је збирка песама *Сељанчице* (1902) по којима је и добио надимак. У време модерне, као савременик Ракића, Дучића, Диса, Петровић је писао песме које дају идеализовану слику српског села и подражавају стил народне поезије. Зато

24 Милош Б. Јанковић, *Социјалистички педагошки часописи у Србији* (Београд: Народна књига, 1953), 9.

25 Милош Б. Јанковић, *Педагошке расправе и чланци*, 290.

26 Душан Стојковић, „Кратка биографија М. Петровића Сељанчице” [поговор], у *Ноћ мирише*, Милорад Петровић Сељанчица (Младеновац: Пресинг, 2017), стр. 248.

27 Đorđe Perić, „Petrović, Milorad Seljančica”, у *Грађа за лексикон писаца Југославије*, том 6, П, gl. ur. Ljiljana Pešikan Ljuštanović (Novi Sad: Matica Srpska, 2014), str. 254.

га је Јован Скерлић сматрао једним од последњих представника старије поезије,²⁸ а Јован Деретић анахроном појавом у нашој књижевности с почетка двадесетог века.²⁹ Међутим, Петровићева поезија одликује се специфичним ритмом и мелодиозношћу, а то су, поред књижевних критичара (Скерлић, Радомир Константиновић),³⁰ приметили и композитори. Исидор Бајић, Станислав Бинички, Петар Коњовић, Јосиф Маринковић, Стеван Мокрањец, Стеван Христић, Даворин Јенко, Божидар Јоксимовић и многи други писали су музику инспирисани његовом поезијом. Међу најпознатијим композицијама написаним на Петровићеве стихове су: *Игра-ле се делије, Јесен стиже дуњо моја, Не лудуј Лело или Чини не чини, Све док је твоја блага ока...*³¹ Ове песме и данас су изузетно популарне, али се углавном сматра да припадају корпусу народног стваралаштва.

Након гашења *Учићелског тласника*, Милорад М. Петровић наставио је да објављује у многим српским листовима и часописима, али у историји учитељског покрета коју бележи Милош Б. Јанковић његово име више се не помиње.

Литература о *Учићелском тласнику* врло је оскудна. Његово постојање бележи се у библиографији *Српска шtamа: 1768–1995: историјско-библиографски преглед* Милице Кисић и Бранке Булатовић³², а највише података даје Милош Б. Јанковић, који је био сведок и учесник борбе за учитељска права током прве половине 20. века. Захваљујући двојници Ужичана, учитељу Митру П. Митровићу, који је Народној библиотеци Ужице завештао свој легат и Милошу Б. Јанковићу, исцрпном историчару учитељског покрета, од заборава је сачуван један часопис који, упркос кратком постојању, представља живописно сведочанство о вечитој борби просветних радника за бољи живот и достојанство професије.

28 Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности* (Београд: Просвета, 1967), 414–415.

29 Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, (Београд: Требник, 1996), 378.

30 Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, стр. 415; Radomir Konstantinović, *Biće i jezik*. 6 (Beograd: Prosveta, Rad; Novi Sad: Matica srpska, 1983), str. 440.

31 Душан Стојковић, „Поезија између Милорада Петровића Сељанчице“ [предговор] у *Ноћ мирише*, Милорад Петровић Сељанчица (Младеновац: Пресинг, 2017), стр. 15–16.

32 Милица Кисић и Бранка Булатовић, *Српска шtamа: 1768–1995: историјско-библиографски преглед* (Београд: Медија центар, 1996), 158.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Аранитовић, Добрило. „Био-библиографија Павла Чубровића“. *Библиографски Вјесник* год. 35, бр. 1/3 (2006): 27–34.
2. Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Требник, 1996.
3. Јанковић, Милош Б. *Педагошке расправе и чланци*. Београд: Завод за издавање уџбеника СР Србије, 1967.
4. Јанковић, Милош Б. *Социјалистички педагошки часописи у Србији*. Београд: Народна књига, 1953.
5. Јанковић, Милош Б. *Учишњелски поршреши*. Београд: Савез педагошких друштава Југославије, 1959.
6. Кисић, Милица и Бранка Булатовић. *Српска шшампа: 1768–1995: ишторијско-библиографски прелед*. Београд: Медија центар, 1996.
7. Konstantinović, Radomir. *Biće i jezik*. 6. Beograd: Prosveta: Rad; Novi Sad: Matica srpska, 1983.
8. Михаиловић, Драгиша М. „Реч две о задатку Учитељског гласника“. *Учишњелски тласник* год. 1, бр. 1(1905): 2–5.
9. Павловић, Љубомир Н. „Против теорије о 'слободи воље'“. *Учишњелски тласник* год. 1, бр. 1 (1905): 8–14.
10. Perić, Đorđe. „Petrović, Milorad Seljančica“. U *Građa za leksikon pisaca Jugoslavije. tom 6, P*, gl. ur. Ljiljana Pešikan Ljuštanović, 254–255. Novi Sad: Matica Srpska, 2014.
11. Скерлић, Јован. *Историја нове српске књижевности*. Београд: Просвета, 1967.
12. Стојковић, Душан. „Кратка биографија М. Петровића Сељанчице“ [поговор] у *Ноћ мирише*, Милорад Петровић Сељанчица, 247–248. Младеновац: Пресинг, 2017.
13. Стојковић, Душан. „Поезија између Милорада Петровића Сељанчице“ [предговор] у *Ноћ мирише*, Милорад Петровић Сељанчица, 5–19. Младеновац: Пресинг, 2017.

*Biljana Ristović
Gordana Bacotić
Public Library of Užice*

**UČITELJSKI GLASNIK (1905) – RARE JOURNAL IN THE UŽICE
FUND OF THE PUBLIC LIBRARY OF UŽICE**

Summary

The journal *Učiteljski glasnik* (1905), initiated by Milorad M. Petrović Seljančica, Serbian writer and teacher, was the organ of the younger teachers. It contains articles about the struggle for a better social position and works in the field of pedagogical profession as well. Only one number came out. So far, it has been confirmed that a copy has been preserved in the Public Library of Užice.

Key words: *Učiteljski glasnik*, movement of younger teachers, Milorad Petrović Seljančica.

ТИПОВИ ЧИТАЛАЦА У КОГНИТИВНИМ ТЕОРИЈАМА ЧИТАЊА

Мирјана Д. Бојанић Ђирковић

*Универзитет у Нишу,
Филозофски факултет,
Депарتمان за српску и компаративну књижевност*

УДК: 028.02

82.09:801.73

Сажетак

Преплићући се са савременим психолошким, нарочито когнитивним дисциплинама, савремене теорије читања су се више него икада приближиле интерфејсу приче и читаочевог ума и успеле су да дају прецизан (чак и егзактан) опис рецепције приче/апсорпције приче и етапа читаочевог менталног мапирања, повезивања и надградње њених елемената. Истражујући аспекте савремених когнитивних теорија читања уочили смо да се у овом теоријском корпусу прецизно могу издвојити најмање четири доминантна типа читалаца, односно три интерпретативна метода: *уроњени читалац*, *емпатични читалац*, *неприродни читалац* и *нечишалац*. Рад је усмерен ка опису поменутих метода, осветљавању њиховог развоја и корелација, а са циљем формирања основе за систематизацију овог актуелног корпуса савремених теорија читања.

Кључне речи: савремене теорије читања, когнитивна наратологија, неприродна наратологија, уроњени читалац, емпатични читалац, нечиталац.

У овом раду усмерићемо се ка опису једне, наизглед дисперзивне, когнитивне оријентације савремених теорија читања. Когнитивне теорије читања се од својих почетака¹ гранају ка психоаналитичким и социјалним поставкама, а у новије време и ка научним експериментима.² Међутим, без обзира на поменути дисперзивност, односно на методолошки плуралитет коме доприноси „позајмљивање“ метода теорија ума, савремених теорија личности, теорија урањања, емпатије и др., когнитивне теорије читања, када је у питању предмет њиховог проучавања, почивају на заједничком темељу – опису читаачевих *менталних активности* при декодирању, стварању и/или коришћењу приче и указивању на значај његове емпатије и др. *психолошких карактеристика* за уживљавање у свет приче; тачније, оне су усмерене ка опису читаачевог *искуства* са наративом, при чему се подједнако указује и на читаачев допринос конфигурацији приче, значења и осветљавању њене естетске димензије, као и на допринос читања самом читаоцу (његовој психолошкој и социјалној сфери). Овакве теорије које истражују просторе „у“, „изван“, „испред“ наратива, односно „у“ менталној сфери читаоца, уједињене су и у тежњи да дају одговоре на питање зашто читамо фикцију. У опису тих одговора јасно се издвајају типови читалаца који искуство читања доживљавају као когнитивни тренинг, те који се усмеравају ка савладавању вештине „доброг прегледа“ књижевне продукције, са више нијанси између ових полова.

1 О когнитивним теоријама читања као савременој методолошкој оријентацији говори се од седамдесетих година 20. века када су у крилу критике читалачког одговора афирмисане трансактивне теорије читања. Управо оне су настојале су да „помире“ објективистичке поставке формализма и нове критике са психоаналитичком теоријом развијеном на фројдовским поставкама. Делом ова оријентација почива и на биактивној теорији Стенлија Фиша (представника социјалне оријентације критике читалачког одговора), који је низом текстова о афективној стилистици и „значењу у читаоцу“ потврдио да читалац проналази у тексту више од оног што је у њему и да је читаочева реакција у процесу читања више од чисто лингвистичког реаговања. Најзначајнији представник когнитивне оријентације теорија читања, Норман Холанд, књижевно дело сматра погодним средством за откривање индивидуално-психолошких реакција. „Читање је лична трансакција“ – једна је од познатијих теза поменутог аутора: читаочева психа користи, прилагођава и преуређује све што узима из приче са циљем да читаоцу донесе задовољство. Учествојући у читању („креацији“), читалац од текста узима, тексту додаје и током датог процеса обликује га у складу са својим фантазијама и својим менталним склопом. Ова субјективистичка линија когнитивних теорија читања добиће још једном легитимитет, али и реинтерпретацију у делу Пјера Бајара, о чему пишемо у наставку рада. О генези (савремених) когнитивних теорија читања опширније в. Бојанић Бирковић, Мирјана, „Савремене теорије читања“, *Philologia Mediana*, год. 10, бр. 10, 2018, стр. 89–102.

2 Експериментом у коме су применили и методе неуробиологије, когнитивни наратолози успели су да и скенираним снимком читаачевог мозга током читања потврде креирање живописних менталних симулација наративних ситуација у уму. О поменутом експерименту опширније в. Ryan, Marie-Laure. "Narratology and Cognitive Science: A Problematic Relation", *Style*, vol. 44, iss. 4, winter 2010, 469–495.

УРОЊЕНИ ЧИТАЛАЦ (*IMMERSED READER*): ИНТЕРФЕЈС ПРИЧЕ И ЧИТАОЧЕВОГ УМА

„Tako se može dogoditi da, kada uđemo u vrlo zanimljiv i privlačan narativni svet, tekstualna strategija izazove nešto slično mističnom ushićenju ili halucinaciji, i jednostavno zaboravimo da smo ušli u svet koji je tek moguć.“

Umberto Eko, *Ispovesti mladog romanopisca*

Премештање читаоца у свет приче је нужан услов њеног доживљавања и разумевања и опште је место теорија читања.³ Сам наративни уговор (споразум) обавезује читаоца да оно што чита (односно, да оно о чему се приповеда) узме за истинито, те „da se pretvara da živi u mogućem svetu priče kao da je u pitanju njegov stvarni svet.“⁴ Међутим, посткласична наратолошка истраживања нашла су начин да искористе снагу урањања⁵ у свет приче као интерпретативног метода. Стога урањање у свет приче треба сагледавати и као услов за откривање њеног рецепцијског потенцијала – рукаваца претприча, скривених наратива и других видова неактуелизоване, али и те како значајне димензије наратива.

Циљни домен наративног урањања је ментална пројекција света приче. С обзиром на то да усвајање становишта наративне теорије урањања подразумева да се оно што је апсорбовано, у менталној репрезентацији садржаја третира као да је у питању стварни (реални) предмет или ситуација, процес урањања је често повезан и са илузијом.⁶ Афирмацији теорије урањања као једног од проблема посткласичних наратолошких истраживања значајно су допринели радови Мари-Лор Рајан (Marie-Laure Ryan, 2001), а код нас – Снежане Милосављевић Милић (2016), која је уједно ауторка прве монографије о когнитивној наратологији и њеном методолошком потенцијалу у српској прози 19. и 20. века.⁷

3 Читање као урањање у свет приче коју читамо, слушамо, гледамо, међу првима је разматрао Платон унутар своје ентузијастичке теорије стварања и рецепције уметности. По Платону, оба аспекта уметности одвијају се у заносу. Зачетке теоријске мисли о феномену урањања налазимо и у сегментима Аристотелове *Поетики*, о ефекту трагедије (катарзи).

4 Еко, Умберто, *Исповести младог романописца*, Београд: Службен гласник, 2013, стр. 96.

5 У најширем смислу, појам урањање односи се на било које стање апсорпције у некој акцији, стању или интересу. У теорији наратива, урањање се обично користи у ужем смислу где се задржава идеја апсорпције, али се наводе њена природа, средство и циљни домен. Тако се наративно урањање посматра као симулативни процес, прецизније – као специфична форма у оквиру феномена менталне симулације, која се у контексту наратива активира окидацима (подупирачима, реквизитима) или миметичким примерима који могу бити вербални, визуелни, визуелно-акустички, или чак визуелно-акустичко-тактилни. Функционисање ових параметара је делом когнитивно недокучиво, или преатенционално.

6 Ови ставови могу се наћи у Платоновој „поетици“. Услед неприступачности аналитичком мишљењу, Платон је урањање сматрао опасним и епистемички невалидним феноменом.

7 Снежана Милосављевић Милић је у монографији *Виртуелни наратив* (2016) истражила на који начин су имплицитни аутори Лазаревићевих, Матавуљевих, Станковићевих и др. реалистичких, модернистичких, али и постмодернистичких дела настојали да активирају читаоца како би заронио у свет приче, конкретизовао њену виртуелну (неаутентизовану,

Током процеса читања, читаочево ураћање у свет приче резултира креирањем богатог чулног поља наратива, „ситуирањем“ у имагинарне ситуације, придавањем мисли књижевним ликовима, предвиђањем будућих догађаја, интензивнијим доживљајем „дешавања“ у свету приче. Заправо, ово се односи на читаочеву конкретизацију просторне, временске и емоционалне⁸ димензије света приче. Урођени читалац узима улогу једног од учесника света приче коју чита/слуша/гледа.⁹ Међутим, узимање улоге „као да“ смо један од учесника, само је један од начина урођеног читања. Мари-Лор Рајан издваја три начина читања као ураћања, пропорционална степену апсорпције света приче: концентрацију, занос, зависност.¹⁰

Поставке теорија ураћања се, нарочито њеног сегмента који се односи на читаочеву интеракцију са књижевним ликом, у великој мери прожимају са теоријом читања ума, чији су најзначајнији представници Лиза Заншајн (Lisa Zunshine), Марк Тарнер (Mark Turner) и др. Полазећи од тога да је „sposobnost čitanja uma [...] poseban kognitivni dar, koji strukturira na sugestivan način našu svakodnevnu komunikaciju i kulturnu reprezentaciju“¹¹, когнитивни наратолози настоје да укажу на потенцијал овог читаошевог „дара“ као интерпретативног метода. Потирући границу између књижевног и некњижевног изражавања, когнитивни психолози тумачење књижевних ликова путем њихових мисли, осећања, веровања и жеља сматрају природним аутоматским оквиром читања. У сусрету са књижевним ликом „iluzija je kompletna; poput Eriha Auerbaha, ubeđeni smo da se sa ličnostima o kojima priča zbiva mnogo više stvari nego što se on ikada može nadati da

неактуелну) димензију и указао на њено значење у контексту датог наратива, али и унутар поетике датих писаца. Уочавањем експлицитних знакова (оквирних приповедача и промена илокуторне границе, елипса, итерација) и имплицитних знакова – окидача (деиктика, промена фокализације, сцена) изостављених, виртуелних сегмената наратива, те анализирајући њихов ефекат у зависности од позиције у наративу (иницијалног, медијалног, финалног), Милосављевић Милић је показала не само начине читаошевог активирања за ураћање у свет приче, функцију читаошевог ре-креирања претприче као стварног почетка Лазаревићевих приповедака, већ је и указала на интерпретативни потенцијал више врста виртуелних наратива (контраприповести, хипотетичке фокализације, симулираних наратива и поређења).

8 Умберто Еко (*Исјавесћи младој романојисца*, Београд: Службени гласник, 2013, 97) наводи два кључна услова која читалац мора задовољити како би се емоционално повезао са становницима могућег света: 1. читалац мора да живи у фикционалном свету као да се налази у сталном сањарењу; 2. мора да се понаша као да је један од ликова.

9 Овим не реферишемо на пасивно уживљавање у свет приче и ефекат Дон Кихота (чисто психолошко поистовећивање и ескапизам), већ на читаочево право учешће путем емоционалног и интелектуалног ангажовања, те на преузимање улоге интерпретатора приче јер трагање за недостајућим спонама (импликацијама) свакако улази у домен ове активности.

10 Нав. према: Ryan, Marie-Laure. *Narrative as Virtual Reality, Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 2001.

11 Заншајн, Лиза. „Теорија ума и експериментална представљања фикционалне свести“. *Трећи програм*, бр. 137–138, 2008, стр. 187.

ће ispričati.”¹² Истражујући процес читања ума и читаоцеве менталне активност¹³ углавном у сусрету са романима тока свести (Вирџиније Вулф), струја посткласичних наратолога која из овог угла прилази читаоцевом урањању у свет приче указује на значајне аспекте овог интерпретативног метода у осветљавању нијанси осећања, што опет резултује позивом читаоцу да „dâ to parče informacije koje nedostaje”¹⁴ како би се открио узрок доживљеног осећања. У овом контексту, најефектнији окидачи за урањање у ум књижевног лика су емоционално обојене речи (нпр. „пажљиво”, „чудесно” у роману В. Вулф *Госпођа Даловеј*) које у процесу читања функционишу као капије за пролаз ка душевном стању јунака у датом тренутку, али и ка догађајима/ситуацијама као узрочницима датог менталног стања.¹⁵

Теорија урањања, у спрези са теоријом ума, значајно је допринела осветљавању оног аспекта процеса читања који се односи на читаочево стварање, декодирање и „коришћење” приче.¹⁶

ЕМПАТИЧНИ ЧИТАЛАЦ

Студије о теорији урањања, нарочито о оном сегменту читаоцеве интеракције са књижевним ликом, којима је темељ поставио Ханс Роберт Јаус, значајно су утицале на развој емпатичке теорије читања са којом се и данас у великој мери преплићу.¹⁷ Под наративном емпатијом

12 Исто, стр. 189. Ова ауторка као примарну читаочеву интенцију види когнитивни тренинг (чак – експеримент!), те ово сматра најзначајнијим доприносом које искуство са књижевношћу може дати читаоцу. Заншајн је свој став аргументовала експериментом са аутистичним читаоцима који су путем уочавања схема понашања и њима комплементарних осећања у великој мери надоместили свој когнитивни недостатак – немогућност закључивања о нечијем менталном стању на основу понашања.

13 Треба узети у обзир да се, по мишљењу когнитивних наратолога, ментални модел наративног света у уму читаоца перманентно ажурира.

14 Zanšajn, Liza. „Teorija uma i eksperimentalna predstavljanja fiktionalne svesti”. *Treći program*, br. 137–138, 2008, str. 194.

15 Теорији читања ума коју смо описали у овом сегменту рада комплементарна је теорија социјалног ума Алана Палмера (Allan Palmer), формирана на тековинама социјалне психологије. Сматрајући да приступима уму књижевног лика недостаје узимање у обзир акција као јавних, отворених манифестација ума, Палмер је низом монографија (*Fictional Minds*, University of Nebraska Press, 2004; *Social Minds in the Novel*, The Ohio State University Press, 2010) аргументовао да се у процесу читања о менталном стању књижевних ликова може закључивати на основу њихових акција јер се, овом приликом, неизбежно (или боље рећи природно) активира механизам који користимо у интеракцији са стварним људима, а то је налажење мотивације нечијег поступка. Примера ради, Палмер је указао на значајну функцију јавног мњења у роману *Мидлмарч* (ауторке Џорџ Елиот) у процесу читања и читаочевог закључивања о понашању јунака.

16 Не треба изгубити из вида да међу теоретичарима урањања има и оних аутора који се опредељују за опис свог искуства урањања, односно губљења у књижи. Такав метод примењен је у студији индикативног наслова *Lost In a Book* Виктора Нела (Victor Nell).

17 Наративну емпатију не треба изједначавати са идентификацијом са књижевним ликовима, нити са читаочеви извештајем о датој идентификацији. С друге стране, спонтана емпатија према књижевном лику може да претходи читаочевој идентификацији са њим.

као интерпретативним методом читања, који је афирмисала Сузан Кин (Suzanne Keen),¹⁸ подразумева се дељење осећања и заузимање става изазвано гледањем, слушањем или замишљањем наратива у другачијим ситуацијама и условима. Емпатички модел читања настоји да осветли утицај избора одређене формалне стратегије на емпатички ефекат наратива. Да појаснимо: на релацији аутор – читалац, ауторова емпатија према становницима света приче који ће приказати директно утиче на ауторов избор техника приповедања; с друге стране, избор техника приповедања условљен је ефектом који аутор жели да постигне код читалаца. Међутим, ауторова емпатија не кореспондира директно са читаачевом емпатијом која произилази из пријема или „ко-стварања” наратива;¹⁹ такође, читалац реагује на наратив и сходно сопственим разлозима, у сагласју са својим степеном емпатије. Чвршће интерпретативно упориште овог метода налазимо у сегменту који осветљава висок потенцијал слободног индиректног говора и приповедања у првом лицу за изазивање емпатичких реакција читалаца, те значајан утицај фигуралне наратије и избора перспективе на емпатичко читање. С обзиром на то да је наративна емпатија отворена ка експерименту, Сузан Кин је показала да читање романа јача способност уживљавања у туђи, индивидуализовани живот, али и да емпатијско читалачко искуство започиње ланчану реакцију која води ка зрелој емпатији и алтруистичком понашању.²⁰ До овог ефекта емпатичког читања у социјалној сфери, по мишљењу Сузан Кин, долази стога што фикционално сведочанство више доприноси ослобађању емоционалне реакције у односу на реално. Кључне поставке наративне емпатије Сузан Кин²¹ је систематизовала путем двадесет и шест теза, од којих се на улогу читаоца у емпатичком моделу читања односи више од половине; примера ради, Кин²² појашњава да читаочева емпатија према књижевним ликовима и ситуацијама може варирати не само у току читања датог текста, већ и у зависности од историјских, економских и друштвених околности у којима

18 Поменута теоретичарка наративне емпатије користи методе психолошког истраживања овог феномена у студијама Мартина Хофмана усмереним ка афективном (емоционалном) моменту, а потом и Марте Нусбаум која је своје тезе аргументовала на примеру грчке античке драме. У домену теорије књижевности, студије Сузан Кин утемељење имају у истраживањима Патрика Колма Хогана и Ричарда Геринга који емпатију према ликовима сматрају неодвојивим искуством читања књижевног дела. Такође, наративна емпатија се значајно прожима са реторичком теоријом читања Џејмса Фелана, усмереном ка ефектима наратива на читаоца.

19 Keen, Suzanne. "Narrative Empathy". *The Living Handbook of Narratology* 2013, 3. (http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Narrative_Empathy pristupljeno 1. 2. 2019).

20 Користећи теорију Сузан Кин као свој интерпретативни метод, Бранка Војновић је показала да је једна од најзначајнијих улога књижевног лика у роману *Чувари мостова* савременог писца Јосипа Млакића из Бугојна (Босна и Херцеговина) саботажа националних стереотипа и генерализација које постоје на подручју у коме је публикован поменути роман.

21 Keen, Suzanne. *Empathy and the Novel*. New York: Oxford University Press, 2007, 169–171.

22 Исто, 170.

живи емпиријски читалац. У овом контексту, интересантно је запажање Сузан Кин да су емпатички читаоци бољи читаоци у односу на остале јер им виши степен емпатије омогућава бољи увид у шире околности радње и прецизнији закључак у вези са њеном каузалношћу, а, самим тим, и у вези са њеним значењем.

НЕПРИРОДНИ ЧИТАЛАЦ (UNNATURAL READER)

Једна струја посткласичних наратолога, такође прагматички и когнитивно оријентисана, усмерена је ка истраживању читања „неприродног“²³ наратива, те ка опису овог процеса означеног као „неприродно“, ненатуралишуће читање. Истраживања неприродног у наративу, те неприродног наратива у контексту посткласичних наратолошких теорија постају актуелна почетком 21. века,²⁴ а пуну афирмацију добијају покретањем пројекта Unnatural Narratology на Универзитету у Орхусу у Данској, чији је пројектни тим публиковао више од стотину чланака²⁵ о проблемима које истражује неприродна наратологија и организовао више од десет научних конференција. Неприродност наратива мери се на фону „природних“ елемената наратива, базираних на параметрима из реалног света:

„Неприродни наративи нарушавају физичке законе, логичке принципе или стандарде антропоморфног ограничења знања представљањем приповедних сценарија, приповедача, карактера, темпоралија или простора који не могу да постоје у стварном свету.“²⁶

23 Термин *нейприродна наратологија* конституисан је као семантички опонент природној наратологији Монике Флудерник (1996), те миметичком наративу као прототипу манифестације наратива и то у односу на уже значење одреднице *антимиметички* (антиреалистички) наратив (односно начин наративне репрезентације) која се односи на елементе наратива који су физички или логички немогући у реалном свету или на такве поступке организације света приче.

24 Овде мислимо на истраживања немиметичких наратива Брајана Ричардсона из 2002. године (Richardson, Brian: *Beyond Story and Discourse: Narrative Time in Postmodern and Nonmimetic Fiction*”, in: Brian Richardson (ed). *Narrative Dynamics. Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*. Columbus: Ohio State UP, 2002) која несумњиво чине темељ из којег се свега пар година касније гранају теоријски концепти *нейприродне наратологије*. Ричардсон је неприродне наративе дефинисао као антимиметичке текстове који крше параметре традиционалног реализма или прекорачују конвенције природног наратива као облика спонтаног усменог приповедања.

25 Све публикације пројектног тима *нейприродних наратолога* и информације о његовим активностима у домену истраживања неприродних наратива су доступне на сајту орхушког универзитета: <http://projects.au.dk/narrativeresearchlab/publications/> [9. 8. 2016].

26 “An unnatural narrative violates psysical laws, logical principles, or standard antropomorphic limitations of knowledge by representing storytelling scenarios, narrators, characters, temporalities, or spaces that could not exist in the actual world.” (Alber, Jan. “Unnatural Narrative”, *The Living Handbook of Narratology* 2013, 3. (http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lnh/index.php/Narrative_Empathy pristupljeno 1. 2. 2019).

Неприродни наратолози елементе неприродности налазе на нивоу приче²⁷ и дискурса, и то у два различита облика:

1. Као физичке, логичке, епистемичке немогућности које се налазе у постмодернистичким наративима и које још увек нису конвенционализоване, односно претворене у базичне когнитивне оквири, те нам се и даље чине „очуђеним”.²⁸
2. Као физичке, логичке или епистемичке облике који временом постају познати начини наративног представљања, као што су говор животиња у баснама, традиционални свезнајући приповедач,²⁹ време путовања у научној фантастици и др.³⁰

Иако неприродни наратолози нису успоставили консензус у вези са питањем како приступити анализи неприродних наратива, оно у чему се њихови ставови подударају јесте пресудна улога читаоца у уочавању и одређењу неприродног у причи или у дискурсу. Већ на основу наведене Алберове дефиниције неприродног наратива имплицитно се може закључити да је његова природност/неприродност условљена читаочевим когнитивним оквирима и скриптами, формираним на основу телесног постојања у свету. Дакле, примарни критеријум за идентификацију неприродног је могућност читаочеве актуализације датог елемента наратива.

Оно ка чему су, изузев „пописа” неприродних елемената, нарочито усмерени поменути наратолози јесте указивање на допринос *неприродној читања*, а оно се огледа у реорганизацији и/или комбинацији постојећих оквира и скрипти, те стварању нових когнитивних параметара што имплицира закључак да неприродни наратив (односно неприродно читање) априори ангажује читаоца, прецизније – подстиче његову креативност. Међутим, студије које разматрају ненатуралишуће (неприродне) стратегије читања и учинке оваквог читања ретке су међу неприродним наратолозима. У овом корпусу, значајан је Нилсенов (Henrik Skov Nielsen)³¹ прецизан опис неприродног читања Поове приповетке *Овални*

27 Јан Албер наводи следећи пример неприродности на нивоу приче: у делу *Time's Arrow* (Martin Amis, 1991) интрадијегетичко време помера се уназад. Ретроградна темпоралност је спроведена у причи до те мере да чак наратор гута храну на горе.

28 Термин Виктора Шкловског.

29 Дорит Кон је међу првима указала на неприродну снагу свезнајућег приповедача да сагледа унутрашњи живот ликова о којима приповеда.

30 Навешћемо још неке примере репрезентације неприродног из пописа који је сачинио пројектни тим неприродних наратолога: ликови – лешеви који говоре, ретроградна темпоралност (време уназад), географски простори који се не могу актуализовати (на нивоу приче); неприродни наратори (машина која говори, беба без мозга као наратор, наратор који је умро или још није рођен) и др.

31 Nielsen, Henrik Skov. "The Unnatural in E. A. Poe's The Oval Portrait". *Beyond Classical Narration: Transmedial and Unnatural Challenges*. Edited by Jan Alber, Per Krogh Hansen. Berlin and Boston: De Gruyter, 2014, 239–260.

йоршрей. У контексту наратива у првом лицу, какав је наратив поменуте Поове приче, с обзиром на то да је наратор тешко рањен, неприродно читање преусмерава читаоца са повезивања приповедног „ја“ са рањеним књижевним ликом, на усвајање претпоставке о неком неприродном првом лицу – гласу који не проистиче из лика, већ са свим ограничењима првог лица измишља причу *Овални йоршрей*. Дакле, ефекат неприродног читања Поове приповетке Нилсен налази у перципирању приче као измишљене и независне од стварног света. Из овог угла, нејасноћа у причи, нарочито у вези са тим ко је њен наратор, нема. У ненатуралишућем читању читалац више не приступа наративу са реалним когнитивним оквирима и параметрима (не „оприродњава“ наратив). Стога се неприродно читање удаљава од урањања у свет наративног текста, сагледавајући га као текстуални простор за истраживање нових могућности приповедања. Током овог процеса читалац ступа у активан однос са текстом, али он је више налик диспуту. За диспут овакве врсте неопходно је поседовање књижевнотеоријског знања. Стога можемо закључити да неприродно читање имплицира информисаног читаоца који поседује завидно теоријско знање (стручњака у области науке о књижевности, прецизније – теоретичара књижевности) и који је интелектуално способан за проматрање домена и ефеката „неприродног“ у конкретном наративу и његовог доприноса наратологији.

НЕЧИТАЛАЦ

Корпус когнитивних теорија читања је захваљујући Пјеру Бајару (Pierre Bayard) обogaћен *нечиташаоцем* – типом емпиријског читаоца који је, упркос непоштовању неписаног правила да књигу треба прочитати до краја, способан (и компетентан!) да говори о књизи коју није прочитао. Теоријске основе³² са којих Бајар легитимише нечитаоца као тип читалаца и одређује његов статус, природу и компетенције, води нас двома поетикама: док у постмодернистичком духу Бајар изриче став да читање може да изнедри крхку и краткотрајну спознају³³, овај теоретичар, на темељу когнитивних наратолошких истраживања читаочеких оквира и скрипти, (не)читаоца упућује да се приклони идеји о „добром прегледу“ и умећу оријентисања у књизи, без њеног читања у целости. Пре него што појаснимо поменути Бајаров став о читању, указаћемо на то како је овај аутор редеофинисао појам *читање*.

32 За разлику од нашег књижевнотеоријског позиционирања студија Пјера Бајара, преводилац Бајарових дела на српски језик и ауторка поговора за књигу *Како да говоримо о књигама које нисмо прочитали*, Снежана Калинић, преводилац Бајарове монографије, његов приступ проблему читања одређује као „релативистички, постструктуралистичко-психоаналитички“.

33 Међутим, ово није једини разлог Бајаровог промовисања концепције нечитања. Он изриче упозорење да је читање опасно, што појашњава на примеру Анатола Франса, а на трагу Валеријевих разматрања о овом писцу: Франсово прекомерно читање лишило га је сопственог гласа, односно идентитета.

По Бајару, свако је читање понајпре својеврсно нечитање, јер чин узимања једне књиге истовремено је чин неузимања и неотварања других књига. Читање има још једно налачије – *очишћавање*, јер читаоци памте фрагменте истргнуте из непотпуних нечитања, измењене под утицајем сопствених уображења, те им напоследку преостају само патворене мрвице књига. Потом, читање је идиосинкратска активност која неретко прераста у употребу текста у сопствене сврхе: „Više nego o samim knjigama, mi sa sobom i drugima razgovaramo o približnim sećanjima, izmenjenim pod uticajem sadašnjih okolnosti.”³⁴

Радикалније су Бајарове тезе у којима се износи став да читалац не мора ни да отвори књигу да би учествовао у стварању њеног значења јер се представа о садржају дела ствара на основу реакција или размене мишљења (писане или усмене). Као прву одбрану од могућег приговора поводом оваквог сагледавања читања, Бајар истиче да дело има логику свог унутрашњег развоја, те да све књиге једног аутора имају уочљиве сличности у структури и истоветан начин представљања стварности и смело додаје да се наши дискурси о књигама углавном тичу туђих дискурса о књигама. Иако Бајар истиче да се овде не ради о нечиталачком хибрису, већ читалачком хедонизму, ипак нисмо убеђени у то да је циљ (не)читања отискивање у неистражене дубине књижевног дела. Можда је пре то истраживање дубина своје личности? Стога је Бајарова теорија, иако појмовно одређена као негација читања, у потпуности, истински и без идеализације усмерена ка овој делатности. Она узима у обзир (односно, подводи под појам „читање”) све начине на које се сусрећемо са књигама и, када их све компарира, закључује да је идеализовано читање (које имају на уму готово сви теоретичари читања) само један од (заправо, по Бајару – најређих) начина читања. Границе између читања и нечитања, како показује Пјер Бајар, флуидне су јер, примера ради, прелиставање или пак неотварање књиге,³⁵ као „начини” читања супротни идеалном (нимало парадоксално!), омогућују читаоцу да стекне увид у књигу коју није ни отворио. Бајар, дакле, описује истинску делатност читања, а она подразумева „процепе, недостатке, неодређености – због чега у читању уочава извесан вид неповезаности, насупрот уобичајеној идеализованој представи о њему.”³⁶

34 Bajar, Pjer. *Kako da govorimo o knjigama koje nismo pročitali?* Prevod Snežane Kalinić. Beograd: Službeni glasnik, 2008, str. 56.

35 Овде имамо на уму задржавање читаоца на паратекстуалним маркерима књиге – наслову, имену писца, илустрацији, изводу из рецензије и др. Овај вид нечитања односи се на упознавање књига без читања, те на оријентисање и, путем овог метода налажење њеног положаја унутар домаће и светске књижевности. Прототип оваквог читаоца Бајар налази у литератури – лику библиотекара у Музиловом роману *Човек без особина*.

36 Bajar, Pjer. *Kako da govorimo o knjigama koje nismo pročitali?* Prevod Snežane Kalinić. Beograd: Službeni glasnik, 2008, str. 14. С обзиром на то да је у питању „табу” тема, нечитање, потребно је дати додатна појашњења у вези са интенцијом теорије Пјера Бајара. Поменути аутор,

С обзиром на то да његова теорија (не)читања није усмерена ка тзв. идеализованом или, сведеније, помном, линеарном читању појединачне књиге, „декодирању“ дела, опису имплицитног читаоца и др., разне методе (не)читања ипак, по Бајару, могу бити плодоносне за оријентисање унутар несагледивих граница културе. Стећи „добар преглед“ литературе, у смислу овладавања умећем доброг оријентисања у вредносном систему књижевности једне културе, и шире, по мишљењу овог аутора резултат је истинског, свеобухватног образовања.³⁷ Надилажење индивидуалности одређене књиге, дакле, по Бајару, има важан циљ – истраживање односа једне књиге према другим књижевним делима. У овом контексту Бајар описује правог читаоца: парадоксално, иако у основи нечиталац, прави читалац познаје односе између књижевних дела, односно има добар увид у књижевноисторијски преглед и развој једне књижевности.³⁸ Не бисмо се усудили да Бајаровог идеалног читаоца изједначимо са историчаром књижевности, те ћемо се, без улажења у анализу бајаровског метода спознаје веза и односа међу делима једне књижевности, задржати на констатацији да је спознаја „виши“ ниво процеса читања и то у класичном значењу те речи, од антике и каталога Александријске библиотеке, до данашњег. Дакле, (не)читање у први план не ставља садржај, већ положај књиге у односу на остале у колективној библиотеци, односно унутар корпуса књига у одређеном тренутку значајних у једној културној заједници. Издвојићемо једну од најобухватнијих Бајарових дефиниција нечитања: „nečitanje nije puko odsustvo čitanja. Ono je istinska delatnost, koja se sastoji u zauzimanju određenog stava prema beskrajnom okeanu književnosti da se u njemu ne bismo utopili.“³⁹ Лоцирање конкретне књиге унутар колективне библиотеке увиђањем присне везе између њеног садржаја и положаја, по Бајару, јесте одавање признања самој књизи. Антиклиматичким градирањем у Бајаровој теорији на друго место долази прелиставање као вид нечитања сврховит када је у питању сналажење у конкретној књизи, али без спознаје њене релације са осталим, што је, како смо истакли, виши облик (не)читања. Бајарово усмеравање ка опису метода којима се „оријентација“ или „сналажење“ унутар књижевног корпуса

заправо, жели да оспори лажну представу о читању као „непрекидном и једноличном процесу“ каквим га теоретичари и књижевни критичари сматрају, те да нагласи креативни део овог процеса којим се ствара „необичан простор“ виртуелне књиге која настаје у процесу читања.

37 Насупрот овоме, парцијално читање (у смислу избора једне књиге из „непрегледног мноштва“ књижевних дела и задржавање на њој) резултира фрагментарном спознајом књижевности.

38 Наведена одређења произашла су из Бајарових одређења културе као „превасходно ствари оријентације“, те образованог човека као појединца који „уме да се снађе у целокупној књижевности“. Bajar, Pjer. *Kako da govorimo o knjigama koje nismo pročitali?* Prevod Snežane Kalinić. Beograd: Službeni glasnik, 2008, str. 25.

39 Исто, стр. 27.

или, уже, унутар једне књиге да увежбати, наводи нас на закључак да овај аутор (не)читање посматра искључиво као вештину, занемарујући притом аспект уживљавања у свет књиге, задовољство услед „учешћа“ у свету дате књиге, односно, послужимо се термином реторичких теоретичара са знатно широм конотацијом – *доживљавање* књиге. Бајар је и експлицитно против задржавања на детаљима (који су, у контексту посткласичних теорија читања позитивно вредновани у процесу читања као уживљавања у свет књиге и доживљавања тог света), односно „губљења“ у њима. С друге стране, иако теоријом читања као прелиставања одриче значајан квалитет инхерентан овом процесу, Пјер Бајар сматра да наведени начин „усвајања“ књиге, поред тога што је најефикаснији, одаје признање сложености и дубини књижевног дела.

Како један аспект Бајарове теорије нечитања усмерен ка тумачењу дела легализује изношење мишљења⁴⁰ у вези са непрочитаном књигом, а на основу онога што је читалац чуо о њој, можемо закључити да овај аутор сматра да читање књиге није нужни услов за доношење суда о њеној естетској вредности. Ово је, заправо, најдискутабилнија теза о читању у теорији Пјера Бајара.

У додиру са Бајаровом теоријом суочавамо се са још једном радикалном субјективистичком тезом: учесници дискурзивне ситуације могу да измене текст књиге. Књига се, по Бајару, изнова ствара не само у сваком читању, већ и у сваком разговору! Свакако треба имати на уму да се, истражујући домете (не)читања, Пјер Бајар фокусирао на књигу као *ready-made* предмет: „Knjiga nije jednom završena i uobličena, nego predstavlja promenljiv predeo, te je njena promenljivost svojevrsna posledica celokupne mreže odnosa moći koja se plete oko nje.”⁴¹ По Бајару, књиге су у целини реконструисани предмети, чији су оригинали толико дубоко заклоњени иза наших и туђих речи, да је узалудна свака нада да ћемо их икада дотаћи.

У овом контексту, а на трагу бројних видова нашег сусретања са књигом на међи читања и нечитања, жеља за „добрим прегледом“ резултује читаочевим конструисањем књиге покривалице, унутрашње и утварне књиге које Пјер Бајар смешта у три „библиотеке” – колективну, унутрашњу и виртуелну.⁴² Одређивањем њеног положаја у колективној библиотеци, књизи се придаје извесно значење. Бајар предлаже да се зарад спознаје значења једне књиге, парадоксално, пренебрегне индивидуалност књиге и истражи њен однос према другим књижевним делима. Овај (екстремни) став Бајар

40 „Изношење мишљења” имплицира доношење оцено о вредности датог дела.

41 Bajar, Pjer. *Kako da govorimo o knjigama koje nismo pročitali?* Prevod Snežane Kalinić. Beograd: Službeni glasnik 2008, str. 135.

42 *Колективна библиотека* обухвата све значајне књиге на којима у датом тренутку почива нека културна сцена, а унутрашња је, као субјективни део колективне библиотеке, сачињена од књига које су на (не)читаоца оставиле дубок траг. *Виртуелна библиотека* је простор настањен расправама о књигама у усменој или писаној форми.

брани тиме што је правом читаоцу стало до промишљања књижевности као целине, додајући да увиђањем присне везе између садржаја књиге и њеног положаја у колективној библиотеци одајемо дубоко признање Књизи. Пример *йравог* читаоца Бајар налази у лику библиотекара Баскервила из Ековог *Имена руже*. Уколико бисмо желели да успоставимо хијерархију између поменутих библиотека на основу импликација из Бајарових студија, на првом месту нашла би се „унутрашња књига“ због функције „призме“ кроз коју сагледавамо себе, свет, те књижевност. По утицају на сам процес читања, на другом месту налази се колективна библиотека.

ЗАКЉУЧАК

Подједнако усмерене ка читаочевом когнитивном (нарочито емотивном) ангажману у процесу читања и ка естетској димензији наратива као резултату читања, теорије о уроњеном читаоцу, емпатичном читаоцу, неприродном читаоцу и нечитаоцу успеле су да осветле вишедимензионалност појма (односно активности) читања, утицај одређених формалних стратегија на (емпатички) ефекат наратива, на пресудну улогу читаоца у откривању скривених (виртуелних, неактуелизованих) светова наратива, а, пре свега, на спрегу између читања и алтруистичког понашања. Недостатак когнитивних студија о читању налазимо у парцијалности њихових решења, те субјективности јер се већина поменутих студија ослања на лична искуства истраживача са наративним текстовима. Узимајући у обзир и допринос когнитивних теорија читања методологији науке о књижевности, и њихове недостатке, можемо закључити да су оне ипак у великој мери утврдиле темељ анализе интерфејса приче и читаочевог ума, те да се у њиховом корпусу свакако могу наћи прецизно оцртане стратегије интерпретативног метода урањања, ненатурализујућег читања као диспута са појмом „реалног“ и природног у наративу (и животу), ревизије традиционалних метода књижевног историчара, а, надасве, оне су јасно указале и аргументовано потврдиле личну и колективну добит од читања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alber, Jan. "Unnatural Narrative", *The Living Handbook of Narratology* 2013. (http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Narrative_Empathy pristupljeno 1. 2. 2019).
2. Аристотел. О песничкој уметности. Београд: Рад, 1982.
3. Bajar, Pjer. Kako da govorimo o knjigama koje nismo pročitali? Prevod Snežane Kalinić. Beograd: Službeni glasnik, 2008.
4. Volf, Verner. „Okviri, uokviravanja i okvirne granice u književnosti u drugim medijima“. Prevod Milene Kaličanin. *Philologia Mediana* VIII, br. 8, Niš: Filozofski fakultet 2016, 708–737.
5. Gallagher, Shaun & Dan Zahavi. *The Phenomenological Mind: An Introduction to Philosophy of Mind and Cognitive Science*. Abingdon: Routledge, 2008.
6. Gerrig, Richard. "Conscious and Unconscious Processes in Reader's Narrative Experiences". G. Olson (ed.). *Current Trends In Narratology*. Berlin: de Gruyter, 2011, 37–40.
7. Gavins, Joanna, "Mental mapping of narrative". *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*, edited by David Herman, Manfred Jahn and Marie-Laure Ryan. London and New York: Routledge, 2008, 300.
8. Еко, Умберто, Исповести младог романописца, Београд: Службени гласник, 2013.
9. Zanšajn, Liza. „Teorija uma i eksperimentalna predstavljanja fikcionalne svesti“. *Treći program*, br. 137–138, 2008, 184–209.
10. Keen, Suzanne. *Empathy and the Novel*. New York: Oxford University Press, 2007.
11. Keen, Suzanne. "Narrative Empathy". *The Living Handbook of Narratology* 2013. (http://wikis.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php/Narrative_Empathy pristupljeno 1. 2. 2019).
12. Ryan, Marie-Laure. *Narrative as Virtual Reality: Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*, Johns Hopkins University Press, 2001.
13. Milosavljević Milić, Snežana. *Virtuelni narativ*, Niš – Sremski Karlovci: Filozofski fakultet – IK Zorana Stojanovića, 2016.
14. Nielsen, Henrik Skov. "Naturalizing and Unnaturalizing Reading Strategies: Focalization Revisited". *A Poetics of Unnatural Narrative*, edited by J. Alber, H. S. Nielsen, B. Richardson, Ohio State: The Ohio State University Press, 2013, 69–73.

15. Nielsen, Henrik Skov. "The Unnatural in E. A. Poe's The Oval Portrait". *Beyond Classical Narration: Transmedial and Unnatural Challenges*. Edited by Jan Alber, Per Krogh Hansen. Berlin and Boston: De Gruyter, 2014, 239–260.
16. Ryan, Marie-Laure. "Narratology and Cognitive Science: A Problematic Relation", *Style*, vol. 44, iss. 4, winter 2010, 469–495.

Миряна Боянич Чиркович
Университет в Нише
Философский факультет
Департамент сербской и компаративной литературы

ТИПЫ ЧИТАТЕЛЕЙ В КОГНИТИВНЫХ ТЕОРИЯХ ЧТЕНИЯ

Сюжет

Переплетаясь с современным психологическим, особенно в когнитивных дисциплинах, современные теории чтения все больше и больше чем раньше приблизились интерфейсу рассказа и ума читателя и им удалось точный (даже экзактное) описание рецепции рассказа, восприятия рассказа и этапа ментального мапирования читателя, связывание и надстройки его элементов. Исследуя точки зрения современных когнитивных теорий чтения, мы заметили что в этом теоретическом корпусе точно можем выделить не менее три доминирующих типов читателей то есть интерпретативных методов: уныряющего читателя, неестественного читателя и нечитающий. Работа направлена к описанию напоянутых методов, рассветлении их развития и корелаций а с целью формирования базиса систематизации этого „живого” и дисперзивного корпуса современных теорий чтения.

Ключевые слова: современные теории чтения, когнитивная нарратология, неестественная нарратология, уныренй читатель, эмпатический читатель, нечитатель.

НОВО „ЧИТАЊЕ“ ИЛУСТРАЦИЈЕ КАО ВИЗУЕЛНОГ ТЕКСТА

Горана Стивановић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

УДК: 028.1:[74:655.533
655.533

Сажетак

Рад се бави редефинисањем појма илустрације, а потом и феноменом илустрованог садржаја, од комплексности односа илустрације и текста, преко сарадње илустратора и писца, те симбиозе заједничког поступка у креирању новог садржаја публикације. Савремена тумачења илустрацију не третирају више као статично дело, већ као „визуелни текст“, креирајући нове моделе „читања“ и доживљаја илустрованог садржаја, усмереног на лични хабитус. Ослобађањем од наталожених искустава, илустратор се препушта играчком пориву, приближавајући се дечјем поимању стварности. Сабирајући вишеструке аспекте илустрације, њен статус је данас подигнут на другачији ниво, условљен променама у графичком обликовању књиге, култури читања и развојем медија за пренос информација. Са страница књига, илустрација се преселила у ново окружење, постајући визуелни коментар на свет око нас.

Кључне речи: илустрација, илустратор, писац, дете, књига, читање, визуелни текст, лични хабитус.

По дефиницији, функцији и начину пласирања – илустрација је нарочити вид визуелног посредника. Имајући у виду различитост и многострукост њених појавних облика, оживљавање литерарних садржаја сликама чини значајан сегмент графике књиге и визуелних комуникација и заправо представља ауторски рад који је настао као ликовна допуна садржаја књиге. Илустрација је прерасла у ликовну дисциплину, која „визуелно тка личне духовне садржаје у ткиво текста и уметности уопште”.¹ У форми предлошка, остварује се као цртеж, слика, вињета, колаж или графика на различитим подлогама (папир, картон, платно), рађена ручно класичним техникама и њиховим комбиновањем (туш, темпера, оловка, пастел), данас – као фото-илустрација или видео-илустрација.² Од средине прошлог века, ручно цртана, односно мануелна илустрација полако губи примат, потиснута фотографијом у боји и бескрајним варијететима нових технолошких могућности и масовних комуникација. На свом путу, илустрација је прошла кроз дуг процес еволуције условљен смењивањем уметничких праваца, променама везаним за културу читања, дигитализацију и константан развој медија за пренос информација, проткан бурним културним, социолошким и технолошким померањима.

ОДНОС ТЕКСТУАЛНОГ И СЛИКОВНОГ

Феномен илустровања књижевних текстова неретко је у прошлости сматран секундарном појавом, те се о илустрацијама говорило као о нечему „узгред – у виду опаски, изречених лаички и некомпетентно.”³ У светлу нових тумачења, илустрација је постала „равноправна и креативна компонента књиге” у којој са текстом формира „сложену симбиотичку целину.”⁴ Цртеж/слика омогућава чулну сензацију, доживљај представљених предмета остваривањем емотивног и естетског ужитка. Као израз менталних, емотивних и духовних побуда, илустрација текстуалног садржаја поседује „моћ” да реч претвара у слику, а имагинацију у визуелни доживљај, садржавајући преплет атмосфере текста и визуелне одлике стила илустратора који интерпретира задати контекст.⁵ Надаље, она разбија „монотонију” текста и постаје његова визуелна естетизација носећи у себи едукативну вертикалу (у преношењу идеје текста) и естетску трансверзалу (у преношењу атмосфере текста) кроз преспајање личног печата са другим ликовним стратегијама. Према Стивену Хелеру (Steven Heller),

1 Vesna Pavićević Lakićević, *Ilustrovana štampa za decu kod Srba* (Београд: ULUPUDS, 1994), 6.

2 Mile Grozdanić, *Put do knjige* (Београд: Publikum, 2007), 230.

3 Драгутин Огњановић, „Илустровање књижевних текстова”, *Детинство: часопис о књижевности за децу* бр. 1–2 (1989): 34.

4 Светлана Исаковић, *Илустрација дејих књија* (Београд: Музеј примењене уметности, 1985), [2].

5 Драгутин Огњановић, „Илустровање књижевних текстова” ..., 34.

илустрација је „фигуративна уметничка форма базирана на причању приче“⁶, те у успешно илустрованој књизи, сложеним средствима, текст и слика комуницирају, у мрежи правила и претпоставки, вербалним приказима и визуелним симболима. Тумачење илустрације је стога одређено не само интерпретирањем њеног сликовног дела (линија, боја, композиција), већ и повезаношћу са текстом, који по Драгутину Огњановићу чини основу на којој илустрација темељи своју представу.⁷ Надаље, илустрација је „чулно оваполоћење представе у слици, догађаја, радњи, ликова и покрета...“⁸ У наративном смислу, у складу са претходним тврђењем, према Зорану Паневском, текст даје контекст визуелном сегменту, а илустрација свој најпотпунији смисао остварује у оквиру текста на који се односи.⁹ Идући корак даље, Слободан Ивков, теоретичар примењене уметности, слаже се да је текст иницијална каписла за настанак илустрације, али не и *condito sine qua non*.¹⁰

Схватања теоретичара о односу текста и слике утемељена су и данас на Лесинговом (Gotthold Ephraim Lessing) ставу да је визуелна форма погоднија када се изглед објекта представља у простору, док се деловање објекта у времену најбоље конкретизује речима.¹¹ Колико нас слика обавештава о „дешавањима“ у књизи, толико је са друге стране тај однос двосмеран – речи нас информишу о појавама које су приказане сликама. Из свега наведеног произилази да присуство илустрација у књизи није ту само да украшава и визуелно објашњава, већ да допуњује и проширује доживљај дела у тренутку читања, уједно разбијајући монотонију, подстичући речи и упућујујући на њихову (скривену) поруку.¹² Од схватања илустрације „као уметности искључиво зависне од литературе“, дошло се до позиције у којој је илустровање „само срце комуникације“, које превазилази језичке баријере „на онај начин, како писана реч засигурно никад не би могла.“¹³

6 Steven Heller, Marshall Arisman, *Teaching Illustration* (New York: Allworth Press, 2006), 19.

7 Драгутин Огњановић, „Илустровање књижевних текстова“..., 34.

8 Исто, 34.

9 Зоран Д. Паневски, „Стратегије илустровања књига за децу“, *Дешавања: часопис о књижевности за децу* бр. 1 (2014): 63.

10 Услов без кога се не може.

11 Готхолд Ефраим, Лесинг, *Лаокон или О границама сликарства и поезије са узредним објашњењима разних шачака слике историје уметности* (Београд: Рад, 1964).

12 Тихомир Б. Петровић, „Визуелна поетска форма: слика, сликовница, стрип, игра знацима“, *Дешавања: часопис о књижевности за децу* бр. 1 (2014): 111.

13 Senka Vlahović Filipov, *Video-ilustracija knjige: novi pogled na ilustraciju i kreiranje imidža u javnosti* (Novo Miloševo: Banatski kulturni centar; Beograd: Akademija umetnosti, 2015), 43.

ЈЕДНО МОГУЋЕ ЧИТАЊЕ ВИЗУЕЛНОГ ТЕКСТА

Примењујући семиотички принцип на слику, поље њене интерпретације проширује се на схватање илустрације као визуелног текста, односно знаковног система.¹⁴ Уместо традиционалног доживљаја слике као перцептивног записа, семиотика предлаже приступање слици као визуелном и знаковном систему, док визуелност тумачи као збир дискурса који одређују начин на који нешто видимо. Стога, у илустрованој књизи, поред читања књижевног текста, уместо посматрања слика које га прате, ми „читамо” – илустрацију (као визуелни текст), уз коришћење лингвистичке терминологије током процеса интерпретације. Тај визуелни, баш као и говорни језик, који користи метафоре, алегорије и симболе, може бити наративан или дескриптиван. Оба дела – сликовни, као и текстуални, наизменично и повратно креирају контексте један другом, у међусобној интеракцији стварајући нови обједињујући текст.¹⁵ Визуелни удео у том новом контексту постаје „процесуларан”, излажући се стално новим тумачењима и асоцијацијама, те је и његова интерпретација у сталном покрету, од стране гледалаца/читалаца.

Коначан доживљај илустрације у једном делу зависи на крају и од „личног хабитуса” реципијента¹⁶ – његових пређашњих искустава, интересовања и навика; из тог разлога посматрачи/читаоци у истом (визуелном) тексту уочавају потпуно другачија, али њима блиска значења.¹⁷ Индивидуалност хабитуса укључује „личну предисторију” која одређује да ли ће неки визуелни феномени одмах постати видљиви или остати ирелевантни. Другим речима, када читамо визуелни текст, да бисмо му дали смисао и вредновали га, обрађујемо га на основу сопствених интересовања и ранијих искустава.

Тумачење илустрације условљено је и временом њеног настанка, те не чуди да се „интерпретација уметничког дела увек догађа изван контекста у коме је оно настало.”¹⁸ Време, место, социјални миље и културна клима, окосница су начина на који ће илустрована порука бити примљена. По Ивану Лалићу, илустрација заправо више говори о свом времену и творцу (илустратору), него о самом тексту.¹⁹ Професор Брајсон (Norman Bryson) проблематизује ово становиште тумачењем да једно уметничко дело

¹⁴ Milan Radovanović, „Semiotička teorija i vizuelni tekst”, *Kultura* br. 131 (2011): 43–44.

¹⁵ Senka Vlahović Filipov, *Video-ilustracija...*, 62.

¹⁶ Појам „хабитуса” који је увео француски филозоф и социолог Пјер Бурдије (Pierre Bourdieu) означава индивидуализован систем дефиниција које одређују наше прихватање стварности.

¹⁷ Milan Radovanović, „Semiotička teorija i vizuelni tekst”..., 46.

¹⁸ Исто..., 50.

¹⁹ Ivan V. Lalić, „O ilustraciji”, u *Izložba jugoslovenskih ilustratora 62* (Beograd: Umetnički paviljon, 1962), [4].

увек гледамо кроз ограначење и филтере које постављају наша култура, друштвено окружење, претходно искуство, стечене навике или тренутна интересовања.²⁰ Из тога произилази да је сама илустрација као завршено дело коначна, али као визуелни текст – увек променљива и жива.

УСПОСТАВЉАЊЕ РЕЛАЦИЈА

На плану сарадње писца и илустратора одражава се заправо спајање два уметничка медија, али и (су)стварање заједничког „пројекта“, у коме илустрација подржава литерарну димензију, а писани део доживљава своју графичку материјализацију – кроз слику (цртеж) и слово – као графички знак. Користећи ликовне елементе, илустратор успоставља двоструки вид комуникације – са садржајем текста (преко тога са писцем, идејним творцем дела), као и са читаоцем, са друге стране. Начин на који ће илустратор разумети наратив, профилише се подсвесно, условљавајући облик његовог превођења у визуелни код. Зато је, поред присутних ограничења наметнутих бројним захтевима (од стране издавача, књижевног жанра, или врсте едиције), у рукама илустратора да, користећи ликовне елементе које има на располагању (колорит, линија), текст обогати, надогради, и изнедри новим, духовитим, провокативним, а опет особеним значењима. Најбоља остварења у садејству илустрације и текста, увек су настајала када је постојала тесна веза између писца и илустратора;²¹ рећи су примери када је писац истовремено био и илустратор свога дела.²² Поље сарадње проширује се са илустратора и писца на графичког уредника који треба да уравнотежи однос слике и текста, повезујеући га садржински са одговарајућим форматом, али и функцијом публикације. Према неким тумачењима, илустрација је стога „хибридни жанр“, који егзистира на размеђи уметности и заната, будући да илустратора ставља пред различите врсте одговорности и очекивања – не само према читаоцу, већ и према писцу, графичком уреднику и издавачу.²³ Природа илустрације неретко се поистовећује са „наменским“ ликовним делом, „мање вредним“ од оригиналног и независног уметничког подухвата, повезаног са литературом „традиционално ниже вредном у књижевном полисистему“.²⁴ Словеначка теоретичарка Тања Мастнак статус илустрације књиге посматра кроз сег-

20 Milan Radovanović, „Semiotička teorija i vizuelni tekst“..., 40.

21 Душан Петричић, један од најплоднијих илустратора домаће уметничке сцене, стилизованим и динамичним ликовним приказима пуним акције, креирао је особен и памтљив ликовни свет који је новим изразом обогатио доживљај илустрације, у сјајном коауторству са писцима за децу – Душаном Радовићем и Љубивојем Ршумовићем.

22 На европском плану – Анри Матис (Henri Matisse); код нас Јован Јовановић Змај.

23 Тијана Д. Тропин, „Како преводити илустрацију“, *Дејинство: часопис о књижевности за децу* бр. 1 (2014): 3.

24 Исто, 4.

мент дизајна, пре него високе уметности, иако се од седамдесетих година 20. века, са ширењем постмодернизма, став према односу текстуалног и визуелног променио.²⁵

УЛОГА ИЛУСТРАЦИЈЕ У КЊИГАМА ЗА ДЕЦУ

Присуство цртежа наспрам текстуалног дела подстиче интелектуалне капацитете и постаје повод за стварање менталних слика које воде у неомеђене и непрегледне просторе маште. Боја као незаобилазан сегмент графичког обликовања спада у најефектнија средства типографије и дизајна књиге, уносећи у плоху живот (ритам и динамику), различитост, сензацију за око, а самим тим изненађење и лепоту. „Перцептивном илузијом, импулсивношћу, потенцијалном радњом или директним деловањем, цртеж и боја учествују у процесу јачања свести”.²⁶ Њихово значење и улога огледају се у буђењу когнитивних и емотивних подстицаја код деце, будући да својом визуелном и симултаном комуникацијом олакшавају умни напор у одгонетању садржаја, истовремено омогућавајући виши ступањ поимања литерарне стварности. Управо из тог разлога, илустрација је најпотпуни израз досегла у илустровању књига за децу, у којима је присутно наивистичко представљање света, смисао за необично, љупко, игриво, маштовито и хуморно.²⁷ Настала кроз креативан спој прозног/песничког и ликовног израза, илустрација у књигама за децу представља специфичан вид стваралаштва намењеног једноставној менталној структури. За многе читаоце, књиге за децу, по Питеру Ханту (Piter Hant), представљају „ствар личног ужитка”, покрећући и изазивајући снажне реакције.²⁸ Ипак, од писања, преко објављивања до интеракције са публиком, према истом аутору, књижевност за децу је маргинализована и сматра се „облашћу слабијег културолошког профила”. Самим тим, она није „власништво” посебне групе, али истовремено таква природа јој допушта да руши баријере између уметничких дисциплина, као и типова читалаца. Она је живописна врста уметности, али и попрште најсировије комерцијалне експлоатације.²⁹

СВЕТ ПОСМАТРАН „НЕВИНИМ ОКОМ ДЕТЕТА”

Илустратори нису нужно ограничени задатим контекстом текста, те графичка површина намењена илустровању постаје отворено експеримен-

25 Tanja Mastnak, "Ut pictura poesis: Visual Interpretations of Poetry in Contemporary Illustration", u: *International Symposium BIB 2009* (Bibiana: Bratislava 2009), 166.

26 Тихомир Б. Петровић, „Визуелна поетска форма...”, 111.

27 Vesna Pavićević Lakićević..., 5.

28 Питер Хант, „Увод: изучавање света књижевности за децу”, у *Тумачење књижевности за децу* (Сомбор: Учитељски факултет, 2013), [7].

29 Исто, 8.

тално поље у коме до изражаја долази имагинација и оживљено сећање на сопствено детињство. Када је спреман да привремено поништи своју интелектуалну и искуствену зрелост, илустратор се препушта пориву игре стварајући дело блиско дечјем поимању света. У личној поетској реалности, дете кроз машту остварује способност разрешавања онога што је у стварности нерешиво. Сходно томе, оно највише ужива у игри у којој може истовремено несметано да сања и делује, боравећи у паралелним световима реалности и фантазије.³⁰ Разумевајући праву природу илустрације, која увек на одређене начине кореспондира са текстуалним предлошком, илустратор заправо подиже њен квалитет, не само разумевањем и интерпретирањем пишчеве идеје, већ својим уживљавањем у дечје поимање света. Подсећајући на Раскинову (John Ruskin) тврдњу из 1857, теоретичар Пери Ноделман (Perry Nodelman) истиче да чулно уживање у сликама од одраслих захтева да ствари посматрају „невиним оком детета“.³¹ Без пређашњих искустава, дете је ослобођено притиска да све око себе доживљава као потенцијалног преносиоца поруке, већ гледајући свет невиним очима спонтаније (од одраслих) ужива у бојама и текстури слика.³² Може се дискутовати да ли је улога илустрације стимулативна у смислу подстицања маште читаоца, или ограничавајућа као наметнута представа која заробљава машту, нудећи инстант приказе и поруке. Неки аутори сматрају да идући директно пречицом до наше свести, илустрације заправо одвлаче рецепцијску пажњу, спутавају имагинацију и пасивизирају дух пре него што га активирају – кроз натрпавање детаљима, сладуњаве призоре који остављају равнодушним, затварајући поље слободне асоцијације.³³ Упркос томе, илустрација у књигама, а посебно у онима за децу, развила се у особени ликовни жанр са сопственим законитостима, у којима блистају повремени уметнички бисери.

ВИЗУЕЛНИ КОМЕНТАР У СВЕТУ ОКО НАС

Узајамно дејство графичког дизајна и вербалних порука није само спој прозне и ликовне експресије, већ специфичан вид кодне интеграције.³⁴ Графичко обликовање књиге у великој мери зависи од саме илустрације, односно од позиционирања коначне улоге ликовне интерпретације књижевног наратива. У карактеру добре илустрације препознаје се онај фини карактер, који говори о томе да илустрација није само ту да украша-

30 Slobodan Ž. Marković, *Zapisi o književnosti za decu* (Beograd: Naučna knjiga, 1991), 9.

31 Пери Ноделман, „Дешифровање слика: илустрација и сликовнице“, у *Тумачење књижевности за децу*, уредник Питер Хант (Београд: Учитељски факултет, 2013), 111.

32 Исто, 110.

33 Тихомир Б. Петровић, „Визуелна поетска форма...“, 111.

34 Исто, 110.

ва и тумачи текст, већ да акцентује одабране тренутке, да буде тумач дела, или да живи осамостаљена, већ од првог покрета илустраторове руке.³⁵ Књига се у графичком и дизајнерском смислу константно мењала. Данас, у време развијених технологија, дизајнерима и илустраторима пружају се неслућене могућности у илустровању књига и њиховом обликовању.³⁶ Компјутерска графика омогућила је да предложак који је рађен ручно (руком уметника) може да се после електронске обраде унапреди додатним интервенцијама (сужење/проширење слике), обогати додавањем ефеката (тродимензионалности, рељефности), или иновира применом филтера (за постизање обојености или структуре подлоге, за примену пастелних тонова, или постизања ефекта угљена...)³⁷

У контексту савременог погледа на илустрацију, она није више нужно ограничена и везана за књигу, часопис или плакат, постајући „визуелни коментар у свету око нас“, или „контекстуални коментар на визуелни начин.“ Психолошко истраживање перцепције слике нуди своја тумачења говорећи о постојању тзв. „усмерених напетости“ међу објектима, које су важне исто колико боја или облик. Ти односи између објеката на слици производе различите утиске у смислу визуелне тежине, где тежи облици привлаче више пажње. Али то никако није све, визуелна средства преносе и читав сплет симболике, од иконографије класичне уметности до семиотике савремених реклама. Кроз видео илустрацију књиге као поливалентне форме, илустрација је еволуирала из статичне у покретну слику,³⁸ обрела се на билбордима, улазницама, флајерима, на поштанским маркама и комерцијалним производима.

Сабирајући вишеструке аспекте илустрације, можемо закључити да је њен статус данас, подигнут ако не на виши, свакако на другачији ниво, како са становишта вредновања уметничког израза, тако и у оквирима графичке индустрије. Она има вишеструке обавезе и садржаје на којима изграђује естетске, духовне, ликовне, друштвене и стилске категорије. На основу предложених приступа „читање“ илустрације могуће је на традиционалан, семиотички или неки другачији начин у коме се предност даје илустратору или пак нашем личном доживљају, а њено вредновање успоставља према категорији личног хабитуса, времену настанка или позицији и условљености (или слободи) од текстуалне основе. Њена многострука значења и тумачења третирају је не више као слику, већ као визуелни текст, процесуално, а не статично дело, које отвара поље слободне асоцијације.

35 Иван В. Лалић, *Изложба југословенских илуштрајора...*, 5.

36 Mile Grozdanić, *Put do knjige...*, 226.

37 Исто, 549.

38 Senka Vahović Filipov, *Video-ilustracija knjige...*, 23.

ЛИТЕРАТУРА

1. Vahović Filipov, Senka. *Video ilustracija knjige: novi pogled na ilustraciju i kreiranje imidža knjige u javnosti*. Novo Miloševo: Banatski kulturni centar; Beograd: Akademija umetnosti, 2015.
2. Grozdanić, Mile. *Put do knjige*. Beograd: Publikum, 2007.
3. Исаковић, Светлана, *Илустрација дечјих књига*. Београд: Музеј примењене уметности, 1985.
4. Lalić, Ivan V. „О илустрацији”. У *Izložba jugoslovenskih ilustratora 62*, [4]. Beograd: Umetnički paviljon, 1962.
5. Лесинг, Готхолд Ефраим. *Лаокон или О границама сликарства и поезије са узредним објашњењима разних шачака стваре историје уметности*. Београд: Рад, 1964.
6. Marković, Slobodan Ž. *Zapisi o književnosti za decu*. Beograd: Naučna knjiga, 1991.
7. Mastnak, Tanja. „Ut pictura poesis: Visual Interpretations of Poetry in Contemporary Illustration”. У *International Symposium BIB*. Bratislava: Bibiana, 2009.
8. Ноделман, Пери. „Дешифровање слика: илустрација и сликовнице”. У *Тумачење књижевности за децу*. Уредник Питер Хант, 110–111. Београд: Учитељски факултет, 2013.
9. Огњановић, Драгутин „Илустровање књижевних текстова”. *Детинство: часопис о књижевности за децу* бр. 1–2 (1989): 34.
10. Pavičević Lakičević, Vesna. *Ilustrovana štampa za decu kod Srba*. Beograd: ULUPUDS, 1994.
11. Паневски, Зоран Д. „Стратегије илустровања књига за децу”. *Детинство: часопис о књижевности за децу* бр. 1 (2014): 63.
12. Петровић, Тихомир Б. „Визуелна поетска форма: слика, сликовница, стрип, игра знацима”. *Детинство: часопис о књижевности за децу* бр. 1 (2014): 111.
13. Pitz, H. *Illustrating children's books*. New York: Watson and Guptill Publ, 1977.
14. Radovanović, Milan. „Semiotička teorija i vizuelni tekst”. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* br. 131 (2011): 43–44.
15. Тропин, Тијана Д. „Како преводити илустрацију”. *Детинство: часопис књижевности за децу* бр. 1 (2014): 3.
16. Хант, Питер. „Увод: изучавање света књижевности за децу”. У *Тумачење књижевности за децу*. Уредник Питер Хант, 7–11. Сомбор: Учитељски факултет, 2013.
17. Heller, Steven i Marshall Arisman. *Teaching Illustration*. New York: Allworth Press, 2006.

Gorana Stevanović
*National Library of Serbia,
Belgrade*

NEW “READING” OF ILLUSTRATION AS A VISUAL TEXT

Abstract

The paper deals with redefining the concept of illustration, and then the phenomenon of illustrated content, the complexity of relations between illustrations and text through cooperation between the illustrator and the writer, symbiosis of common procedures in creating new content of publication. Modern interpretations of illustrations treat it no more as a static work, but as a “visual text”, creating new models of “reading” experience and illustrated content, close to the personal habitus. Free from previous experiences, illustrator is near to the childhood impulses, approaching the children’s perception of reality. Aggregating multiple aspects of artwork, the status of illustration is now raised to a different level, caused by changes in graphic design books, reading culture and the development of the media to transmit information. From the pages of the books, illustration moved to a new environment, becoming a visual commentary on the world around us.

Key words: illustration, illustrator, writer, child, book, reading, visual text, personal habitus.

PERSONA GRATA

Милан Грба – Од упознавања шароликости
света до прихватања и слављења
различитости – разговор водила *Драјана*
Милуновић

ОД УПОЗНАВАЊА ШАРОЛИКОСТИ СВЕТА ДО ПРИХВАТАЊА И СЛАВЉЕЊА РАЗЛИЧИТОСТИ:

РАЗГОВОР СА МИЛАНОМ ГРБОМ

УДК: 02:929 Грба М.(047.53)

Милан Грба, водитељ Збирки југоисточне Европе у Британској библиотеци, које укључују грађу из Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Хрватске, Македоније, Црне Горе, Румуније, Србије и Словеније, историчар и библиотекар, саговорник је *Гласника* за 2019. годину.

За рубрику *Persona grata* препоручила га је, поред стручности и преданости послу, и чињеница да, као један од „наших у свету“, већ годинама представља снажну и поуздану копчу Србије са најважнијом библиотеком Европе. Повезивању и сарадњи доприноси не само марљивим залагањем за међусобну размену публикација, промовисањем наше културе, истраживачким радом у области англосаксонско-српских односа, већ и својом отвореном и благом природом и беспрекорним осећајем за смисао и вредности. У свом карактеру, колега Грба преплео је срдачну колегијалност и предусретљивост југоисточне Европе са одмереношћу и дисциплином западноевропског друштва у коме остварује своју успешну професионалну каријеру. Бриљантна изнијансираност којом је, у сопственом бићу, успео да помири ова два света, заправо је кључна улазница у сваки од њих, као и гаранција за разумевање и међусобно уважавање која лежи у основи

сваке успешне сарадње. Милан Грба, током година је од колеге и сарадника нарастао у искреног пријатеља Народне библиотеке Србије и српског библиотекарства, поузданог, расположивог, заинтересованог да изађе у сусрет идејама, али и да понуди нове.

Част је учинити га делом историје *Гласника*.

Ваши лични и професионални развојни пут је несвакидашњи. Почнимо од студија историје у Београду.

МИЛАН ГРБА: Студије историје на Филозофском факултету у Београду уписао сам 1983. године. Долазак у Београд је био велика промена и животна прекретница у тој дугој деценији пуној наде и самоиспитивања. Упис на студије историје подарио ми је нову прилику и перспективу после војске. То је била јединствена прилика да се преокрене живот и да се стекну нова знања и искуства. Њу сам остварио уз доста среће. Београд сам доживео као велики, динамичан и модеран град уз трајни осећај захвалности што у њему живим. Велико уважавање имао сам према универзитету, према професорима и предавачима на Филозофском факултету. Моје амбиције су биле прилагођене: желео сам да дипломирам у разумном року, а о будућој професији нисам размишљао. Осамдесетих година је ионако било веома тешко доћи до посла у струци. Посао се тада чинио као далеки циљ и нешто о чему је чак сувишно размишљати поред пречих свакодневних ствари.

Студије историје су биле озбиљне и захтевне. Од почетка ми је било јасно да морам да надокнадим озбиљне недостатке како у познавању историјских тема, тако и у општем образовању. На универзитету сам, и код професора и код колега запазио озбиљан рад, посвећеност, одрицање и пожртвовање које тражи наука. Научио сам о значају и месту науке у друштву и о важности критичког размишљања у науци и друштвеној свести.

За студента из унутрашњости живот у Београду био је препун изазова. Моја генерација је у друштву имала бројне повластице и веома добру исхрану. Међутим, за све преко основних потреба требало је зарадити новац. Тада је у Београду добро функционисала Студентска задруга преко које су се добијали хонорарни и сезонски послови. Укратко, мој студентски живот одвијао се између факултета, библиотеке и студентске задруге, док је слободно време било испуњено дружењима и богатим културним животом Београда. Са временске дистанце од преко тридесет година, изгледа да нисам журио да завршим студије историје јер сам дипломирао 1989. године.

Као студент сјећем се почели лети редовно да одлазише у Велику Британију ради учења језика. Тамо сјећем се и радили различите сезонске послове, дакле као млади сјећем се осећали британско друштво изну-

Шта и што не само његов интелектуални дух, већ и атмосферу радничке класе. Ово је вероватно најпроцењиво искуство за младог човека који се изграђује и бира свој будући пут?

МИЛАН ГРБА: Мој интерес за стране језике се појачао током студија на којима смо слушали класичне и модерне језике. Студентима у Југославији се у то време отворила ретка прилика за сезонски посао и учење енглеског језика у Америци, према програму сезонских летњих послова за иностране студенте. Ја ту прилику нисам искористио понајвише из финансијских разлога. Али сам зато са колегом, који је имао америчко искуство, први пут отпутовао у Велику Британију 1987. године. У Лондону сам открио и упијао културу и обичаје једног великог европског народа. Непосредни доживљај свакодневног живота у Британији је оставио снажан и допадљив утисак новог и другачијег искуства. Одлучио сам да останем у Лондону до истека шестомесечне туристичке визе. Боравак у Лондону сам поновио још у два наврата, пре и после завршетка студија у Београду. Осим језика, у Британији сам стекао и богато искуство емигрантског живота, као и рада у космополитском граду. Искуство које подразумева распон од упознавања шароликости света до прихватања и слављења различитости, искуство које ми је било драгоцено по повратку у земљу, а драгоцено ми је и данас.

Деведесете године, започете у Лондону, одлично су се наставиле у Београду. Добио сам први посао у струци. Радио сам као наставник историје на ограничено време у основној школи, а први стални посао је било место кустоса у Историјском музеју Србије у Београду. То је био посао из снова у музеју који ми је био као проширена породица, склониште, мир и смисао. Све што сам на стручном плану постигао у тешким деведесетим било је захваљујући разумевању и великој пријатељској и професионалној подршци коју сам добио управо у Историјском музеју Србије.

Уследило је запошљавање у Британској библиотеци, једној од највећих светских библиотека. Можете ли нам рећи више о томе?

МИЛАН ГРБА: У другој половини деведесетих опет сам се обрео у Лондону из приватних разлога те је то било ново поглавље живота у мени блиској и пријатељској земљи. Када је Британска библиотека огласила конкурс за славистичког кустоса, пријавио сам се, али је посао добила друга особа. Мени су понудили хонорарни рад на занимљивом архивском пројекту после кога су дошли други хонорарни послови, све до сталног запослења неколико година касније.

Радио сам на Славистичком и источноевропском одељењу Британске библиотеке послове у вези са славистичким студијама и колекцијама, укључујући наравно и српске књиге. То су били послови на сређивању библи-

отечке грађе, а највећи део радног времена посветио сам каталогизацији источноевропских књига. Почео сам да учим румунски језик, водио сам администрацију једног међународног славистичког часописа који је излазио у Британији, помагао сам са корисницима и посетиоцима, а минимални део радног времена провео сам и на информационом пулту у читаоницама. Преко пола године радио сам на новом интегрисаном библиотечком систему, потом сам постао водитељ Румунских збирки и више од месец дана провео у Темишвару на учењу румунског језика 2005. године.

Ви сте човек који има историјске корене повезане са бившим југословенским републикама. У Британској библиотеци обављате послове водитеља Збирки југоисточне Европе. Колико Вам у свакодневним раду значе темељи које носите у себи?

МИЛАН ГРБА: Моја повезаност са бившим југословенским републикама јесте дубока и вишеслојна. Она има културне, историјске, приватне и породичне корене. Живот у Југославији и на Београдском универзитету је био живот једне велике разноврсне и шаролике заједнице. Мислим да је већина грађана уживала у тој шароликости и користила могућности да види, упозна или научи нешто у тој земљи. Ја сам рођен у Србији и у зрелом добу нисам разликовао Србију од остатка Југославије. После распада Југославије као да су у нама остале утиснуте трајне вредности попут равноправности и прихватања разноликости. Сматрам да разлоге за пропаст југословенске државе не треба тражити у заблудама претходних генерација, већ у одговорности носилаца власти у датом историјском тренутку. Такође, мислим да наша будућност лежи у равноправној сарадњи са свим балканским суседима, а да поуке прошлости треба рационално и критички сагледавати.

У мом послу југословенско искуство јесте значајно јер подразумева отвореност и одређени осећај за богатство различитости. Живот у вишејезичној и мултикултурној заједници код нас је развио један особен слух за језике и дијалекте, и осећај за разноврсност у обичајима.

Југословенско искуство и делом знање може се применити и на остатак југоисточне Европе са којом нас повезује римско и византијско, отоманско и аустријско, југословенско и српско, и даље редом свако појединачно културно наслеђе нашег региона. У том наслеђу најлепше и најбоље се огледају значај и вредности српске традиције и културе којима се са разлогом поносимо.

По образовању сте историчар, а по професији библиотекар. Како Ви заправо идеало на себе у вези са одређењем ове врсте? Да ли припадасте онима који сматрају бољаштвом чињеницу да су ступањем у ред библиотекарa примили још један занат или пак себе

дoживљaвaтe прeвaсxoднo у кoнтeкcтy cвoј oснoвнoј прoфилa? У библioтeкaрскoј cтpуци чeштe су дилeмe и рaзмимoилaжeњa у cтaвoвимa нa oву тeмy. Дa ли Ви ceбe смaтpатe идeнтификoвaним сa библioтeкaрскoм cтpукoм и кoликo oвaкaв вид идeнтификaциje уoйштe смaтpатe вaжним? Дa ли бpитaнскo библioтeкaрcтвo пoзнaјe oвaквo пoшaњe кao тeмy рeлeвaнтнy зa дeкyсиjy или je шo јoш јeдaн oд шeрeшa нaшe дoмaћe cтpучнe cцeнe?

МИЛАН ГРБА: Мислим да образовање и професија и када су разнородни могу бити уједињени у особи или у послу. Када су образовање и професија истородни онда се они природно надопуњују, а верујем да се и идентитет стручњака ствара природно и спонтано. Идентитети се укрштају и удвајају и мислим да је то предност. Зашто тежити једном идентитету ако их можемо имати више у природном сагласју. Ја јесам историчар од заната, али сам оперативан као библиотекар у свакодневном послу. Различити профили и усавршавање стручњака у послу су важни и корисни за сваку организацију која тежи динамичном развоју.

У Британији, библиотекарство и информационе студије су цењена професија која подразумева врхунско образовање и рад у струци у професионалним организацијама које се баве знањем, информацијама, подацима и колекцијама. Дакле, ради се о професији, струковном удружењу и професионалној заједници које имају јасно дефинисану улогу у друштву.

Наравно да постоје библиотеке, попут наших или Британске библиотеке у Лондону, у којима раде стручњаци различитих профила, заната и образовања, што најчешће зависи од описа појединачних послова, те бих у том смислу понудио одговор на Ваше питање.

Сaрaђyјeтe сa свим рeлeвaнтним пpавним лицимa ширoм свeтa кoјa ce бaвe тpaђoм вeзaнoм зa зeмљe јyгoистoчнe Еврoпe. Мoжeтe ли нaм рeћи вишe o нaчинy нa кoји ce шa сaрaдњa рeaлизуje? Кaкo је дeфинисaнa нaбaвнa пoлитикa Бpитaнскe библioтeкe?

МИЛАН ГРБА: Када сам постао водитељ Збирки југоисточне Европе 2005. године, један од првих послова био је да установим мрежу библиотечких добављача из региона. Са неким добављачима је настављен рад, а са некимa успoстaвљeнa сaрaдњa сa Бpитaнскoм библioтeкoм. Плaн је бio дa у свaкoј oд дeсeт зeмaљa рeгиoнa имaмo пo јeднoг лoкaлнoг дoбaвљaчa и у тoмe смo углaвнoм успeли. Пoсao дoбaвљaчa пoдpaзумeвa дoстaвљaњe чeтвoрoмeсeчнe или пoлyгoдишњe листe нaслoвa дoмaћeг издaвaштвa из кoјe вршим избoр нaслoвa зa фoнд Библioтeкe. Пoрeд кoмeрциjaлних дoбaвљaчa, Збиркe јyгoистoчнe Еврoпe зaдржaлe су дo дaнaшњeг дaнa систeм рaзмeнe из сoциjaлистичкoг пeриoдa сa нaциoнaлним, унивeрзитeтским и aкaдeмским библioтeкaмa. Из Србије, Бpитaнскa библioтeкa

одржава размену са Народном библиотеком Србије, Универзитетском библиотеком из Београда, Библиотеком Српске академије наука и уметности и са Библиотеком Матице српске из Новог Сада. Поред Србије, Британска библиотека има размену са још четири земље из региона. Такође ужива привилегију великог броја библиотечких донација правних и физичких лица. Поврх овога, постоје добављачи антикварних књига из региона са којима сарађујемо у набавци старих књига. Укупно, моја секција има преко двадесет библиотечких правних лица, партнера и сарадника и велики број заинтересованих појединаца који поклањају библиотечку грађу.

За разлику од неких великих светских библиотека попут Конгресне у Вашингтону, Британска библиотека још увек нема јединствену дефинисану набавну политику. Одељење у коме радим је Одељење европских и америчких колекција. Оно има преко тридесет разних докумената о набавној политици. Ти документи говоре о опсегу и нивоима колекција, о њиховим јачим и слабијим странама, о приоритетима у набавној политици, дају преглед колекција и издаваштва, расправљају о изворима набавке и односу са партнерским организацијама, сведоче о односу са корисницима, дају преглед физичких и дигиталних колекција, пружају податке о финансирању и доносе планове за будући развој збирки итд. Поред ових докумената постоје јасне смернице и критеријуми селекције књига. Књиге се бирају по областима из уметности, хуманистичких и друштвених наука свих дисциплина. Не врши се избор из медицинских, техничких и природних наука, школских уџбеника и дечје литературе нити из преводне књижевности. Укратко, набавља се оригинална књижевност, штампани примарни извори и објављена изворна грађа, истраживачки и научни радови, референтни приручници. Из наведеног, може се закључити да је у набавној политици Британске библиотеке улога водитеља Збирки штампаних књига утицајна и одговорна.

Колико се користи србика у Британској библиотеци? Ко има пошребу за овом грађом? Имаће ли довољно повратних информација од истраживача у вези са истраживањем њихових захтева?

МИЛАН ГРБА: Британска библиотека је настала 1973. спајањем више националних библиотечких установа и преузимањем фонда Библиотеке Британског музеја, која је основана 1753. године. Аквизиција стране књиге се обавља од средине 19. века до данас. У набавној политици Библиотеке се не прави разлика између језика и култура, и посао кустоса је да аквизиција стране књиге буде што квалитетнија и успешнија у постојећим буџетским оквирима. Британске колекције и све стране колекције, међу којима је и србика, јесу саставни део једне колекције Британске библиотеке. Принцип једне колекције значи да се библиотечка грађа не раздваја по географским областима, језицима или другим ентитетима. Цео књижни

фонд чува се као јединствена целина у затвореним складиштима. Изузетак је Библиотека краља Џорџа III која се по уговору о поклону чува као целина у наменској изложбеној галерији, али се и она издаје као и остала грађа у читаоници. Потребу за страном књигом, дакле и српском књигом, имају истраживачи и корисници који се у истраживању, учењу, приватном или пословном занимању баве славистиком и источном Европом, или неким другим темама. У Библиотеци се периодично спроводе само општа испитивања путем упитника. На питање да ли су им потребне стране књиге, наши корисници великом већином одговарају позитивно. Појединачних статистичких података о страним језицима нема.

Ипак, захваљујући упутима корисника можемо доћи до нешто конкретнијих и квалитетнијих повратних информација. Мој првенствени задатак јесте да Збирке југоисточне Европе буду што потпуније и квалитетније. То значи да се празнине у збиркама попуњавају кроз размену и откуп када је то могуће и да се нови наслови редовно набављају према напред споменутих смерницама и према профилу збирке. Судећи по повратним информацијама, корисници су пријатно изненађени грађом која је доступна, а књиге које су им потребне за истраживања Библиотека је спремна да набави у најкраћем року, ако је то могуће.

Од изузетне је важности да српска књига буде што боље заступљена у Британској библиотеци, раме уз раме са осталим, јер се на тај начин равноправно представља и огледа књижевност и култура једног народа у светској културној баштини. Мисија Британске библиотеке почива на овоме начелу.

Ко су људи са којима радите? Које све нације су заступљене у Збирци југоисточне Европе? Како изгледа идеал посла или, рецимо, један дан у Вашем одељењу?

МИЛАН ГРБА: Споменуо сам да сам ангажман у Библиотеци започео на Славистичком и источноевропском одељењу, а да сада радим у Одељењу европских и америчких колекција. Та два одељења повезује шездесеттргодишња историја која има предисторију. На прелазу деветнаестог у двадесети век славистичке књиге и стручњаци који су их обрађивали били су познати као *славистичко подручје* у Библиотеци. Убрзаним развојем овога подручја после Другог светског рата дошло је до стварања Славистичког одељења 1952. године. Оно је постојало као Славистичко и источноевропско одељење до 2005. када се ујединило са Западноевропским у Одељење европских колекција. Потом је 2015. у даљим организацијским променама настало Одељење европских и америчких колекција.

Карактеристика ових организационих промена и рационализација јесте последица смањивања броја запослених који данас покривају шира географска подручја. Наше Одељење заступа четири континента

(Европу, Северну и Јужну Америку и Аустралију) и особље чини седамнаест кустоса. Одељење има пет подручја одговорности: америчке, романске, германске, источноевропске и збирке југоисточне Европе. Обраду библиотечког материјала бившег Славистичког и источноевропског одељења обавља посебан тим са којим делимо радни простор.

Уз секцију југоисточне Европе налази се и кустос за Мађарске збирке, а аквизицију и каталогизацију библиотечке грађе обављају две особе од којих једна врши и избор албанских књига. Ми смо српско-хрватски-мађарски тим у интернационалном одељењу. Годишње се набави око 4.000 нових наслова књига и исто толико бројева периодичних публикација. Нас четворо водимо рачуна о развоју колекција, обради и коришћењу материјала из једанаест земаља на осам језика (албанском, бугарском, мађарском, македонском, румунском, руском (руско издаваштво из Молдавије), српскохрватском и словеначком језику). У овим збиркама се налази преко 200.000 наслова књига и часописа од којих је око 40.000 српских наслова.

Укратко, мој посао се своди на управљање средствима за набавку и развој библиотечких збирки, затим на подршку и усмеравање колега у послу, на сарадњу са колегама широм Библиотеке у циљу стварања нових партнерстава на националном и међународном нивоу којима би се подржали и унапредили стратешке приоритети Библиотеке. Од кустоса се очекује да промовишу и тумаче колекције за наше кориснике путем изложби, штампаних и електронских публикација, и путем друштвених медија, стручних реферата, као и учешћем у договорима и радионицама и сличним ангажманима. Важан део посла је учешће у обуци студената и докторанада, организација јавних семинара и конференција за јавност, и рад на стварању нових корисника колекција. На пример, учествовали смо на предавањима о српској револуцији 1804. године, представили српску и југословенску авангардну уметност на изложби о европској авангарди, организовали семинар о Иви Андрићу и фестивале попут Дана Балкана итд.

Обичан дан почиње читањем вести и електронских порука, прегледањем каталогских пописа нових наслова књига, договором са колегама о дневним пословима и задацима, одговорима на упите, а послеподне је резервисано за истраживање колекција и раду на њиховој промоцији. Дobar део радног времена посвећен је посебним пројектима попут дигитализације библиотечке грађе или организације јавних догађаја у Библиотеци. Тренутно радим на петогодишњем пројекту дигитализације архива са око 250.000 страница дактилографских преписа југословенске штампе на енглеском језику који се чува код нас. Планирамо семинар о Милошу Црњанском поводом превода *Романа о Лондону* на енглески језик, чији се завршетак очекује до Лондонског сајма књига 2020. године.

Како из Вашеј уџла изгледа сарадња са Народном библиотеком Србије?

МИЛАН ГРБА: Народна библиотека Србије уписана је златним словима у анале Британске библиотеке. Са њом имамо полувековну размену књига и без ње наша српска збирка не би била оно што сада јесте. Моја конзервативна процена била би да смо само за последњих тринаест година наше размене набавили преко 6.500 највреднијих српских књига, поред периодике. То су све пробрани наслови до којих је било тешко доћи због малог тиража или проблема у локалној дистрибуцији књига. Са ретким књигама, распродатим насловима и онима које се уопште не могу наћи на тржишту књига, Народна библиотека Србије нам је помогла да попунимо многе празнине и недостатке у збиркама. Моје колегинице у Народној библиотеци Србије су хероине рада које су учиниле немерљиве услуге култури, књижевности, науци и уметности Србије у свету и то не само сарадњом са Британском библиотеком.

Када сам пре неколико година била Ваш гост у Британској библиотеци, имала сам прилику да упознам организациону структуру, али и да чујем више о функционисању у периоду рецесије. Један број запослених је тада остао без посла, а неки послови су реорганизовани. За стручну јавност у Србији би било корисно да чује више о овој теми. Конкретно, колико су резони владе били велики? Колико људи је остало без посла? Колико је турбулентан био овај период за библиотекарство, за Ваше одељење и Вас лично? Британско друштво је упознато по јаким синдикашима и снажној борби за права радника.

МИЛАН ГРБА: Реорганизација на послу је свакодневна тема културе рада у Британији. Велике реорганизације у установама науке и културе дешавају се периодично и оне су често у вези са променама на врху организације. Мале реорганизације на нивоу тимова су честе и оне су у вези са променама у тиму или у послу. Реорганизације у јавном сектору понајвише зависе од државних финансија, односно од мера штедње, а реорганизације у приватном сектору од успеха пословања. У британским установама и предузећима све је подложно честим променама и негује се култура промена. Стални посао као врста још увек постоји, али у Библиотеци се, на пример, све више запошљавају стручњаци са уговором на одређено време. У последњих осамнаест година број запослених у Библиотеци се смањивао за око 30 %. Библиотека тренутно запошљава нешто мање од 1.600 људи. Бројне реорганизације значајно су смањиле број стално запослених у нашем одељењу. То значи да мање људи обавља исти посао, а сви делимо вишак посла и одговорности. Велике реорганизације увек доносе стрес и бригу запосленима, али захваљујући социјалном програму и правичној отпремнини, губитак посла се лакше подноси. У Библиотеци постоје организовани синдикати који заступају права и интересе запослених. Синдикати се питају у свакој реорганизацији посла, радног места и приликом нај-

мање промене правилника о раду. Управа Библиотеке не може доносити одлуке које се тичу запослених без консултације са синдикатима. У приватном сектору утицај синдиката је далеко мањи или безначајан.

Британско друштво има дугу традицију синдиката и борбе за права радника. Ту традицију је донекле ослабила реформа конзервативне владе из осамдесетих година којом је право на синдикални штрајк битно сужено.

За крај, Ви сте, дакле, историчар и библиотекар, српски и британски држављанин, човек задужен за бригу о писаној речи читаве југоисточне Европе која се слива у једну централну тачку, у једну од највећих и најважнијих библиотека на свету. Носите у себи несвојину ширину, географску, културну и изнад свега личну. Шта је то што, по Вама, у Вашем раду може боље и другачије?

МИЛАН ГРБА: Мислим да све може боље и другачије да се ради по природи ствари. То је здрава премиса која нас наводи, да ако не можемо да будемо бољи, да се барем не уљуљкамо и успавамо како у послу, тако и у животу. Била би дуга листа ако бих покушао да наведем шта се све може побољшати у моме раду, а опет све те моје несавршености се фино допуњују у једну ширу слику коју сам покушао да дочарам у нашем разговору. Већина нас је несавршена и мањкава, али док имате широку визију, интегритет и дар за детаљ, та несавршеност може бити симпатична јер је људска.

Било ми је велико задовољство што сам имала прилику да још једном сарађујем са Вама и то на начин који омогућава да се најширој стручној читалачкој публици у Србији и шире осветли оно што радиш и начин на који сагледаваш струку и своје место у њој. Хвала што сте сарађивали са Гласником НБС.

МИЛАН ГРБА: Била ми је велика част и задовољство. Хвала Вама и Гласнику НБС.

Разговор водила Драгана Милуновић

ЈА, ЧИТАЛАЦ

Душан Иванић – Народна библиотека

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Душан Иванић

Филолошки факултет у Београду

УДК: 821.163.41-92

Ако говорим о личном читалачком искуству, прије свих школских и јавних библиотека, били су сандуци књига на тавану моје родне куће и куће мог дједа по мајци. И најстарији брат Стево, и ујак Душан (по коме сам добио име), као официри ЈНА почели су стварати своје библиотеке, али су их због честих сеоба (премјештања по потреби службе) доносили у родне куће као једино стабилно прибјежиште. У тим двома кућним „библиотекама“ наћи ћу и *Раш и мир*, и *Тихи Дон*, и Горкога, и серију „Велики људи и њихова дела“ (с портретима Пушкина, Толстоја, Чернишевског, Мусоргског, Бјелинског и др.), и Марксов *Кайишал*, све прва поратна издања, од 1946. до 1948 (уз велик број пропагандне литературе домаћег и руског поријекла). А наћи ћу и „Сурово срце“ Бранка Ћопића (у часопису *Наша књижевност*), гдје је обраћање Николетине Бурсаћа мајци („Враг на теби со гонио“, „Враг с тобом глогиње млатио“) запањило дјечака у трећем разреду основне школе: било му је као да се опори, груби говор свакодневице пренио непосредно у чаробни свијет књиге. Кад нисам могао до нових књига, у дугим зимским ноћима и још дужим пастирским данима, враћао сам се *Рашу и миру* или *Тихом Дону*.

Са школским библиотекама готово да није било важно која је књига, већ само да је књига, па била *Вучјак Казан*, *Наше породично стабло* (1953), *Најљепше приче из класичне стшарине* Густава Шваба (1952), *Бајке цијелога свијета* или *Продор у подсвесћ* Комарецког, или збирка чланака *Сушјеска*. Данас, кад прибирам у сјећању наслове и ауторе, ређају се Фидлинг, Дефо, Гете, Хемингвеј, Достојевски, Зола, Сервантес, Хашек, Твен, Хомер, *Хиљаду и једна ноћ*, па Балзакове *Враћоласће приче* и Лоренсови *Синови и љубавници*. У антологији *Српска проза* Велибора Глигорића био сам „први пут с оцем на јутрењу“ уз Лазаревића и са необичним говором Сремчевог *Чича Јоргана*. Чини ми се да сам тада већ почео бирати (Данте, Чехов, Матавуљ, Пушкин, Лорка, Молијер, Ана Карењина, *Стшарац и море*, Пруст, Петрарка), али су се нашли и *Балкански рашови* и *Како се калио челик* Островског. Тако се у књигама отварао непрестано нови прозор за шарени и непознати свијет. Касније сам у Андрића наишао на смисао такве лектире: „Јер, шта бисмо ми знали о туђим душама и мислима, о другим људима, па према томе и о себи, о другим срединама и пределима које нисмо никад видели нити ћемо имати прилике да их видимо, да нема таквих људи који имају потребу да усмено или писмено казују оно што су видели или чули, и што су с тим у вези доживели или мислили?“

Из тих година се у школској библиотеци мог родног села, Губавчева Поља (пренесена у Омсицу), нашла књижица *Први Плићвички фестивал поезије: осврћи* (1), *књижевни прилози* (2), *документи* (3), *Први југославенски фестивал поезије*, Плитвичка језера, 20.-26. коловоза 1956 (Загреб, 1956). Та књига изабраних пјесама учесника фестивала отвара-ла је пут ка савременој југословенској лирици, далекој и од Бранка (који се такође нашао у кућној библиотеци) и од народне епике (с којом се у казивањима и пјевањима уз гусле одрастало), с Попом (циклус „Врати ми моје крпице“), Павловићем, Лалићем (овдје његов „Реквијем за мајку“ и у њему „бивши дечак“, касније мени нејасна „Мелиса“, којој сам се ваљда зато непрестано враћао), Десанком, Тадијановићем, Цесарићем („Тихо, о тихо говори ми јесен“), Конеским, Славком Михаићем, Раичковићем, Шоповом, Сарајлићем, Весном Парун, Григором Витезом... Утисак те лектире ме је дуго, све до студија, држао подалеко од свега што је била ранија српска поезија, од Бранка, Војислава, Дучића и Ракића.

Такво, „ненавођено“ читање имало је и добре и лоше стране. Добре, што су се отварали непредвидљиви сусрети са свијетом науке, историје свог и туђих народа, културе, друштвене стварности. Лоше, што се велика енергија радозналости расипала без правих ефеката и везе с оним што ће ме касније водити и изазивати. Волуминозне књиге о партизанским биткама или о Француској револуцији донијеће знања, али неће оставити јаке утиске као *Оркански висови*, *Чича Томина колиба* или Ћосићеви *Корени и Јади младога Вершера*. Међутим, сума знања настајала у то доба остала је

подлога каснијим интересовањима, а ваљда и разумијевању историјских, филозофских и социолошких сфера културе. Потом су израђала питања о стварном свијету и свијету фикције, свијету видљиве стварности и њених тајних стања, коначно о свијету текста као „плетењу словес“. Питао сам се, у раним читањима Толстоја и Шолохова, како писац зна шта јунак мисли и гдје је све био, полако долазећи до спознаја о слободи маште и о приповједачким техникама. За ме је књига тада била вриједност по себи, независна од њене садржине. Читало се у свим приликама, под капутом на киши (није било кишобрана), уз петролејку (није било струје), у дуге зимске вечери, а некад се дешавало и при пуном мјесецу (касније сам на сличне околности наишао у Стеријиним сјећањима – отац му забрањивао да троши свијећу).

Из ове раздаљине, библиотека се доживљава као опсесија. Мале школске библиотеке у четворогодишњим и осмогодишњим школама, у селима мог одрастања и школовања (Губавчево Поље и Омсица), могле су се ишчитати у годину-двије дана. Већи је изазов била градска библиотека у Грачацу, малом личком граду: била је то заправо гомила књига смјештена на полице и по поду, с повременим кључарем као јединим запосленим, пензионисаним официром ЈНА. Али је чудо, мени данас, како се и у школским библиотекама и у општинској библиотеци могло наћи и актуелно и класично штиво домаће и стране литературе. Били су у њима и *Корени* Добрице Ћосића, и *Тврдица* или *Роман без романа* Јована Стерије Поповића, и *У сјенци процвалих гјевојака* Марсела Пруста (у Ујевићевом преводу), да не помињем Андрића, Његоша, Мажуранића, Гундулића, Ћопића. Међутим, тамо се нашла и необична књига Влатка Павлетића, *Како су стварали књижевници*, пуна факсимила и раних верзија лирике Бранка Радичевића и Ђуре Јакшића, прозе Стевана Сремца, Симе Матавуља или Боре Станковића, поред хрватских писаца (Шеное, Матоша, Крањчевића, Тадијанодића и др.). Нисам могао ни помислити да ћу године рада са студентима (и у приређивачким пословима око Јакшића, Сарајлије, Бранка) провести бавећи се таквим изворима, генезом књижевних текстова, еволуцијом пјесничке поетике, потрагом за аутографима. Павлетићева књига је, по избору писаца, била израз поимања јединства српске и хрватске књижевности, што ће једва деценију касније, њен аутор најгорљивије оспоравати (по осамостаљењу Хрватске је постао високи званичник Туђмановог режима).

Први сусрети с Народном библиотеком повезани су са писањем матурског рада у Земунској гимназији (школске 1964/1965). Тих година, станујући код сестре и зета, Ђуре и Анке Микетек, поручили смо Сабрана дела Иве Андрића (изишла из штампе 1963, у оном тврдом, фином, двобојном повезу). Биће да ме је поновни сусрет са мени већ драгим писцем навео да као матурски рад код професорице српскохрватског језика Маре Срдих

пријавим тему „Трагика људских егзистенција у дјелу Иве Андрића“. Професорица ме је упутила на Народну библиотеку, иако је и школска била доста добро снабђевена литературом. (Библиотекар гимназијске библиотеке, пјесник Срба Митровић, пошто сам се нашао први на листи читалаца, питао ме је да ли сам читао *Сеобе*, а ја, дошавши из гимназије у Крижевцима, једва сам чуо и за Црњанског и за *Сеобе*. Нећу заборавити, док памтим, кад сам, у парку Земунске гимназије, прочитао наслов прве главе *Сеоба*, „Бескрајан, плави круг, у њему звезда“. Можда је и тај сусрет касније утицао да се прихватим приређивања критичког издања *Сеоба* за Задужбину „Милош Црњански“, која за то издање више не мари.) Мојој радости није било краја кад сам у Народној библиотеци могао добити све од литературе која ми је била потребна. Тај сусрет са Андрићем и литературом о његовим дјелима помало ће ме пратити до данас, од првог објављеног рада о „Мосту на Жепи“ (у *Књижевној историји*, 1970), до каснијих залажења у анализи научног квалитета издања Андрићевих дјела или одбацивања погрешних, незнатних приписивања туђих текстова Андрићу.

Међутим, у Народној библиотеци ме је чекало веће и трајније узбуђење! Пребирајући по полицама доступним читаоцима, отворио сам подебелу књигу, више да видим шта је у њој, не очекујући да ће ме привући. Међутим, заковала ме је за прво слободно мјесто у читаоници. То је био *Српски рјечник* Вука С. Караџића! Читао сам га као збир ријечи, обичаја, изрека скупљених у мом личком селу, и остао је до данас књига којој се радо враћам као штиву и као грађи. Постао је (пored народних пјесама, усменом лектиром у дјетињству) и књига која је утицала да се отада чврсто држим, у ријечи и писму, ијекавског изговора.

Већ од првих дана послје уписа на Филолошки факултет студирање ни сам могао замислити без Народне библиотеке, у тој мјери да сам углавном избјегавао часове или сам их посјеђивао сасвим нередовно (на неким сам био само кад сам читао семинарски рад), налазећи да је много занимљивије, интригантније читање студија него слушање предавања. Биће да је та свакодневна прилежност свратила на ме пажњу библиотекарa, па су ме једног дана, већ сам био на четвртој години, запитали да ли бих радио на ревизији библиотечког фонда. Можда више из радозналости него због хонорара (имао сам универзитетску стипендију), радо сам се одазвао, и не знајући шта је све ревизија. Нашло ми се у рукама благо о којему сам дотле имао само магловиту представу. Више од имена познатих и непознатих писаца изазвала ме је периодика: сусрети са *Зенићом*, *Хићносом*, *Пушевима*, *Српским илустрованим новинама*, *Новом искром*, *Отаџбином*, дневном штампом из 19. вијека остају свијетле тачке у мутном току сјећања.

Тако ми је некако изгледало природно да сам, по позиву (телеграмом) Александра Петрова (и на препоруку мојих професора, Миодра-

га Поповића, Јована Деретића и Васе Милинчевића), дошао код њега на пројекат Историја српске књижевне периодике у Институту за књижевност. Сад већ није било ријечи о разгледању, већ о урањању у новине, листове, часописе, годишњаке, календаре, алманахе. Иако је пројекту основни циљ био *књижевна периодика*, њу није било лако разграничити од других врста штампе. Рецимо само као један од разлога, да је дневна штампа, доносећи свакодневно, у сваком броју, књижевне текстове (кратке приче, пјесме, огледе), често била богатија од књижевних полумјесечника и мјесечника. Тако се истраживачки фонд непрестано ширио и постајао све непрегледнији и несавладивији. Историја књижевне периодике, коју смо тако одлучно замислили на Пројекту, још 1975, остала је ипак у фрагментима, по појединим периодима и врстама.

Колико сам год, кад сам прешао на Катедру за српску књижевност с југословенским књижевностима (тада Катедра за југословенске књижевности) на Филолошком факултету, морао мијењати видокруг својих интересовања и перцепцију књижевности (често трећеразредне прилоге из листова и часописа сада, према студијским програмима, смјењују класици, од Венцловића, Симеона Пишчевића, Доситеја и Проте Матије Ненадовића до Стерије, Бранка, Лазаревића или Војислава Илића), Народна библиотека остала је незаобилазна за различите врсте научног рада. Још у току приређивања цјелокупних дјела Ђуре Јакшића (1978), док сам био у Институту, отварали су се с рукописним фондовима нови видици, ново поимање опсега онога што се назива књижевно дјело. Богата рукописна заоставштина славног романтичара уводила је у процес генезе, у путеве мијењања и трагања за проналажењем праве ријечи, дајући слику окончаног (објављеног) дјела као оне могућности код које је аутор стао, односно престао да мијења текст. Издање Јакшићевих дјела је утицало да ми је као тек изабраном асистенту (1979) повјерено предавање текстологије нове српске књижевности, док је Љиљани Јухас, такође у асистентском звању, повјерена текстологија старе српске књижевности, иако су план предмета дали редовни професори. С предавањем текстологије почеле су групне посјете Библиотеци (која је у то доба већ поодавно с Калемегдана премјештена на данашње мјесто), гдје смо на живим примјерима (рукописи, ауторске коректуре, издања, часописне редакције и редакције у издањима књига) могли да видимо односе између различитих извора и начина њиховог истраживања и приређивања. Били су то, кад је ријеч о настајању и животу књижевних дјела, часови „у природи“.

Иако се моја кућна библиотека брзо пунила оним што је био основни предмет студија, или што ме је у теорији и историји књижевности занимало, остало је много тога што је било недоступно без библиотека, најчешће Народне, рјеђе (јер је даље) Матице српске, а често и Универзитетске (посебно у годинама пресељења Народне библиотеке). Српска периоди-

ка 19. вијека је била најпотпунија тамо, допуњавана у Патријаршијској библиотеци или у библиотеци Катедре. Понекад су се библиотекари налазили, да попуне празнине, ксероксирањем старе периодике из других извора. Један од најужбудљивијих догађаја је био доспјеће *Враћолана*, чувеног сатиричног часописа, у фонд Библиотеке. Дотада приступачан само дјелимично, с анонимним ауторством, отворио се читаоцима преко оца Виде Црњански, Доброслава Ружића Ћетињског и његове заоставштине, уз обраду неуморне Бранке Булатовић и сарадњу Васе Милинчевића. Библиотека и њени сарадници нису само архиви и чиновници, већ истраживачки центри и научни сарадници. То се посебно односи на рукописне збирке (преписка, дјела у рукопису), међу којима су неке заоставштине благо непроцјењиве вриједности. Такве су заоставштине, између осталих, Милета Павловића Крпе или Властоја Алексијевића. (Ко се бави новијим периодима српске књижевности, навешће другу грађу, која би морала бити богатија него стара.) Падају ми на памет заоставштине које су мени послужиле као извор текстова или њихових других редакција, сачуваних само на том мјесту. Оне често чувају цензурисане примјерке или пак текстове који нису били за штампу из различитих разлога (опсцена, антидинастичка, револуционарна и сл. садржина). Данас већ, с дигитализацијом која је и даље несистематична и нецјеловита, олакшан је приступ многим изворима, али задовољство од додира са живим тјелом књиге, часописа, новина и листова, нема замјене. Порука Умберта Ека – „Не надајте се да ћете се решити књига” – може се поуздано пренијети на библиотеке.

ЧАС БИБЛИОТОМИЈЕ

*Здравко Мићановић – У графичкој и
типографској башти Милета Грозданића
(Миле Грозданић: Ошисак и знак)*

У ГРАФИЧКОЈ И ТИПОГРАФСКОЈ БАШТИ МИЛЕТА ГРОЗДАНИЋА

Здравко Мићановић

*Факултет примењених уметности,
Београд*

УДК: 76.071.1 Грозданић М.

Башта је једнако врт. Њихов синоним је градина.

Башта или башча потиче од турске речи *Бахче* и значи врт или градина и односи се на лепо уређено и обично ограђено земљиште са биљкама. Постоје баште са поврћем и украсне баште са цвећем и другим украсним биљем. Неке баште, односно вртови су комбиновани са алејама – дрворедима или са парковима па и шумицама.

Градина је прасловенска реч пореклом од именице *град* (град, утврђено или ограђено место, тврђава, па и врт), а на крају у свези с глаголом *градити*... Људи којима је занимање да уређују: паркове, вртове и баште су баштовани или вртлари.

Вртлар, баштован је једнако **градинар**.

Миле Грозданић, Описак и знак

НА УЛАЗУ

Представљање књиге која је настала и као резултат дугогодишњих професионалних искустава у области коју тематизује, неспорно упућује и на дотицање радне биографије њеног градитеља. Први, за упознавање књиге *Описак и знак*, упечатљив детаљ датира из средњошколских дана аутора књиге – његово похађање Графичке школе, одсек за ручни слог. Онда следе и друга, исто тако неизоставна искуства у крчењу пута ка књизи *Описак и знак* Милета Грозданића, графичког уметника и сада већ некадашњег професора на неколико уметничких академија. Обједињујући професионалне активности Милета Грозданића, у којима су посејане клице будуће књиге, неопходно је осврнути се и на његов разноврстан и плодан рад у области графичког дизајна. Споменућемо само неке од упечатљивих ангажмана. У

питању су, примера ради, часопис *Умешност* из седамдесетих година, затим часопис *Градац*, који Грозданић ликовно уређује од првог броја, 1974. године, обликујући и главу часописа која, као ретко која до дан-данас успешно одолева честим стилским променама које карактеришу визуелни израз последњих деценија. Занимљив је податак да један други посленик у области штампарства и типографије, уз то и Грозданићев колега, Стеван Вујков, 1980. године објављује књигу *Елементи графичко-ликовног израза у новинама и другим тласилима* за школе усмереног образовања. Фигуративно речено, у питању је својеврсни давнашњи пандан књизи *Ошисак и знак*, аутора потписаног у тој књизи као рецензента. Било какво друго поређење, осим оквирне теме, било би неумесно с обзиром на околности и разлоге настанка једне и друге књиге, а онда имајући у виду и техничке могућности и ширину обухватања наведене теме. Књига Стевана Вујкова, иако уџбеник за средње школе усмереног образовања, била је драгоцен свима који су били непосредно везани за штампу. У овој књизи су, између осталих, и графички дизајнери налазили мноштво значајних информација и практичних савета. И онда, књиге са овим темама како некад, тако и данас, представљају врсту издавачког и културног „ексцеса“. Додајмо томе и чињеницу да се књига *Ошисак и знак* појављује, пре свега, иницијативом појединаца, а не као резултат осмишљене издавачке политике, програма и плана надлежних институција. Недуго после објављивања наведеног уџбеника, Стеван Вујков пише текст о дизајну монографије из до тада мање познате области реконструктивне хирургије урођених расцепа лица, усана и непца код деце. Дизајн, односно ликовну опрему и уређење те књиге потписује Миле Грозданић.

Широка сазнања и практична искуства у области графичког дизајна Миле Грозданић поступно, систематично и темељно обједињује у форме, мало је рећи, књига. У питању су издавачки подухвати. Први од њих се појављује 2007. године. Сажимајући своје огромно професионално и педагошко искуство Грозданић објављује у издању Публикума *Пуш књије*, обимно и едукативно дело намењено широкој читалачкој публици, али посебно намењено стручњацима у области графике, штампарства и графичког дизајна. Наслови поглавља књиге: Писмо, Сликарски и графички поступци, Књига, Начела, Слово, линија, украс, Од рукописа до књиге и Нове могућности, у потпуности потврђују начела неодвојивости практичних професионалних искустава од свестраних истраживања и спознаје у области књиге.

Те принципе Миле Грозданић примењује и у књизи *Ошисак и знак* која се појављује једанаест година после претходне.

Аутор, како сам пише у завршној белешци књиге *Ошисак и знак*, преко бројних издања дневне и периодичне штампе, намерава да укаже на сву сложеност издавачко-штампарске и, пре свега, ликовне графичко-обликовне проблематике. Уз то наводи и да је књига подељена на два поглавља: 1) *Новине, недељна и периодична издања*, 2) *Знакови-симболи (по областима)* и више потпоглавља.

У Грозданићевом објашњењу рубрика, истакнуте су различито успостављене везе именовања са тематиком коју обухватају. Назнака *Новине, недељна и периодична издања* директно упућује на област коју означава. Насупрот томе, показатељ другог поглавља *Знакови-симболи (по областима)* је уопштен, не даје конкретну информацију о ономе из чега производи. Први део најаве другог дела, речи *знакови-симболи*, су опште именице повезане цртицом без белина. Цртица, према новом *Правовису* је правописни знак који служи лексиси, животу речи код којих саставнице задржавају извесан степен аутономности, између осталог, чиме се још ни на шта одређено не упућује. Исти је случај и са преосталом речи овог условно речено наслова. Податак *по областима*, исто тако не упућује конкретну тематику.

Неопходно је већ на почетку овог приказа размотрити наслов *Ошисак и знак*, заједно са ауторовим наводима о циљу, односно о сврси и структуралној организацији књиге. Наслов *Ошисак и знак* је формиран по истим правилима као већ представљена именовања два поглавља књиге. Ако пођемо од слободне претпоставке да две речи наслова садрже директну везу са два дела књиге, те речи, *ошисак* и *знак*, слично односу назнака и садржаја два поглавља, на различите начине успостављају везу са материјалом на који се односе. Друга реч наслова *знак*, индиректно, барем одређеним општим значењем, у вези је са насловом поглавља, именованим *Симбол*, што није случај са првом речју, *ошисак*. Знак је општи појам, и да би био у функцији он изискује и додатне податке у области коју „покрива”, мора поседовати контекст. Зато, полазећи од основне намене наслова да информише, предочава, упућује на садржај, опредељење за речи отисак и знак, можда и није одговарајуће. Уопштено посматран, наслов је назнака садржаја, односно истиче, најављује, наговештава шта књига садржи. Усаглашеност наслова и садржаја књиге је неопходна. Да би то било испуњено, насловом треба одговорити на неке захтеве, као на пример: примамљивост, концизност, конкретност, истицање поенте... Ако се корисник жели додатно мотивисати, често се размишља и о поднаслову. А овај одговара на додатне захтеве, од којих је у првом плану нека врста „упутства за употребу”. Поднаслов би, у случају књиге *Ошисак и знак*, можда истицао да је реч о штампи и ликовним и визуелним вредностима, а по том сугерисао барем неке принципе организације књиге. У таквом случају

не би било дилеме око наслова. А овако, када поднаслова нема, неопходно је још се задржати у анализи наслова и две речи отисак и знак, од којих је сачињен.

Хеијо Клајн у *Малом лексикону штампарства и графике* наводи да је „отисак углавном назив за 'слику' отиснута са штампарске форме премазане бојом, а добијену утискивањем или притиском на папиру или на неком другом носиоцу штампе". Фрањо Месарош у *Графичкој енциклопедији* има слично објашњење. У питању је за њега „слика, коју тисковна форма оставља на папиру (или другој тисковној подлози) у узајамном додиру, а под дјеловањем тлака. У принципу се овдје ради о преношењу боје, која је претходно у једноличном слоју нанесена на тисковну површину форме...". Оба тумачења усмеравају уопштено пажњу на техничко-технолошку операцију, где се не говори о новинама, конкретној теми првог дела књиге. Али, Wiktionary.org нас приближава жељеној вези следећим објашњењем: „Отисак је и траг, траг чега на подлози (обично на папиру); тискани примјерак чега." Последњи навод наговештава нешто што ће нас, макар асоцијативно, водити и ка штампи. Али, ако реч отисак претворимо у глаголски облик 'отиснути' добићемо занимљив одговор: „отиснути (што) израдити тискањем, израдити отисак; одштампати". И тек овом операцијом се на одређен начин приближавамо ономе што би наслов требало да носи и на својствен начин упућује на садржај у књизи.

Са другом речју наслова имамо сличан проблем. Знак је апелатив, заједничка, општа именица која се може односити на сваки предмет одређеног скупа. У случају ове књиге одгонетање тек можемо отпочети уласком у књигу.

ШЕТЊА

Посвета коју Миле Грозданић истиче на почетку књиге, упућена студентима ликовних уметности и графичког дизајна, говори великим делом о његовим примарним мотивима у обједињавању прикупљене изузетно велике грађе у форму књиге. Књига је намењена пре свега студентима уметничких факултета на којима се изучава графички дизајн, и наравно свима који су професионално или на други начин заинтересовани за ову област.

Отисак и знак је веома обимна књига са више од 170 обрађених појмова и око 1.700 репродукција. Књига се у првом, обимнијем делу бави опсежним и неопходним подацима о структури и графичком и типографском обликовању новина, а у другом делу се бави знаковном организацијом и комуникацијом, обухватајући штампане медије и јавни простор.

Навод аутора о подели књиге на два дела – *Новине, недељна и периодична издања* и *Знакови-симболи (по областима)*, који смо применили у анализи наслова, као такав, не постоји у садржају, али се организацијом материјала у књизи следе те назнаке. Прво поглавље чак нема ни јединствен наслов. Текст књиге почиње директно са врстама новина, одмах после увода. Друго поглавље је насловљено само речју симбол, што је тек део именовања које је аутор навео у белешци на крају књиге. То чини вероватном нашу претпоставку о намери аутора да у књизи изложи релевантне податке који би постизали целовитост тек калеидоскопским приступом, слободним шетањем књигом, међусобним укрштањем података и информација, ослобађајући читаоца-гледаоца строгог, хоризонталног овладавања њеним садржајем попут читања традиционално сложене књиге. Материјал укључен у књигу својим значењем то и омогућава. Садржај на крају књиге је свакако неопходан полазни основ за свако следеће читање. Списак рубрика је сложен из две величине писма, чиме је начињена градација значаја и места појединих тематских целина у књизи. Укључивањем прореда између наслова истог ранга, постигнута је и додатна прегледност. Значајније и веће области у самом прелому књиге су додатно одвајане. Редовно су графички и ликовно обликоване парне стране, са најавом нове тематске области, те директно повезане са текстом који је почињао наспрамном, непарном страном. Код прелома тог дела текста на непарној страни, Грозданић уводи правило које неочекиваним композиционим решењем чини страницу додатно динамички привлачном. Контраст постиже са две правоугаоне масе различите количине текста штампаног у негативу, и они се повезују сложеним редом текста који тече целом страном у односу на упола краће ширине текста две масе.

Навели смо да књига не почиње интегралним насловом којим, како видимо, аутор у белешци именује прво поглавље. *Новине, недељници и периодична издања* су обележени истом величином фонта као засебне целине. Њима придружује и фанзин, доприносећи актуелизацији текста књиге увођењем релативно новијих и неофицијелних врста штампаних медија. Уз одредницу фанзин неопходно је изнети и једну напомену. Преузимањем текста са Википедије или других извора без наведене напомене или критичке опаске (Грозданић у принципу наводи изворе, али то није случај са фанзином), претпоставља се да се аутор слаже са преузетим наводом. У случају коментара наведеног на почетку текста да фанзин изгледом највише подсећа на стрип, ради се о исувише слободном ставу. У оваквим случајевима је било очекивано укрштање елементарних карактеристика стрипа и фанзина ради потврде таквог става.

Три четвртине првог дела књиге су посвећене новинама, недељним и периодичним издањима. Текст је распоређен према следу операција у тех-

нолошком процесу израде новина. На крају овог поглавља дат је и преглед свих садржаја који обухватају новине и недељна и ревијална издања. Тиме је књига изашла далеко изван очекиваних оквира само за оне графичке и дизајнерске струке.

Преглед појединачних тема креће од графичког преко типографског обликовања до припреме и прелома новина. Текстови су сажети. Када су у питању неке дефиниције или наводи, Грозданић у самом тексту наводи изворе. Кроз представљене тематске области се рефлектује вишегодишње дизајнерско, типографско, графичко и штампарско искуство Милета Грозданића. Стога, ова поглавља садрже и трајније вредности прожете респектабилном индивидуалном праксом. То су за будуће студенте вредна сазнања базирана на традиционалним, аналогним штампарским поступцима. Али у књизи су целим током присутни чести примери компарације између, условно, старог начина рада и оног који су донеле дигиталне технологије. Грозданић реално и објективно сагледава те промене, и сваки пут, у склопу одређених поглавља, прави неопходне анализе указујући на предности и недостатке једног или другог начина рада. Али, неспорна је Грозданићева наклоњеност класичном раду у штампарству, које је са собом носило нужну технолошку дисциплину и чвршћа, јаснија техничка правила, омогућавајући да реализација производа иде у жељеном правцу, ослобођена волунтаризма неуких „дигиталних јахача“.

Након свестрано обрађених техничко и ликовно-графичких поступака следе новинске рубрике. Грозданић сваку од њих појашњава појединачно, приређујући и разноврсне визуелне прилоге. Следе и поглавља практичне природе: неисправности код прелома, неправилне белине између речи итд. Грозданић се бави и појмом редизајна и уредничким злоупотребама. У поглављу *Ликовни прилози* су засебно обрађени: цртеж, репродуктивна и растерска фотографија, фото-монтажа, илустрација, карикатура, дневни (актуелни) стрип. Иако се можемо сложити са ставом да су сви они ликовни прилози, неки од њих у новинама нису само прилози, попут карикатуре и дневног стрипа. Они су и у рангу рубрика. Док су цртеж, илустрација, фотографија и фото-монтажа у основи само допуне одређеног новинског текста, стрип и карикатура су аутономни изразом и положајем.

Грозданић не заобилази ни област огласа, истичући њихову разноврсност и значај за новине. Даје и приказ рекламног информатора-инсертера, магазина, као додатка новинама попут ТВ додатка. На крају не заобилази ни серију рубрика које припадају забави, културним и ТВ водичима, те временској прогнози.

У нужно веома сажетом прегледу обимног материјала из првог поглавља, евидентна је ширина којом је обрађена ова веома садржајна и слојевита новинска област.

Други део књиге у белешци аутора именован *знакови-симболи* (*по обла-сшима*), је насловљен *Симболом* и наставак је претходног дела књиге који излази из оквира новина – теме првог поглавља. Када је реч о другом делу, може се говорити и о свестраном покривању области графичког дизајна, чиме је књига *Ошисак и знак* добила нови, па и неочекивани ток у односу на изложени материјал у прве три четвртине књиге.

Друго поглавље почиње уводним текстом о симболу, а наставља текстом о пореклу знакова. Између та два текста су стихови песме *Писмо* Ивана В. Лалића. Следи област насловљена *Наменски и издвојени знакови* истакнута величином фонта као и *Симбол*, чиме се његов ранг, ранг наслова изједначава са другим деловима текста. Ево и следећих тема и наслова: *Улоџа знамења*, *Брендовска примена знамења великих компанија*, *Типографско обликовање знакова*, *Типографско-графичко обликовање знакова*, *Штампарски и издавачки знакови*, *Знакови/симболи универзитетских*, *Знакови/симболи музеја*, *установе културе*, *ликовних галерија*, *Знакови и симболи библиотеке*, *Знакови дигиталних библиотека*, *Знакови медицинских установа*, *Знакови фармацевтских компанија*, *Симболи великих међународних ликовних смотри (манифестација)*, *Знакови/симболи државних и приватних телевизија*, *Знакови/симболи интернет компанија*, *Ложишних производних кућа*, *ТВ канали*, *Знакови/ложишних филмских*, *позоришних и музичких свечаности*, *Знакови/симболи Олимпијских игара*, *Знакови/ложишних фудбалских организација*, *Симболи клубова светских и континенталних првака у фудбалу*, *Знаковна обележја великих спортистских такмичења*, *Знакови/симболи водећих аутомобилских компанија*, *Знакови/ложишних авионских компанија*, *Знакови/симболи туристичко-хотелских организација*, *Знакови/ложишних хотела*, *Знакови прошлости*, *Рачунарски симболи*.

Надаље се могу пратити и други елементи које Грозданић сврстава у област, сада већ можемо говорити и условно засебног поглавља *Симбол: Заштава*, *Монограм*, *Сиџнум*, а код *Пиктограма/пиктографа*, саобраћајни знакови су и издвојени као самостална целина. Потом следи *Редизајн знамења* и текст о формалним асоцијацијама/сличностима. Такође, Грозданић се задржава и на плагијату, веома значајној теми. Услед енормно великог броја нових визуелних обележја, његова запажања су усмерена на јасно стваралачко и етичко одређивање и студената и професионалаца у односу на све чешће појаве дотицаја, преклапања, као и појаве сличних или чак и истих идејних решења.

Грозданић не заобилази ни обележја која се налазе у јавном простору. Једну комплетну област насловљава *Знак и улична типографија* где појединачно обрађује: Занатске делатности, Угоститељске објекте, Књижарску делатност и јавна здања, Развојне линије фирмописачких делатности, Материјализацију и улогу екстеријерног и типографског

оглашавања, Уличну типографију, Уличне ознаке великих компанија, музеја, трговачких и банкарских организација.

У последњем делу књиге представљене су области: графита, плаката, билборда, просторне графике, етикета (налепница) и изрезивања која подразумевају нестандартне штампане облике постигнуте посебном до-радом путем челичних ножева – штанцни.

Кратком прегледу садржаја треба додати нажалост кратки преглед веома битног дела књиге. У питању су визуелни прилози који на изванредан начин, не само да допуњавају текстуалне информације, него као целина и сами, потпуно самостално, нуде начин на који се обрађена проблематика у књизи може сагледавати. У импозантном броју од око 1.700 прилога налазе се равноправно заступљени прилози домаћих и иностраних новинских кућа и издавача. Укључени су и примери првих издања новина из више европских држава. Прилози целовито, на најбољи начин, својим изгледом, прате како стилске, тако и технолошке промене, пре свих оне које долазе са дигиталним технологијама, несагледивим у даљим развојним токовима, којима смо и сами савременици.

Један детаљ, карактеристичан за визуелне прилоге, односи се на њихову селекцију и критеријуме избора. Грозданић луцидно укључује и примере новина са рубрикама и текстовима у којима се, и мимо основне проблематике књиге, читањем могу сагледавати и теме у другим значењским кључевима. Поједине изабране прилоге часописа, неке од њих из области културе је и сам уређивао, Грозданић представља по фазама рада, од шпигла до одштампаног примерка. Неке пак са интегрално обухваћеним текстовима о одређеним темама трајнијег значаја, које је инспиративно читати и дуго после њиховог премијерног појављивања. Такви текстови не могу промаћи ревносним истраживачима, какве ова књига највише и тражи и очекује. Један од таквих је и полемички текст „Шездесет девет недоумица“, сликара и професора Зорана Павловића упућеног у облику писма Миодрагу Б. Протићу, такође сликару и дугогодишњем директору МСУ у Београду. (Текст објављен у НИН-у 1978. године обогаћен је и фотографијом са изложбе о којој је реч у тексту, а на тој фотографији посетилац који стоји уз изложена платна је, претпостављамо, нико други до Миле Грозданић са карактеристичном капом на глави.)

ЈОШ ЈЕДНА ШЕТЊА

Полазимо од тога да рад на овако обимном материјалу и његовој организацији и припреми за реализацију подразумева ангажовање много већег броја људи различитих професија од оног који је наведен у импресуму. Тиме би сигурно и одређени превиди и грешке били у највећој мери избегнути или на време отклоњени. Истичемо да недостаци на које указујемо не умањују општи значај књиге.

Наслов *Ошисак и знак*, најбитнија информација на корицама, налази се на предњој страни омота и на хрбату ширине 45 mm, на којем је величина наслова приближна оној на предњој страни. Колико год да је оправдана видљивост тог текста на леђима књиге због лакшег и бржег препознавања међу другим књигама, истовремено та величина наслова истиче и пропуст начињен при његовом слагању. На предњој страни књиге наслов је сложен са применом међународног знака за везник *и*, док наслов на леђима књиге садржи везник *и* између речи наслова. Наведени интернационални симбол (амперсанд), настао као лигатура латинског везника *et*, припада логограмима или логографима који мењају целу реч или морфему (најмању јединицу језика која има своје значење). Његова употреба је веома широка и често се везује за комерцијалну сферу у називима компанија, агенција, брендова. Искључиво се примењује за појмове и ствари који припадају некој заједничкој сфери. Примењен код наслова *Ошисак и знак*, он не само да повезује две речи, него додатно потврђује припадност два појма једној целини. На другој страни, везник *и* је саставни везник, али не подразумева унапред одређену блискост појмова које повезује. Стога, амперсанд је оправданији код наслова *Ошисак и знак* у односу на везник *и* истиче повезаност два појма. То је значајно и у симболичком односу према садржају књиге који је организован у два поглавља. Истовремено, тај знак чини и наслов визуелно атрактивнијим не нарушавајући правила писања. Иако његова улога није стабилизована правописом српског језика, он је помоћни комуникативно-интерпункцијски знак.

Проблем који се јавља је друге природе. Веза између две речи наслова остварује се на два различита начина, што се може сматрати пропустом.

У напмени на страни 9, Грозданић објашњава да ће целину од три основне геометријске слике, квадрата, круга и троугла, за које наводи да чине знак и симбол Баухауса, „употребити наместо звездица у раздвајању пасуса у књизи *Ошисак и знак*“. Исти знак, али у боји, Грозданић поставља на омот корице у склопу решења насловне стране. Али код распореда боја на геометријским облицима не примењује њихов изворни распоред. На знаку постављеном на корицу квадрат је плаве боје, за кружницу је употребљена магента уместо црвене боје са оригиналног решења, а троугао је обојен жутом. Да ли је у питању омашка или слободна интерпретација распореда боја, вредно је размотрити.

Уметници и предавачи Баухаус школе бавили су се интензивно односима боја и облика. Јоханес Итен (Johannes Itten) и Василиј Кандински (Wassily Kandinsky) развили су са својим ученицима и данас вредан распоред и системе боја. Итен описује изражајност и деловање боја додељујући им одређене карактере и апстрактне геометријске облике. Црвена боја за њега представља физичку материју, статичну и тешку и зато је повезао са обликом квадрата. Жута је агресивна и борбена, поседује бестежински ка-

рактер, те за Итена представља духовност и размишљање. Том карактеру одговара троугао. Насупрот томе, плава боја за Итена делује округло, буди осећаје кретања и опуштања те изражава како он каже „духовност покретну у себи“. Круг дакле савршено одговара плавој боји јер представља симбол „континуираног кретања“. (Извор података сајт brilux.hr)

Додатно, Грозданић на страни 48 о графичком обликовању користи поново три боје европске скале примењене на Баухаус знаку, али сада све три у квадратним облицима необрађених ивица. Овај пример је оправданији начин успостављања везе са изворним знаком Баухаус школе. Сачуван је дигнитет властите изражајне и графичке аутономије, али и неопходна мера поштовања већ утврђене вредности. Колико је оправдана примена црно-белог знака у одвајању пасуса, толико је примена истих тих знакова са измењеним бојама проблематична.

У следећем примеру Грозданић прво слово наслова књиге, слово „О“ претвара у иницијал. То по себи не представља проблем. Такав приступ је и данас апсолутно легитиман, чак пожељан у функцији композиционе динамике текста и његове веће привлачности. Али у овом случају издвајање слова „О“ у засебну, самосталну целину доводи до очевидног проблема. Том типографском интервенцијом у наслову, док се слово „О“ испуњене унутрашњости црвеном бојом (магентом) налази „ухваћено“ у конструктивној мрежи, дотле, уместо речи отисак у првом плану остаје истакнута реч тисак. Тиме се смисао наслова знатно мења. Тисак је штампа, у ужем смислу: фаза графичке производње... Уопштено: специфичан поступак умножавања помоћу одговарајуће штампарске форме. Значење наслова је сада потпуно измештено из његовог симболичног положаја и успут поприма карактеристике описа. Оваквим превидом, и знатним нарушавањем читљивости наслова, доводе се у питање типографски и ликовни принципи које аутор књиге и сам истински следи.

ЈОШ ЈЕДАН ПОГЛЕД

Миле Грозданић књигу приводи крају већ помињаном белешком, врстом говора, износећи разлоге настанка књиге и предочавајући њену структуралну организацију. Након текста, следи списак литературе и извора коришћених ликовних прилога. Књига завршава свеобухватном, концизно изложеном радном биографијом аутора.

Будућем читаоцу, можда више гледаоцу и истраживачу, а није неумесно ни метафорично рећи и путнику (можда и рониоцу), усмереном ка књизи *Ошисак и знак*, дато је да према својим склоностима и интересовањима одабира начине откривања и упознавања ове књиге.

ИЗДАВАЧКА ТРАКА

Aleksandra Horvat – Biblioteke bi morale preuzeti odgovornost za razvitak demokracije (Vesna Crnogorac: Javne biblioteke i demokratija)

Весна Тријић – Класификација у транзицији (Љиљана Брковић: Предметни каталоџ. Предметна класификација)

Тања Тасић – Приручник заснован на новој каталошкој парадигми (Светлана Јанчић, Ана Савић: Каталоџизација монографских извора)

Виолета Стојменовић – О могућностима и препрекама за развијање читања код особа са инвалидитетом (Драгана Милуновић: Текст у говор)

Марија Бојдановић – Велики рат у Библиотеци Правног факултета (Светлана Мирчов: Збирка књиџа објављених током Првој светској ратџа у Библиотеци Правној факултета)

Иван Рацић – Век и по храма књиџе (Век и џо Библиотеке у Краљеву, уред. Емилија Димовска)

BIBLIOTEKE BI MORALE PREUZETI ODGOVORNOST ZA RAZVITAK DEMOKRACIJE

Aleksandra Horvat
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

Javne biblioteke i demokratija, Vesna Crnogorac. Beograd:
Clio, 2018.

УДК: 027.022:316.66(049.32)
342.727(497.11)(049.32)

U današnjem tehnološki sasvim promijenjenom društvu u kojemu se proizvodi, trguje, istražuje, radi i provodi slobodno vrijeme posve drugačije nego prije samo trideset godina, s pravom se može pitati i da li nam trebaju sve one društvene ustanove koje smo naslijedili ili i njih, kao i način života, treba radikalno mijenjati. Tehnologija je, svijesni smo, promijenila načine na koje se obavljaju transakcije na radnom mjestu, ali i u svakodnevnom životu: prije svega promijenio se način primanja i slanja obavijesti i način kreiranja, objavljivanja, davanja na korištenje i pohrane dokumenata svih vrsta, od rodnog lista ili upisa u katastar do novinskog članka ili objavljenog znanstvenog istraživanja. Promijenjeni oblik današnjih dokumenata, kao i mogućnost pretvorbe ranijih dokumenata na papiru u elektroničke, izravno su vezani uz rad biblioteka i moraju zanimati svakog bibliotekara, ali i bibliotečnog korisnika. Usto, promjenu načina obavljanja poslova u društvu prate i zakonodavne promjene, potrebne kako bi se osiguralo neometano obavljanje transakcija i osigurala njihova legalnost. Dakako, društvo koje se značajno mijenja tehnološki i zakonodavno, mora biti spremno i na uvođenje promjena u radu i djelovanju svojih institucija.

Može se, dakle, danas pitati i mogu li biblioteke ostati samo mirna i tiha mjesta za čitanje i posudbu literature za sate dokolice? Autorica ove knjige ne spori njihovu ulogu u poticanju i promicanju čitanja, ali misli da mogu činiti bolje i više te da su u našem duboko promijenjenom digitalnom vremenu upravo biblioteke one društvene ustanove kroz koje je moguće i poželjno razvijati demokraciju kao način života. U uvodu kaže: „Nova uloga javnih biblioteka sastoji se u promociji prava i načela nesmetanog protoka informacija i slobode izražavanja, kao i aktivnom učešću u prikupljanju, obradi, čuvanju i davanju na korišćenje materijala koji pomaže građaninu da bude informisan.” Tu novu ulogu biblioteka prikazuje autorica u knjizi s različitih aspekata kako bi pokazala i dokazala da biblioteke ne samo mogu, već i moraju preuzeti odgovornost za razvitak demokracije organiziranjem novih službi i usluga, koje su prema njezinu mišljenju prijeko potrebne u suvremenom društvu. Međutim, da bi biblioteke svoju ulogu u društvu mogle obavljati na zadovoljavajući način moraju se umrežiti s drugim institucijama, jer se demokracija može razviti tek sinergijskim djelovanjem svih društvenih institucija.

U prvom dijelu knjige autorica iznosi svoje viđenje suvremene biblioteke zasnovano na dokumentima o bibliotekama međunarodnih organizacija i opsežnoj stručnoj literaturi. Suvremenu javnu biblioteku shvaća kao organizaciju usklađenu s načelima iznesenima u IFLA-inim i UNESCO-ovim dokumentima o bibliotekama. Pravo na slobodu izražavanja zajamčeno je kao jedno od temeljnih ljudskih prava svim građanima zemalja koje razvijaju demokraciju. Da bi građanin mogao ostvariti to pravo, mora mu biti omogućeno da bude informiran. Informacije različitih vrsta pružaju biblioteke, a u našem vremenu lažnih vijesti i dezinformacija posebno je važno i to da su informacije prikupljene u bibliotekama pouzdane i vjerodostojne, za što, pak, jamči stručnost i profesionalna etičnost bibliotekara.

Autorica zatim ističe važnu ulogu biblioteka u ostvarivanju načela socijalne pravde, vrijednosti kojoj bi sva društva trebala težiti. Naime, u svakom društvu postoje kategorije isključenih, onih kojima društvo treba pomoći, poput siromašnih, nepismenih, invalida, pripadnika manjina, imigranata, drugim riječima pojedinaca i skupina odvojenih od kulture i svakodnevnog života zajednice. Biblioteku autorica vidi kao mjesto u koje i isključeni mogu ući bez krznanja i u kojemu mogu dobiti potrebnu pomoć. Uz pojam socijalne pravde usko se vezuje i suvremeni smjer tzv. kritičkog bibliotekarstva koji predstavljaju autori poput Kanađanke Toni Samek, a u nama bližim prostorima Mario Hibert, koji ispunjenje ljudskih prava smatraju prioritetnijim od profesionalnih zahtjeva pa se knjižničar najprije treba brinuti za prava svojih korisnika, prije svega za pravo na slobodno izražavanje.

Autorica piše i o trendu da se knjižnice promatraju kao dio društvenog kapitala koji je, objašnjen njezinim riječima, „ono vezivno tkivo koje drži društvo zajedno – zajedničke vrednosti, norme i institucije”. U tom viđenju

nalazi potvrdu za svoj stav da knjižnice umrežene s drugim društvenim ustanovama mogu pružati i nove usluge korisnicima, usluge koje dosad nisu smatrane bibliotečnim, i tako doprinijeti jačanju društvene strukture, ali i osnaživanju demokracije.

Prikazan je ukratko i sadašnji trenutak u javnim bibliotekama u Srbiji, istaknuta su pozitivna zakonska rješenja koja podupiru biblioteke, poput obveze lokalnih vlasti da osnuju javnu biblioteku, instituta obveznog primjerka ili matičnosti, ali je ukazano i na neke zabrinjavajuće pojave, poput niskog postotka obrta fonda.

Drugi je dio knjige posvećen mogućoj ulozi biblioteka u razvitku demokracije. Autoricu zanima posebna vrsta informacija, informacije od javnog značaja, čija je važnost u svakodnevnom životu građana neupitna. Pitanje je, međutim, da li građani znaju dovoljno o toj vrsti informacija, da li ih uvijek razumiju i da li očekuju da ih nađu u biblioteci. Pitanje je i da li bibliotekari poznaju sadržaj tih informacija i da li mogu pružiti kvalitetnu uslugu korisniku. Informacije od javnog značaja su one koje nastaju ili koje posjeduju tijela javne vlasti i koje omogućuju uvid u njihovo poslovanje, a funkcioniranje države čine transparentnijim. Autorica prikazuje kako je ovaj dio zakonodavstva, u literaturi poznat kao FOI zakonodavstvo (Freedom of Information legislation) uveden, prihvaćen i razvijan u pojedinim državama pa i Srbiji. Navodi međunarodne dokumente koji govore o toj temi i objašnjava pojam tzv. otvorenih podataka, koje pojedine države primjenjuju od 2008. godine.

Autorica tvrdi da transparentnost pomaže uklanjanju korupcije, koja je velika boljka društava u tranziciji u ovom dijelu svijeta. Citira primjere iz rada IFLA-e, koja je još 2007. organizirala poseban stručni skup pod nazivom *Biblioteke u borbi protiv korupcije*, te podsjeća i da su bibliotekari u Srbiji tokom 2011. godine realizirali projekt na temu dostupnosti informacija od javnog značaja u suradnji s Poverenikom za informacije od javnog značaja, Agencijom za borbu protiv korupcije i organizacijom Transparency International za Srbiju. U sklopu projekta održavane su tribine za građane i radionice za bibliotekare, a sam je projekt učinio temu korupcije vidljivijom. Autoricu zanima da li je moguće da javne biblioteke uvedu novu uslugu pružanja informacija od javnog značaja građanima, uslugu kroz koju bi biblioteka mogla ostvariti ulogu istinski socijalno odgovorne ustanove.

U knjizi je prikazano i istraživanje koje je autorica provela u matičnim javnim bibliotekama Srbije tokom 2013. godine. Svrha je istraživanja bila utvrditi da li te biblioteke imaju uvjete za organizaciju moguće nove usluge pružanja informacija od javnog značaja korisnicima. No kako su u istraživanju postavljana i neka osnovna pitanja koja su imala za cilj saznati općenite podatke o biblioteci, njezinom fondu, uslugama i korisnicima, taj dio knjige može poslužiti i za stjecanje boljeg uvida u sadašnje stanje većih javnih biblioteka u Srbiji, ali i kao osnova za neka daljnja poredbeno istraživanja o uslu-

gama i službama javnih biblioteka. Iz dobivenih podataka autorica zaključuje da „matične javne biblioteke u Srbiji mogu postati značajna središta za građane i podrška za ostvarivanje njihovih građanskih prava“. Smatra da su ukupni materijalni i intelektualni resursi tih biblioteka, kao i solidno poznavanje prava na slobodan pristup informacijama od javnog značaja, prava na zaštitu osobnih podataka, dosadašnja suradnja s udrugama civilnog sektora, kao i korištenje prostora biblioteke za neke oblike građanskog angažmana dobri preduvjeti za organizaciju pružanja novih bibliotečnih usluga.

Na temelju tih zaključaka autorica prilazi kreiranju mogućeg modela za novu bibliotečnu uslugu javnih biblioteka – osiguravanje i pružanje slobodnog pristupa informacijama tijela javne vlasti. Svjesna je i da je za pružanje te usluge, ali i za njezino korištenje prije svega potrebno educirati bibliotekare, ali i korisnike te da organizacija ove usluge aktivira često zanemarenu ili barem nedovoljno istaknutu obrazovnu ulogu biblioteke. Poznato je, naime, da se u ovom dijelu svijeta javne biblioteke tradicionalno smatraju kulturnim ustanovama, često i na uštrb njezinim drugim dvjema, ne manje važnim ulogama informacijske i obrazovne institucije.

Autorica ističe važnu ulogu profesionalnog bibliotekara koji je, po njezinim riječima, „ključni oslonac“ korisniku koji treba informaciju iz nekog područja državne uprave. Bibliotekari bi trebali biti aktivni zastupnici interesa građana, ali da bi to mogli biti moraju biti i adekvatno educirani. Ako se želi razviti informacijsko društvo u pravom smislu te riječi i ako se stvaraju nacionalne strategije za razvitak tog društva, onda je bibliotekarska profesija prva pozvana i kvalificirana da u tome sudjeluje. Za svoje mišljenje autorica nalazi uporište u postojećim zakonskim propisima, koji među ostalim definiraju biblioteke kao središta razvitka informacijskog društva, ali navodi i da bi, kad bi se uveo model usluge koji predlaže, propise trebalo novelirati tako da se utvrde sadržaj, procedura i uvjeti pružanja novih usluga.

Ova je knjiga prvenstveno namijenjena bibliotekarima i drugim informacijskim stručnjacima, koje zanima moguća uloga biblioteke u današnjem društvu, iako bi bilo dobro da je pročitaju i donositelji političkih odluka koji to društvo uređuju. Pisana je jasno i zanimljivo, utemeljena je na opsežnoj suvremenoj stranoj i domaćoj literaturi, a autorica se ne libi izreći i osobni stav kad to smatra potrebnim. Trebao bi je pročitati svaki bibliotekar i student bibliotekarstva, jer jasno pokazuje sadašnji trenutak u razvitku javnih biblioteka u zemlji i ukazuje na smjer kojim bi one mogle i trebale krenuti.

КЛАСИФИКАЦИЈА У ТРАНЗИЦИЈИ

Весна Тријић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

Љиљана Брковић, *Предметна класификација.*
Предметни каталог,
Београд: Народна библиотека Србије, 2018.

УДК: 025.4.01(035)(049.32)
025.343(035)(049.32)

Више од две деценије након првог објављивања, 1997. године, *Предметна класификација* Љиљане Брковић дочекала је друго издање. Како је, у међувремену, библиотечко-информациона делатност прошла кроз низ радикалних промена, тако је и ово издање морало да буде измењено (осавремењивањем правописа, кориговањем система насловљавања) и, што је најважније, допуњено (предговором, напоменама, примерима из електронског каталога, помоћном литературом новијег датума, регистром).

Околности настанка овог већ класичног приручника за предметну класификацију се, дакле, знатно разликују од данашњих; разлике су понекад биле такве да се и оправданост његовог другог издања доводила у питање. На то се у предговору, насловљеном у аналогiji са романом Мирка Ковача, „Увод у други (нови) живот једног приручника“, осврнуо и његов рецензент, Небојша Ковачевић. „Верујем да ауторка, пишући приручник, није имала потребе да претерано рефлектује о смислу и циљу свога посла и предметне класификације“, каже он и, после ефектне паузе, додаје: „Они су се подразумевали.“¹ На тај начин, али и текстом предгово-

¹ Небојша Ковачевић, „Увод у други (нови) живот једног приручника“ у: Љиљана Брковић, *Предметна класификација. Предметни каталог* (Београд: Народна библиотека Србије, 2018), 8.

ра у целини, Ковачевић имплицира да то више није случај, односно да се смисленост предметне класификације данас мора доказивати и бранити. Пред ким, питање је, и од кога. И на то је Ковачевић посредно одговорио: „Доследношћу у поштовању правила и јасним и логичним решењима проблема из класификаторске праксе, он [приручник – *јрим. В. Т.*] пружа очигледан пример млађим и неискуснијим класификаторима, који тек граде свој став и метод класификације: *систем јосшоји* и мора се поштовати.”²

Вишеструким подсећањима на опасност од произвољности и на могућност грешке у предметној класификацији, Ковачевић у ствари указује на разлику која у односу према класификацији постоји између библиотекара старије и млађе генерације. Нимало случајно, та се генерацијска разлика подударила са споменутим радикалним променама средстава и циљева, па и саме парадигме струке, која је, вођена идејом о више-аспектном описивању библиографског извора, довела до интегрисања каталогизације и класификације. У том процесу, разлика између формалне и садржинске обраде полако је почела да бледи, док су проблеми предметне класификације, ако не и она сама, бар код нас, *некако* дошли у други план. Само би се тиме могло објаснити зашто је друго издање оваквог приручника морало да почне подсећањем на „азбуку” професије.

Ковачевић је указао на још једну димензију предочене кризе: проналазећи у Љиљани Брковић особине идеалног класификатора – озбиљност, промишљеност, строгост, али и скромност – он их је супротставио духу времена, као ретке, непробитачне, можда чак и као непожељне. Доводећи их, затим, у везу са посвећеништвом средњовековних монаха – преписивача, Ковачевић настоји да идентитет струке што дубље укорени и да му на тај начин обезбеди преко потребну виталност. Неподударање тог професионалног и етичког идеала са савременошћу, међутим, према Ковачевићевом мишљењу, није знак ни носталгије ни анахроности, већ латентног субверзивног потенцијала, јер су „семантички (и синтактички) проблеми кључни проблеми новог (дигиталног, веб) доба.”³ Из тога произлази не само да је класификација *in*, него и да је прави *rock 'n' roll!*

Чињеница да је приручник Љиљане Брковић заснован на лисном предметном каталогу, на чију се праксу превасходно и односи, не би требало да збуну нити да одбије данашњег читаоца. Његова терминологија је традиционална, али и даље важећа и у свакодневној употреби. Два-три краћа поглавља, посвећена организацији лисног предметног каталога и онога што се некада називало аутоматизованом базом података, јесу „археолошка” – подсећају да праве потребе професионалне заједнице овим издањем нису до краја задовољене – али нису ни сасвим без употребне вредности: препоруке за уређење упутно-информативног система могуће је, на при-

² Исто, 8–9.

³ Исто, 15.

мер, читати у аналогiji са означавањем семантичких веза међу терминима у електронском каталогу. Судећи према пратећим напоменама, које су потписале Драгиња Витковић и Нађа Стојковић Јовановић, саме препоруке се, зачудо, и нису много измениле: док су у лисном каталогу наслови серијских публикација и манастири били третирани као опште, тематске одреднице, у електронском каталогу се класификују у поље 605 – Наслов као предметна одредница, односно у поље 601 – Име корпоративног тела као предметна одредница. Занимљиво је да се највећи број корективних напомена, у ствари, и не односи на текст Љиљане Брковић, већ из перспективе његових и даље важећих препорука, на праксу која преовлађује у електронском каталогу Народне библиотеке Србије, а није у складу са, на пример, савременим правописом или са актуелном терминологијом појединих наука.

Не може се порећи да су дефиниције Љиљане Брковић таутолошке, варијантне, са пуно набрајања, због чега их често није лако упамтити; чињеница је, такође, и да у њеним разврставањима предметних одредница има недоследности па и противречности. То, међутим, не би морало да значи да ауторка није испунила свој задатак, већ да су наша очекивања од њеног приручника погрешна, због чега у њему тражимо нешто чега нема, што он и не може да да.

По свему судећи, наиме, *Предметна класификација* је настајала са циљем да буде од практичне користи, да што ефикасније допринесе уједначавању процедура и резултата предметне класификације. Она зато представља најбогатију збирку упутстава и примера из класификаторске праксе коју имамо. Ти примери се налазе на различитим нивоима њене структуре, уз дефиниције које редовно илуструју, појашњавају или допуњују, као и у „Прилогу”, где су намењени увежбавању поступака предметизације. О ауторкиној оријентацији на свакодневну праксу садржинске обраде сведочи и њен однос према терминологији коју користи: само за предметну класификацију у оптицају је чак осам синонимних израза, од садржајне, садржинске и предметне обраде, анализе, односно класификације (у различитим лексичким комбинацијама) до предметизације. Тај и други случајеви алтернативног именовања указују да приоритет Љиљане Брковић није ни био у устаљивању и прописивању терминологије – у примарном контексту рецепције, то су највероватније били појмови из професионалног аргоа, а не термини у данашњем смислу речи – већ у томе да на што једноставнији и очигледнији начин идентификује и објасни све фазе предметне класификације. Тиме је, уосталом, условљена и структура приручника, која од селекције докумената који подлежу предметној класификацији, преко врста одредница и пододредница, у оном редоследу у којем се оне могу наћи у предметној рубрици, води ка организацији, одржавању и употреби лисног предметног каталога. Претежни део напо-

мена из новог издања, у којима су Драгиња Витковић и Нађа Стојковић Јовановић примере из електронског каталога, који се налазе у „Додатку“, повезивале са одговарајућим местима у тексту Љиљане Брковић, надовезује се управо на ту, практичну страну приручника.

Вреди, међутим, приметити да Ковачевићев предговор на нешто другачији начин интонира текст у чије читање уводи: констатујући да оправданост другог издања приручника треба тражити у његовом „чврстом језгру“, односно у поимању предметне класификације као система, чија су појединачна правила конвенционална, те су самим тим подложна променама, „али и то у складу са правилима“, ⁴ он његово тежиште са практичних препорука премешта на начелна разматрања, односно на заметке теоријског приступа предметној класификацији. Испрати ли овај предложени начин читања *Предметне класификације*, библиотекар који се нађе у улози класификатора неће бити пуки „попуњавач“ поља и потпоља, већ самосвесни учесник у борби да се силовити прилив информација савлада и изнутра уреди у структуру на којој почива знање.

Када се чита из тог угла, овај двадесет година стари/млади приручник заиста има место у главном развојном току библиотечко-информационе делатности, као путоказ ка нормативним датотекама. Једино му будућност може дати за право.

⁴ Исто, 10.

ПРИРУЧНИК ЗАСНОВАН НА НОВОЈ КАТАЛОШКОЈ ПАРАДИГМИ

Тања Тасић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

Светлана Јанчић, Ана Савић:
Каталоџизација монографских извора, Београд,
Народна библиотека Србије, 2018.

УДК: 025.32(035)(049.32)

Народна библиотека Србије је, у оквиру Едиције *Савремена библиотека*, 2018. године објавила публикацију *Каталоџизација монографских извора* чије су ауторке Светлана Јанчић и Ана Савић. Реч је о иновативном приручнику за каталогизацију који садржи пресек домаће каталошке теорије и праксе.

Публикација је настала из практичне потребе да се на једном месту, на систематизован начин, прикажу озваничене промене које су настале након ступања на снагу важећег националног каталошког правилника.¹ Промене настале на светској и домаћој каталошкој сцени, узроковане различитим разлозима, од техничко-технолошког напретка, промена у издаваштву, посматрања књига као медија, сасвим другачијег приступа каталогизацији и потуно нове каталошке мисли, приморавала је домаће стручњаке да повремено прокламују договорене допуне каталашког правилника, било да

¹ Eva Verona, *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednica i redalica*. 2. Izmenjeno izd. (Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986). Eva Verona, *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 2, kataložni opis* (Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983).

се ради о адаптацији неких прописа или о додавању нових, што је по правилу био случај када је било потребно описати монографски извор чији је носилац информације неки новији медиј или формат. Ипак, таква документа, иако верификована на надлежним местима, иако примењивана у пракси, званично нису била обједињена на једном месту. Намера овог приручника је да премости јаз између постојећих приручника и поодмаклих промена у каталошкој теорији и пракси која је већ на нивоу објектно-релационе каталогизације у коју смо закорачили без публикованих смерница за рад у домаћим условима. У приручнику је коришћена савремена терминологија која је усклађена са важећим међународним документима из области каталогизације.

Иако по својој суштини представља приручник, публикација је снажно потпомогнута савременом каталошком теоријом. Ауторке су уважиле сва важећа међународна документа из области каталогизације, што даје основу да наша каталошка пракса и убудуће буде усаглашена са трендовима, а наши каталози компатибилни са каталозима широм света. Приручник има широку примену и може бити од користи студентима библиотекарства и информатике, каталогизаторима почетницима, искусним каталогизаторима, као и учесницима у систему узајамне каталогизације.

Добро осмишљена структура приручника омогућава лако коришћење. Он се састоји од *Увода*, поглавља *Каталоџизација*, поглавља *Приступне тачке*, поглавља *Библиографски опис*, *Додатка*, *Литературе* и *Регистра*.

У *Уводу* су изнети мотиви за настанак приручника и дате су информације о његовој структури. Такође су именована стратешка документа са којима је приручник усаглашен.

У поглављу *Каталоџизација* дата је исцрпна генеза теоријске поставке библиотечких каталога, од настанка до данас, са освртом на развој домаћих каталошких правилника. Овакав историјски приступ, изнет снажно и без сувишних речи, сведочи о озбиљној традицији и великом наслеђу и, на неки начин, код корисника може да повећа свест о важности овог посла за друштво и пружи увид у његову широку примену која, увелико, превазилази библиотекарство. Такође су изнети аспекти каталога, као и њихова типологија.

Поглавље *Приступне тачке* садржи примењене савремене погледе на библиотечке каталоге, односно стварност која уважава егзистенцију података у релационо-објектним базама података. Приступна тачка као референтно место за приступ подацима садржаним у библиографском опису у електронском окружењу доживела је трансформацију и њен изглед, као и улога, подробно су описани. У поглављу је изнета типологија приступних тачака (индивидуалне, колективне, стварне и формалне) и начини на које се формирају. Увођење нормативне контроле, односно дефинисање преферентног облика имена на начин који би задовољио све каталошке праксе у земљи, подстакао је нашу библиотечку заједницу да изнедри решење

које се огледа у паралелном преферентном облику имена (ћирилична и латинична варијанта). Имајући то у виду, ауторке су такво (ново) правило доследно примениле у сегменту *индивидуалне присиљне тачке*, изневши низ маркантних примера датих у оба облика. Тиме смо добили незаменљив подсетник и помагало, посебно имајући у виду чињеницу да се у домаћој каталошкој пракси, увођењем нормативне контроле за лична имена, прешло на рад у режиму релационих база података. У наставку су детаљно дефинисана и начела ауторства и начин његовог утврђивања, појам анонимног ауторства и улога јединственог стварног наслова анонимних извора. као и везивни механизми и односи у каталогу. Ове теме, неправедно запостављене појавом електронских каталога, превазилазе интересовање каталогизатора и тичу се и свих који, у свом раду, имају потребу да израђују исписе користећи библиографске записе. Ови сегменти треба да буду важни каталогизаторима, али и библиографима и творцима метаподатака за дигиталне објекте и свима другима који се сусрећу са питањем организовања „спискова“ рефернци преузетих из електронског каталога, поређаних по задатом редоследу.

Скуп елемената који служи за опис и идентификацију објављеног извора, било да се односи на интелектуални или физички облик извора, тема је поглавља *Библиографски опис*. Оно прати структуру важећег националног правилника за каталогизацију који је заснован на *Међународном стандардном библиографском опису (ISBD)*, односно пракси заснованој на тој традицији. Након увода који се тиче елемената, интерпункције, језика и писма, наведена су правила библиографског описа по подручјима. При изради приручника уважена је најновија измена настала у међународним оквирима, која је изнета у последњој верзији ISBD-a². Уважено је ново подручје (подручје 0) у коме се описује облик и садржај медија, а подробно су описани елементи осталих подручја што ће, свакако, допринети бољем коришћењу и размени библиографских података. Читаво поглавље је илустровано бројним примерима из праксе који ће допринети бољем разумевању правила.

У наставку приручника следи *Додашак* који се састоји од два дела. Први део су брижљиво изабрани примери библиографских записа који се налазе у узајамном електронском каталогу COBIB.RS, дати у форматима COMARC и ISBD, чија је сврха да практичним примером корисницима дочарају претходно изнето. Други део састоји се од терминолошког речника изабраних термина коришћених у приручнику. Термини, као и њихова значења, усклађени су са савременом каталошком теоријом, као и са усвојеним документима из ове области, од којих је већи део већ објављен на српском језику. Тиме је дат допринос у уједначавању струч-

2 ISBD : Međunarodni standardni bibliografski opis. Objedinjeno izd. (Beograd: Narodna biblioteka Srbije), 2016.

не терминологије. Приручник се завршава регистром који представља значајан инструмент за олакшано коришћење.

Публикација *Каталогизација монографских извора* попуњава вишедесетинијску празнину у стручној литератури на тему каталогизације. Ауторке приручника су уложиле огромно знање и труд да би нам на непуних четири стотине страница изнеле екстраховане чињенице помоћу којих је могуће постићи виши ниво квалитета наших каталога у смислу тачности, али и уједначене праксе. Публиковањем овог приручника је омогућено да се безбедно проведе период у коме је потребно донети стратешку одлуку у ком правцу ће се развијати наша каталожка пракса у смислу доношења нових, савремених каталожких правила, јер смо добили помагало које гарантује да ће наши каталози, до тог тренутка, остати стабилни.

О МОГУЋНОСТИМА И ПРЕПРЕКАМА ЗА РАЗВИЈАЊЕ ЧИТАЊА КОД ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Виолета Стојменовић
Народна библиотека Бор

Драгана Милуновић,
*Текст у говор: принципи алтернативних метода читања код
особа са инвалидитетом.*
Београд: Народна библиотека Србије, 2017

УДК: 026/027-056.26(049.32)

Као четврта књига у едицији „Теза“ Народне библиотеке Србије, 2017. године објављена је прерађена и допуњена дисертација Драгане Милуновић. Посвећена је историји, међународним и националним прописима, смерницама, обавезама, недостацима, потребама, могућностима и препрекама у раду са корисницима са инвалидитетом у библиотекама у Србији и Републици Српској. Пре свега, бави се (потенцијалним) библиотечким услугама чији је циљ да особама које не могу да читају и користе уобичајене штампане или електронске текстуалне и (аудио-)визуелне формате обезбеде алтернативни приступ изворима информација и (услове за) њихово коришћење, да подстакну и подрже „читање“ у форматима који су доступни и слепима, односно слабовидима и/или уз помоћ технологија и уређаја за репродукцију садржаја који особама с другим врстама инвалидитета олакшавају или омогућавају коришћење садржаја и извора информација.

Колико су српске библиотеке у могућности да заиста задовоље и подупру права особа са различитим врстама и степенима инвалидитета на приступ изворима информација, у складу са њиховим могућностима и актуелним економским, техничко-технолошким и институционалним условима

за обраду, дистрибуцију и репродуковање текстуалних и других садржаја? Колико су спремне и опремљене да одговоре и на њихове потребе за информацијама, разонодом и знањем, омогућавајући им интензивније и ефикасније учешће у друштвеном животу и подстицајно окружење за индивидуални развој интересовања, односно унапређење вештина и способности? Једноставан одговор био би: далеко мање но што је теоретски могуће. Међутим, да би се на ова и слична питања заиста одговорило, потребно је темељно и уз помоћ различитих метода истраживања сагледати све релевантне аспекте и контексте, те сагледати историјске, теоријске и практичне могућности библиотека различитог типа, што Драгана Милуновић и чини у књизи *Текст у говор*, настављајући свој дугогодишњи рад на развоју осетљивости библиотекарске заједнице за посебне потребе особа са инвалидитетом и на унапређењу њихове видљивости и могућих решења за неке од њихових проблема у друштву и струци¹.

У уводном делу, ауторка даје историју терминологије и усвојене дефиниције дефектолошких појмова којима се служи, експлицира полазне хипотезе и параметре на основу којих врши (про)оцену актуелне праксе у српским библиотекама и одређује крајњи циљ својих истраживања – теоријске основе за развијање читања код особа са инвалидитетом. У другом поглављу реч је о историјском прегледу развоја библиотечких и сродних услуга за особе са инвалидитетом у контексту друштвеног статуса таквих особа и (не)бриге држава са ових простора за њих.² Треће поглавље бави се историјом техничко-технолошких, социјално-политичких и нормативних контекста развоја могућности и услова да се стимулишу, мотивишу и развијају читалачке компетенције и интересовања особа са инвалидитетом на глобалном и националним нивоима, док је у четвртм дат преглед релевантних међународних и националних установа, удружења и иницијатива. Заинтересовани читаоци се са њима могу упознати и кроз посебан Регистар организација за особе са инвалидитетом, који је, као врло корисно информативно и навигационо средство, прикључен уз регистре личних имена и појмова.

¹ Поред рада са корисницима са инвалидитетом у Центру за следе и слабовиде Народне библиотеке Србије, у чијем формирању/опремању је и учествовала, и акредитованих стручних семинара за библиотекаре, Драгана Милуновић је и у другим библиотекама директно или индиректно учествовала у развоју и реализацији пројеката усмерених ка особама са инвалидитетом. Такође је објавила, приредила или превела и низ стручних и научних радова везаних за ову тему, од којих треба издвојити прерађено издање њеног магистарског рада *Библиотеке за хендикејване*, Задужбина Андрејевић, 2006. и приручник *Ка кориснику са инвалидитетом: 100 питања и 100 одговора у вези са формирањем и развојем библиотечких услуга за особе са инвалидитетом*, Народна библиотека Србије, 2012.

² Закони, подзаконска акта и други прописи који директно или индиректно уређују или су раније уређивали рад библиотека са особама са инвалидитетом издвојен је као посебан списак уз спискове литературе и извора (електронских и усмених) на крају књиге.

У петом и шестом поглављу су описане карактеристике и начини употребе алтернативних текстуалних формата, помоћних уређаја и софтвера које особе са одређеним типовима (и степенима) инвалидитета могу да (науче да) користе за приступ изворима информација. Истакнути су значај и потреба прилагођавања дигиталних и дигитализованих садржаја, интерфејса, менија и начина навигације како ограниченим могућностима особа са инвалидитетом, тако и уређајима, односно софтверима који им обезбеђују приступ електронским и онлајн садржајима. Начело континуираног унапређења доступности и приступачности (извора) информација захтева да се у оквиру изградње дигиталних библиотека и репозиторијума ради и на конверзији уобичајених формата самих садржаја и њихових описа, односно метаподатака, у формате који су читљиви и особама са инвалидитетом и/или технологијама којима се они при читању, гледању и слушању служе.

У седмом поглављу ауторка детаљно обрађује феномен читања, да би истакла његове специфичности, односно коришћења публикација у посебним, особама са инвалидитетом приступачним или специјално намењеним форматима, од Брајевог писма преко звучних књига до новијих, компјутерски генерисаних и подржаних формата какав је Дејзи (Daisy). У овом поглављу се у обзир узимају не само техничко-технолошки услови за коришћење алтернативних формата, већ и шири друштвени, психолошки и комуникацијски оквири информационих, културних и читалачких потреба и могућности особа са различитим врстама и степенима инвалидитета.

Осмо поглавље књиге *Текст у говор* резултат је квантитативне, квалитативне и компаративне анализе физичке доступности библиотечких простора особама са различитим типовима инвалидитета и обима и структуре библиотечких услуга које су и њима доступне, или су специјално за њих осмишљене у библиотекама у Србији и Републици Српској. Квалитет и квантитет доступних услуга, извора информација, грађе и простора оцењени су и из перспективе корисника и из перспективе библиотекара. Из приложених графикана је јасно да библиотеке недовољно познају и поштују стандарде, препоруке и смернице за адаптацију спољашњег и унутрашњег простора објекта тако да он буде заиста приступачан особама са различитим врстама инвалидитета.

Ауторка је актуелну ситуацију анализира на основу постојећих и доступних (не увек и конзистентних и прецизних) података о корисницима са инвалидитетом, алтернативним форматима и/или асистивним технологијама, инклузивним услугама и програмима у различитим типовима библиотека. Посебну је пажњу посветила обуци корисника са инвалидитетом за коришћење асистивних технологија и алтернативних текстуалних формата, установивши да ниједна од библиотека учесница у истраживању није међу запосленима имала особу обучену за рад са

особама са инвалидитетом, те да је и самим библиотекарима потребна одређена обука, пре свега у виду стручних семинара за библиотекаре у свим типовима библиотека.

Сумирајући закључке својих истраживања, Драгана Милуновић је идентификовала низ нефинансијских проблема и недостатака у раду наших библиотека са корисницима са инвалидитетом (доминација белетристике и недовољна заступљеност универзитетских уџбеника у форматима приступачним особама са инвалидитетом; патерналистички приступ тим категоријама корисника, због чега нису у могућности да сами, по властитом нахођењу бирају изворе информација и унапређују своју информациону писменост; дисконтинуитет у обезбеђивању грађе и услуга за кориснике са инвалидитетом због тога што се активности на овом пољу библиотечно-информационе делатности везују за краткорочне пројекте; недовољно разумевање специфичности сваке врсте инвалидитета и његових емотивно-психолошких пратилаца и последица). Ауторка предлаже низ мера за системски подржано, институционално унапређивање библиотечких услуга за особе са инвалидитетом као једним од кључних фактора њихове што потпуније и динамичније укључености у друштво и културу. Међу препорукама су и умрежавање библиотека, међусобно, као и са другим установама и удружењима која се баве оснаживањем и квалитетом особа са инвалидитетом, као и обједињена набавка (и обрада) одговарајућих извора информација и типова грађе.

Драгана Милуновић, дакле, скреће пажњу и домаће стручне јавности и релевантних доносилаца одлука у области финансирања и организације на специфичне и рањиве групе (потенцијалних) корисника којима библиотеке могу и треба да посвете посебну пажњу. Потребно је да их, прво, разумеју, а затим и да их подстичу да развијају нове, за живот у савременим друштвима и окружењима неопходне ставове, потребе, интересовања, вештине и знања; да их оснажују у процесу постајања самосвесних, образованих и одговорних грађана и грађанки; да им обезбеђују адекватне, али и модерне и стимулативне програме и услуге, засноване на савременим технологијама и методама, односно моделима рада са тим категоријама корисника. Иако се званично и јавно не дискриминишу, површно схватање и упражњавање тзв. политичке коректности учинило је да за већину наших јавних библиотека ове групе корисника ипак остану или невидљиве или недосегнуте – што због неупућености и неинформисаности, или недостатка финансијских средстава неопходних за набавку и/или одржавање и надоградњу асистивних технологија и одговарајућих медија, тако и због недостатака у броју и компетенцијама запослених, јер рад са овим категоријама, поред посебне обуке за коришћење медија и уређаја, неретко захтева и знања из области дефектологије, психологије, медицине.

Текст у говору је, дакле, методолошки утемељено и интердисциплинарно

истраживање, детаљно поткрепљено и оправдано прописима, смерницама, примерима добре праксе и релевантним тенденцијама и идејама савременог информационог друштва, односно друштва знања. Стога је и за практичан рад библиотек(ар)а веома корисно, пре свега због прегледа и описа карактеристика и функција свих типова уређаја, додатне асистивне опреме и формата за кориснике са инвалидитетом, на основу којих се заинтересоване библиотеке, у зависности од типа и конкретних услова и функција, могу опредељивати. За разлику од великих градова, у којима постоје или могу постојати одговарајуће специјалне библиотеке, па и за сваку врсту инвалидитета посебно, што ауторка види као неекономично и нефункционално решење, у мањим срединама обавезу да и особе са инвалидитетом укључе у своје – још увек само номинално инклузивне и егалитарне – „визије” набавке грађе, организације физичких и дигиталних простора и колекција, креирања услуга и програма, треба да преузму јавне, нарочито матичне библиотеке. У томе би им књига Драгане Милуновић могла бити врло значајна јер представља комплетан водич за све оне који настоје да начело свеопште доступности грађе и извора информација у јавним библиотекама што је могуће више и обухватније реализују, упркос финансијским, организационим и комуникационим проблемима који прате рад на унапређењу информисаности и читалачких компетенција особа са инвалидитетом, односно набавку или креирање и дистрибуцију њима намењених извора информација.

ВЕЛИКИ РАТ У БИБЛИОТЕЦИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Марија Бојдановић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

Светлана Мирчов, *Збирка књига објављених током Првој светској рати у фонду Библиотеке Правног факултета у Београду*.
Београд: Правни факултет, 2018.

УДК: 017.1:[027.7:025.2(497.11)(049.32)
017.1:655.4/.5"1914/1918"(049.32)

О вредности одређене библиотеке, богатству њеног фонда и специфичности грађе коју садржи, понекад најбоље сведочи каталошки попис или библиографија сачињена на тематском принципу. Тек када се наслови окупе око одређене теме и посведоче својим присуством о путу којим су пристигле у фонд, нама се отвара јасна слика историјског континуитета и значаја саме библиотеке. Такву једну библиографију и каталог под називом *Збирка књига објављених током Првој светској рати у фонду Библиотеке Правног факултета у Београду*, саставила је др Светлана Мирчов као сведочанство трајања и посебне важности институције Правног факултета и библиотеке која јој припада.

Тематски оквир Првог светског рата, који Светлана Мирчов већ дуже време промовише у својим радовима и библиографијама¹, и овога пута је централни мотив, који нам уједно приказује специфичан и богат садржај Библиотеке Правног факултета. Наиме, пут књиге је често неподви-

¹ Ауторка је објавила још једну библиографију везану за ову тематику: Књиге и периодичне публикације објављене током Првог светског рата на Крфу, у Солуну и Бизерти: библиографија. Београд: Правни факултет, 2016.

див и случајан, чиме збирке добијају на својој посебности. Велики број публикација објављених током Првог светског рата нашао се у фонду Библиотеке захваљујући поклону две значајне личности наше историје, Миленку Р. Веснићу, професору права и великом српском дипломати, и др Гргуру Јакшићу, професору права у овој важној институцији. Фонд је обogaћиван и поклонима многих важних личности српске историје, бивших професора Правног факултета, затим, припајањем библиотеке суботичког Правног факултета и поклонима Карнегијеве задужбине пристиглим преко Универзитетске библиотеке. Отуда тако велики број публикација везаних за тематику Првог светског рата, које су послужиле ауторки да издвоји збирку из фонда и напише је у јединствен каталог-библиографију.

Посебну вредност овог пописа представља чињеница да, осим великог броја наслова у фонду који су публиковани током Великог рата, а њих је по речима ауторке преко 4.000, многе од њих не поседује ниједна друга библиотека код нас, па ни у свету, бар према њиховим електронским каталозима. За збирку је издвојила 1.607 наслова, по критеријумима нације, језика и територије, проширујући и на све публикације које се тематски везују за Србију и Велики рат, а затим мањи број страних књига које се баве ратним приликама или пак представљају својеврсна правна акта и теоријска разматрања ратних дешавања. Захваљујући преданом и мукотрпном, најчешће „пешачком“ истраживању кроз фонд Библиотеке, ауторка је, по први пут, представила многа страна дела која се односе на Србију и српски народ, али и велики број српских књига објављених на српском и страним језицима током рата. Значајан је број вредних и ретких књига правне тематике, што је за стручну библиотеку овог типа и њене кориснике од посебне важности. Један њен део чине и докторске тезе из области права које су наши људи бранили током рата на страним универзитетима, али и тезе страних аутора, које се тематиком односе на Велики рат. Ово је, иначе, грађа која је тешко доступна истраживачима и специфична по својој уникатности, наиме, штампана су највише два примерка докторске тезе, од којих се један обавезно чувао на универзитету на коме је она брањена. Ту је и значајан број изузетно ретких књига правне садржине и докумената из међународног и ратног права, бројни закони, конвенције и декларације које се баве људским правима и међународним односима, темом посебно актуелном у време рата, затим уговори, извештаји, дипломатска кореспонденција, телеграми, разни записници, проповеди и посланице свештеника, конференције и друге манифестације и скупови, јавна предавања и говори најразличитијег садржаја, као и други списи и документа.

Овако велики број раритетних публикација сведочи управо о необичној судбини фонда и начину на који је прикупљан. Провером сваког наслова у домаћим и страним електронским каталозима, ауторка је по први пут изнела на светло дана многе непознате наслове датиране у године Великог

рата. Првенствено су ту дела која се односе на Србију и српски народ, али и многа заборављена или чак непозната дела српских аутора објављена на страним језицима. Најбројнија дела страних аутора представљају ратни мемоари, непосредна ратна сведочења новинара и дипломата, војних лекара и добровољног медицинског особља, који су током рата несебично помагали српском народу и делили његову судбину, затим извештаји бројних хуманитарних мисија које су имале за циљ да ублаже последице рата и помогну њиховим жртвама. Тек када ишчитамо ове наслове, постаје јасније колико је рат уздрмао интелектуалце широм света и мобилисао их да својим гласом укажу на сву неправду, страхоте и последице које рат носи са собом. Многобројне књиге историјске, мемоарске и војне тематике, објављиване непосредно пре и током самог рата, одраз су специфичног крика разума и достојанства урушеног политичким интересима великих сила, одговорних за ратна збивања. Имена попут француског књижевника Ромена Колија, слависте и историчара Ернеста Денија, академика и историчара Марсела Динана, правника и дипломате Огиста Гувена, затим британског хирурга сер Џејмса Берија и његове супруге, анестезиолога Меј Френсис Бери Дикинсон, само су нека од многих која сведоче, апелују и саучествују у страховитим ратним недаћама српског народа.

Библиографски попис који је сачинила Светлана Мирчов, пратећи савремене стандарде за каталогизацију, допуњује и модификује у складу са његовом наменом, како би биле путоказ истраживачима ове тематике, али и студентима права и ширем кругу читалаца. Тиме се библиографија претвара у јединствен попис ове посебне збирке књига, јер поред библиографског описа, ауторка инсистира на анотацијама, сигнатурама које оне носе, али и посебној тематској класификацији коју је осмислила, како би истакла српску књигу и оно што су други писали о нама. Још једна иновација коју уноси, односи се на ознаку раритетног примерка, тј. примерка који, према расположивим изворима, поседује само ова Библиотека. Како ни овакав опис не би био довољно исцрпан, уводи описе свих посвета, екслибриса, печата, аутографа, чиме представља сво богатство и уникатност збирке. Збирку, као што је већ речено, чини 1.607 монографских публикација, колико има и библиографских јединица. Ауторски регистар који обогаћује овај попис, својим опсегом и посебним биографским анотацијама, прераста у јединствену базу личних имена која се овде по први пут могу пронаћи. Велики истраживачки труд уложен је у прикупљање основних биографских података о сваком аутору и коаутору, чији број досеже 917 личних имена. Он ће користити истраживачима не само у штампаној форми, већ и у електронској верзији са далеко ширим биобиблиографским информацијама, доступној у самој библиотеци. Овакви напори посебно значе колегама каталогизаторима, који у трци са нормативима личних имена троше велики део времена на проналажење података ове врсте.

Светлана Мирчов је овом публикацијом представила не само богат и јединствен фонд Библиотеке Правног факултета и изнела на светло дана изузетно редак и до сада непознат број наслова наших и страних аутора који су писали за време рата, најчешће о самом рату, већ је и понудила истраживачима могућност да се упознају са невероватно богатом издавачком продукцијом током рата и огромном заинтересованошћу стручњака свих области да дају свој допринос и осврт на тренутне догађаје и озбиљност ситуације у којој су се по први пут налазили. Страхоте рата, општа неизвесност, одсуство правних и моралних оквира ратовања, непосредна сведочанства ратних дејстава и њихових последица, мотивисало је и мобилисало тадашње интелектуално биће Европе. У жељи да забележи што више публикација објављених током Првог светског рата, нарочито наших аутора који су објављивали на српском или неком од страних језика, Светлана Мирчов, као савестан библиотекар, дубински претражује фонд библиотеке у којој ради, и интуитивно открива њену уникатност. Својим ентузијазмом проналази и библиографски приказује раритетне наслове те тако ствара основу вишеструко корисну будућим истраживачима.

Важност процеса објаве тешко доступних података фонда једне библиотеке може бити јасна само искусном библиотекару опхрваном истраживачком страшћу. Ако је крајњи резултат тога формирање и издвајање посебне збирке унутар фонда, састављање каталога и библиографског пописа и њихово објављивање, заокружен је библиотечки процес. Тако откривена збирка предаје се на употребу истраживачима и скраћује им пут до проналаска жељених информација. Свако даље читање обогаћује процес и награђује труд овог (не)обичног и струци преданог библиотекара.

ВЕК И ПО ХРАМА КЊИГЕ

Иван Рацић

*Народна библиотека Србије,
Београд*

Приказ књиге *Век и по библиотеке у Краљеву*, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2019.

УДК: 027.022(497.11)"1868/2018"(082)(049.32)
02(497.11)"1868/2018"(082)(049.32)

Монографија која носи наслов *Век и по библиотеке у Краљеву* угледала је светлост дана у време када савремене технологије и неки други медији који преносе знање, вести и разне културне, уметничке и забавне садржаје полако потискују књигу. Опасност лежи у томе што потискују управо квалитетан културни, научни и уметнички део наших живота, те нас духовно и ментално слабе, уколико им се препустимо. Али, ова монографија носи једну важну поруку, а то је да књига не може и не сме бити замењена или заборављена у потпуности. Век и по је дуг период за који слободно можемо рећи да је био период борбе за културу, знање и уопште борба за књигу, која не престаје. А шта је књига него основни, али уједно и најсавршенији инструмент комуникације у људској историји, намењен управо преношењу и чувању знања. За то се вреди борити.

Библиотека у Краљеву, као бастيون књиге, опстаје, и већ сто педесет година као институција културе испуњава обавезу да своје услуге учини доступне свима. За то време, променила је много простора, бивала на различитим местима, али је увек остала отворена за све. Стога, дело које је плод тог дугогодишњег рада, а главна је тема овог приказа, можемо посматрати на два начина.

С једне стране, то је монографија која даје детаљан приказ настанка и рада једне од, можемо рећи, главних установа културе у централној Србији, не само у Краљеву и окружењу, описујући успоне и падове, проблеме и дилеме на које једна таква установа може наићи од свог настанка до данас. С друге стране, дело можемо, на извесан начин, посматрати као својеврстан приказ историје културолошких, социолошких и друштвених промена и појава у Краљеву, али и у Србији, у трајању од читавих век и по. Можемо је, дакле, посматрати као антологију промена једног народа и једног места.

Као што у самом уводу пише, прошлост библиотеке је далеко краћа од историје града у ком је настала и чију судбину је делила, али је много лепша. Она вуче корене из манастирских библиотека оближње Жиче и блиске Студенице, чија прошлост сеже још даље, у нека давна времена. Тај податак носи изузетан значај и тежину.

Жича је колевка српске писмености, просветитељства и вековни светионик српске културе. Почев од Светог Саве, који је поставио темеље српске православне духовности, преко архиепископа који су столовали у Жичи после њега, а наставили су његово просветитељско дело, овде се чувала и неговала српска духовна али и књижевна реч. Свој значај имала је и библиотека манастира Студенице. Посебно су за српску просвету значајна дела чувана у том манастиру, а везана су за писану и преводну књижевност која управо у Студеници има своје зачетке. Овде је 1208. године настала прва биографија Светог Симеона, као и његова служба. Написао их је сам Свети Сава. Са тим у вези је и буђење, обликовање и чување националне свести српског народа, која би била једноставно необјашњива без манастира Студенице. С правом је још у прошлом веку писао М. Б. Милићевић: „Не видећи Студенице, Србин не може имати појма о прошлости рода свога”.

Да од читалишта и библиотеке не остане само идеја, трудили су се и појединци, о којима се с пуно поштовања и захвалности пише у овој монографији. Слободно можемо рећи да су то били великани и визионари који су радили на реализацији идеје да тадашњи Карановац, данашње Краљево, добије свој храм књиге, као и на ширењу свести о самом значају једне такве установе. Дело нас самим тим подсећа да библиотека није само зграда, нису само зидови и полице, већ су то и људи, колеге библиотекари.

Монографија, дакле, говори о књизи на неки другачији начин. Хронолошки поређане целине нас полако уводе у те прве идеје о читалишту и библиотеци, воде нас кроз историју до онога што је Народна библиотека „Стефан Првовенчани” данас. Први део монографије је историјски. Ауторке Емилија Димовска, Љиљана Жарковић и Наташа Антонијевић пишу о првим покушајима да се читалиште оснује, још давне 1863. године. Аутори монографије су на практичан начин конципирали овај део у две целине: период пре и после 1973. – године када је библиотека у Краљеву

добила своју нову зграду. Те две целине су пак опет подељене у делове, са мноштвом фотографија које нас враћају у прошла времена.

Рад „Град на раскрсници и у њему читалиште” Емилије Димовске баца светло на још ранији период, започиње пут кроз време, и читаоцима представља историју града кроз прва насеља на месту данашњег Краљева, и, на један фин начин, хронолошки иде ка модернијим временима и полако нас уводи у причу о идеји читалишта и идеји библиотеке у граду.

Љиљана Жарковић у свом раду „Читалиште у Карановцу” пише како има наговештаја да су први покушаји оснивања читалишта у Карановцу били још већ поменуте 1863, али да о томе нема извесних записа. Ауторка темељно и прецизно креће у опис од 1868. године, од документа који се чува у Народној библиотеци „Стефан Првовенчани”, заведен под № 2535. Потписао га је начелник Чачанског округа, И. Коцић. У многим документима који су представљени у раду, а који говоре о зачецима једне установе какво је читалиште, више него јасно видимо жељу народа да чита, да се образује и културно уздиже, као и да држи корак са светом и не заостаје.

У свом раду „Читалиште између два рата” Наташа Антонијевић наставља причу о карановачком читалишту и о жељи народа за просветитељством. Документа и фотографије које нам је ауторка представила из времена после Великог рата, када је земља у мраку, рушевинама и беди, и времена лудила пред Други светски рат, зраче оптимизмом и јасан су знак да дух народа није побеђен. Људи су се залагали за отварање школа, првенствено гимназије, а са њом и неизоставне библиотеке и читаонице. Гимназија је указом краља Петра Првог отворена 1909. године. У школској згради, *највећој после Велике школе у Београду*, смењивале су се основна школа, мушка, женска, Ратарска школа и на крају Гимназија, свака са својом књижном, док је Читаоница све време била у њој, и опстајала је све док се није основала Градска народна библиотека, заједничким радом Градског просветног одбора, грађана и грађанки Краљева.

Заједничким радом Наташе Антонијевић и Емилије Димовске „Библиотека 1945–1973” улазимо у модерније доба и до краја прве целине коју обухватају документи, дела и догађаји везани за библиотеку у Краљеву до 1973. године. После Другог светског рата и систематског разарања историје Србије паљењем књига и уништавањем библиотека, у Краљеву креће нови талас залагања за обнову библиотеке. О томе сведоче разни чланци из новина, фотографије плаката, летака и докумената који позивају на прикупљање књига. Одмах после ослобођења, народне власти су, схватајући значај културно-просветног рада, спровеле акцију прикупљања књига, а потом и стварања једне солидне народне библиотеке и читаонице. Како исечци из новина из тог доба наводе, не само у граду, већ у целом срезу је отворено чак четрдесет сеоских књижница. То је значило да скоро свако село у срезу Жичком има своју књижницу. Поред тога, основана су

чак три народна универзитета, у Матарушкој бањи, Рибници и Лађевцима, сваки са својим читаоницама. Занимљив је податак да је у томе периоду Народна библиотека у Краљеву била снабдевена са око 3.000 разних књига, а сеоске књижнице и преко тога, са укупно 3.040 књига.

Током свог постојања и рада, библиотека у Краљеву је наилазила и на разне проблеме, везане за набавке нових књига, као и за премали простор. До 1973. било је неодрживо радити у 100 m², као што нам то приказују ауторке са фотографијама чланака из новина. С овим периодом овај рад полако прелази у другу целину, са значајним догађајем за библиотеку, а то је пресељење у нову зграду. У тој целини, својим препознатљивим стилем, лаганим за читање а опет с доста приложене грађе, исечака из новина и фотографија, ауторка Емилија Димовска описује епоху такозване ренесансе Народне библиотеке у раду „Библиотека 1973–2018”.

Решавањем проблема неадекватног простора, због кога је љубитељима књиге било ускраћено читалачко задовољство, које почиње управо личним избором међу библиотечким полицама, као и проблема комуникације између библиотекара и корисника, због гужве у оскудном простору, позајмна одељења маркирају правац у ком ће се библиотека развијати. Та 1973. година је гранична у историји краљевачког библиотекарства зато што је нова зграда имала капацитет за успостављање модерне библиотеке као савременог информационог центра. У раду ауторке Весне Андријашевић „Одељења за рад са корисницима” долазимо до дела који нас информише о начину на који је библиотека радила у новим условима, као и о радницима који су обележили тај период. Током првих послератних деценија, она је била, по речима бившег управника Душана Грубића, *одскочна даска за прелазак на рад у школи*. У међувремену се променила перцепција. Народна библиотека у Краљеву је полако постала примамљиво место за рад, због услова које пружа, али и статуса који је стекла у културном животу Србије.

Годинама је и број књига растао, број корисника такође, а тиме и број посета. Све је то условило и повећање броја услуга које је пружала, те се отварају и нова одељења. Аутор Милоје Радовић описује рад Дечјег одељења, адекватно насловивши дело „Дечје одељење – одељење радости и знања”.

Оснивање Дечјег одељења као посебне библиотечке целине (1973. године) представља прекретницу у делатности Народне библиотеке „Стефан Првовенчани”. Тада су створени потребни услови да то одељење добије свој посебан простор који омогућава адекватан смештај годинама прикупљане грађе, а постојала је и мала читаоница са десет читалачких места. Први дечји библиотекар у Краљеву је био Радисав Радосављевић, који пажљиво и стручно увећава књижни фонд и наставља одличну сарадњу са школским библиотекама, библиотечким огранцима, установама и домовима културе.

Библиотека организује сусрете деце и дечјих писаца, промовишу се нове књиге за децу и уопште, поклања се велика пажња дечјој литератури. То је условило отварање лепезе могућности и стручних изазова пред библиотечким тимом. Применила су се позитивна библиотечка искуства, не само краљевачке библиотеке, већ и осталих у Србији али и у свету, у раду с децом. Библиотека започиње многе едукативне и креативне радионице, а уз раднике библиотеке многи гости и познате личности овековечили су период модерне народне библиотеке у Краљеву.

Нешто више о веома битном Завичајном одељењу пише нам Емилија Димовска. Оно је основано управо по преласку у нову зграду, када су за то створени адекватни услови. Под завичајним фондом подразумева се грађа која се својим садржајем односи на одређену географску, политичку, културну, историјску и економску средину. Како би грађа била комплетна, неопходна је сарадња са другим институцијама (музеји и архиви) које могу помоћи у прикупљању овог драгоценог материјала. Рад „Завичајно одељење“ се осврће на колегиницу Љиљану Жарковић и њен велики удео у стварању и одржавању одељења и у горепоменутој сарадњи библиотеке са разним институцијама које могу употпунити завичајни фонд.

„Одељење периодике“ ауторке Весне Андријашевић нам описује рад овог одељења у Народној библиотеци у Краљеву. Периодика је била присутна у карановачком читалишту још од самог почетка. Читалиште је препознало важност периодичних публикација од самог оснивања, те уз јаку традицију, много искуства и са пуно пажње Одељење периодике наставља свој рад и данас. Иако је библиотека често мењала зграду током своје богате историје, у сваком простору је имала место где су се чувале новине. У једном од првих извештаја о раду, из 1958. године, забележено је да поседује Одељење периодике са читаоницом, иако је имала само два радника. Набавка новина и часописа, као и стручне периодике, одувек је била једна од редовних активности краљевачке библиотеке и њених вредних библиотекара.

У овом раду занимљиви су подаци о фонду периодике, као и уредно приказана статистика броја прочитаних новина, од 1974. године. Статистика се, дакле, води одмах годину дана по пресељењу у нову зграду, где се библиотека налази и данас. Представљени подаци нам показују сталан раст броја новина издатих на читање у малој читаоници Одељења периодике, која је од самог почетка била стално попуњена корисницима.

Неизоставно је поменути часопис *Повеља*, који је, по статистичким подацима, један од најтраженијих часописа у овом Одељењу. Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ започиње своју издавачку продукцију 1985. када од краљевачке Културно-просветне заједнице предузима издавање часописа *Повеља*, стожера издавачке делатности. *Повеља*, часопис за књижевност, уметност и културу, први пут је, иначе, одштампан

1971. Једно време је часопис излазио под називом *Повеља окшобра*. Већ четрдесет пет година непрестано излази. Нешто више о овом занимљивом делу историје библиотеке у Краљеву пише мр Ана Гвозденовић у раду „Издавачка делатност”.

Са том издавачком делатности библиотека је последњих деценија у широј јавности препознатљива и по својој развијеној културно-образовној делатности. У следећем раду, под насловом „Културно-просветна делатност библиотеке”, мр Ана Гвозденовић наставља да нам открива какве је све подухвате ова институција остваривала током века и по постојања, полазећи од одређења народне библиотеке као културно-информативног средишта које доприноси квалитету живота и формирању слободног мишљења.

Као једна заокружена целина, део „Матична служба”, рад Катарине Јаблановић, приказује нам опште податке о библиотеци. Из претходних наслова смо видели да Народна библиотека у Краљеву има богате и правилно структуриране фондове, затим организована и развијена сва одељења и службе који су потребни за рад једне јавне библиотеке. Неспорно је да се ова установа културе налази у групи најразвијенијих матичних јавних библиотека у Републици Србији. Она је постала матична за подручје Краљевачке општине још 1962. године, док 1994. постаје матична библиотека и за Рашку област. Подаци који су приказани у овом делу монографије су узети из Извештаја о раду Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево за 2017. годину. Из овога можемо видети како се Библиотека развијала и постала значајна установа културе у држави, и можемо закључити да ће наставити да напредује и убудуће уз свесрдан труд и рад својих вредних библиотекара.

Ауторке Наташа Антонијевић и Емилија Димовска нам у следећем делу, под насловом „Радници библиотеке”, указују на личности које су допринеле да Народна библиотека у Краљеву постане развијена, организована и утицајна установа као што је данас. Представљени су садашњи управник и његови претходници, сви радници који данас у њој раде, али и они некадашњи, који неће бити заборављени захваљујући овој монографији. На самом крају овог дела, некадашњи директори нам пишу о библиотеци, и дају лични утисак о њеној богатој историји.

Последњи део монографије *Век и по библиотеке у Краљеву* је можда и најзанимљивији и чини да књига не буде скуп историјских и статистичких података, иако су се аутори трудили да на интересантан начин прикажу историју библиотеке и податке о њој. „Мала библиотечка антологија” на самом крају мења концепт монографије, а аутори нас опуштају својим делима, кратком прозом и поезијом и на тај начин се полако опраштамо од овог свеобухватног дела издавачке делатности библиотеке. Међу ауторима су се нашли све сами радници краљевачке библиотеке, садашњи и бив-

ши, редом: Драган Хамовић, Горан Петровић, Дејан Вукићевић, Милоје Радовић, Верослав Стефановић, Живорад Недељковић, Дејан Алексић, Гордана Тимотијевић и Милош Милишић.

Током рада на монографији, аутори су имали две ствари на уму: континуитет и ентузијазам. Започети посао, настанак библиотеке и њен развој, настављен је без обзира на промене у друштву, земљи, власти, а било их је, у век и по, толико драстичних да се без труда и ентузијазма никако није могло успети. Кроз делове монографије и наслове се може видети истрајност свих оних који су дали лични допринос да се успе у намери да библиотека опстане у најтежим тренуцима, да се развија и да настави свој рад, јер, да није ње, наша земља би била сиромашнија. Због тога, на крају ћу цитирати део из увода:

„Иако је библиотека место где се много тога може научити, без лажне скромности, библиотека је Неко од кога се може много научити”.

САДРЖАЈ

СТРУКА

- 9 *Ана Вукобраш*
Гласник Народне библиотеке Србије
- 29 *Ана Сивановић*
Класификовати у *корак са временом*: ажурирање Универзалне децималне класификације на српском језику
- 45 *Биљана Рисовић, Гордана Бацошић*
Учишљески гласник (1905) – редак часопис у фонду Народне библиотеке у Ужицу
- 57 *Мирјана Бојанић Ђирковић*
Типови читалаца у когнитивним теоријама читања
- 73 *Горана Сивановић*
Ново читање илустрације као визуелног текста

PERSONA GRATA

- 87 *Милан Грба*
Од упознавања шароликости света до прихватања и слављења различитости – разговор водила Драгана Милуновић

ЈА, ЧИТАЛАЦ

- 101 *Душан Иванић*
Народна библиотека

ЧАС БИБЛИОТОМИЈЕ

- 111 *Здравко Мићановић*
У графичкој и типографској башти Милета Грозданића (Миле Грозданић: *Описак и знак*)

ИЗДАВАЧКА ТРАКА

- 125 *Aleksandra Horvat*
Biblioteke bi morale preuzeti odgovornost za razvitak
demokracije (Vesna Crnogorac: *Javne biblioteke i demokratija*)
- 129 *Весна Тријић*
Класификација у транзицији (Љиљана Брковић: *Предметни
каталог. Предметна класификација*)
- 133 *Тања Тасић*
Приручник заснован на новој каталошкој парадигми
(Светлана Јанчић, Ана Савић: *Каталогизација монографских
извора*)
- 137 *Виолета Стојменовић*
О могућностима и препрекама за развијање читања код особа
са инвалидитетом (Драгана Милуновић: *Текст у говор*)
- 143 *Марија Бојдановић*
Велики рат у Библиотеци Правног факултета (Светлана
Мирчов: *Збирка књига објављених током Првог светског рата у
Библиотеци Правног факултета*)
- 147 *Иван Раџић*
Век и по храма књиге (*Век и по библиотеке у Краљеву*, уред.
Емилија Димовска)

CONTENT

PROFESSION

- 9 *Ana Vukobrat*
The Herald of the National library of Serbia
- 29 *Ana Stevanović*
To classify *and to keep pace with the times*: updating the Serbian Universal Decimal Classification
- 45 *Biljana Ristović, Gordana Bacotić*
Učiteljski glasnik (1905) – rare journal in the fund of The Public Library of Užice
- 57 *Mirjana Bojanić Ćirković*
The types of readers in cognitive theories of reading
- 73 *Gorana Stevanović*
New "reading" of illustration as a visual text

PERSONA GRATA

- 87 *Milan Grba*
From getting to know the diversity of the world to accepting and celebrating varieties – interviewed by Dragana Milunović

I, READER

- 101 *Dušan Ivanić*
National library

BIBLIOTHOMY CLAS

- 111 *Zdravko Mićanović*
In the graphic and typographical garden of Mile Grozdanić (Mile Grozdanić: *Print and sign*)

PUBLISHING TAPE

- 125 *Aleksandra Horvat*
Libraries should take responsibility for the development of democracy (Vesna Crnogorac: *Public libraries and democracy*)
- 129 *Vesna Trijić*
Classification in transition (Ljiljana Brković: *Subject catalogue. Subject classification*)
- 133 *Tanja Tasić*
A manual based on a new catalogue paradigm (Svetlana Jančić, Ana Savić: *Cataloging of monographic resources*)
- 137 *Violeta Stojmenović*
Possibilities and obstacles for developing reading in people with disabilities (Dragana Milunović: *Text to speech*)
- 143 *Marija Bogdanović*
The Great War in the Law Library (Svetlana Mirčov: *The collection of books published during the First World War in the Law Library*)
- 147 *Ivan Racić*
A century and a half of the temple of books (*A century and a half of the Library in Kraljevo*, ed. Emilija Dimovska)

Штампање је омогућило
Министарство културе и информисања Републике Србије

Електронско издање Гласника НБС доступно је на
<http://www.nb.rs>

Упутство ауторима за израду радова: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=5612

Printing financed by
Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia

Electronic edition of The NLS Herald is available at
<http://www.nb.rs>

Paper guidelines: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=5612

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02

ГЛАСНИК Народне библиотеке Србије =
The Herald of the National Library of Serbia /
главни и одговорни уредник Ласло Блашковић ;
уредник Дејан Вукићевић. – [Штампано изд.]. –
Год. 1, бр. 1 (1999) – . – Београд : Народна
библиотека Србије, 1999 – (Београд : Retro print).
– 24 cm

Годишње. – Друго издање на другом медијуму:
Гласник Народне библиотеке Србије (Online)
ISSN 1450-8915 = Гласник Народне библиотеке
Србије (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 159850503